

# פרקי אבות

1

## פרק א

(א) משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לראשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים, הוו מתונים בדיו, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סג לתורה:

(ב) שמעון הצדיק היה משיגי כנסת הגדולה. הוא היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים:

(ג) אנטונינוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר, אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם:

(ד) יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צרדה אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שותה בצמא את דברייהם:

(ה) יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר, יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו עניים בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו, קל וחמר באשת חברו. מכאן אמרו חכמים, כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו, ובוטל מדברי תורה, וסופו יורש גיהנם:

(ו) יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות:

(ז) נתאי הארכלי אומר, הרחק משכנו רע, ואל תתחבר לרשע, ואל תתנאש מן הפרענות:

(ח) יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר, אל תעש עצמך כעורך הדין. וכשיהיו בעלי דינין עומדים לפניך, יהיו בעיניך כפשיעים. וכשנפטרים מלפניך, יהיו בעיניך כזכאיו, כשקבלו עליהם את הדין:

(ט) שמעון בן שטח אומר, הוי מרבה לחקור את העדים, והוי זהיר בדבריך, שמא מתוכם ילמדו לשקר:

(י) שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר, אהוב את המלאכה, ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות:

(יא) אבטליון אומר, חכמים, הזקרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים, וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו, ונמצא שם שמים מתחלל:

(יב) הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה:

(יג) הוא היה אומר, נגד שמא, אבד שמה. ודלא מוסיף, ודלא יליף. ודלא חזיב, ודאשתמש בתנא, חלף:

(יד) הוא היה אומר, אם אין אני לי, מי לי. וכשאני לעצמי, מה אני. ואם לא עכשיו, אימתי:

(טו) שמאי אומר, עשה תורתך קבע. אמור מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות:

(טז) רבן גמליאל היה אומר, עשה לך רב, והסתלק מן הספק, ואל תרבה לעשר אמדות:

(יז) שמעון בנו אומר, כל ימי גדולתי בין החכמים, ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיהקה. ולא המדרש הוא העקר, אלא המעשה. וכל

המרבה דברים, מביא חטא (יח) רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם:

## פרקי אבות

2

### פרק ב

(א) רבי אומר, איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. והיו זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות. והיו מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה. והסתפל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עברה, דע מה למעלה ממך, עין רואה ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבין:

(ב) רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, לפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שגייעת שניהם משפחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עון. וכל העמלים עם הצבור, יהיו עמלים עמהם לשם שמים, שזכות אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד. ואתם, מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיתם:

(ג) הווי זהירין בךשיות, שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן. נראין פאוהבין בשעת הנאתו. ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו:

(ד) הוא היה אומר, עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. הלל אומר, אל תפרוש מן הצבור, ואל תאמן בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע. ואל תאמר לכשאפנה אשנה, שמה לא תפנה:

(ה) הוא היה אומר, אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולא הבישן למד, ולא הקפדן מלמד, ולא כל המרבה בסחורה מחכים. ובמקום שאין אנשים, השתדל להיות איש:

(ו) אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים. אמר (לה), על דאטפת, אטפוף. וסוף מטיפוף וטופון:

(ז) הוא היה אומר, מרבה בשר מרבה רמה. מרבה נכסים, מרבה דאגה. מרבה נשים, מרבה כשפים. מרבה שפחות, מרבה זמה. מרבה עבדים, מרבה גזל. מרבה תורה, מרבה חיים. מרבה ושיבה, מרבה חכמה. מרבה עצה, מרבה תבונה. מרבה צדקה, מרבה שלום. קנה שם טוב, קנה לעצמו. קנה לו דברי תורה, קנה לו חיי העולם הבא:

(ח) רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר, אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לך נוצרת. חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן, רבי אליעזר בן הרקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבתו. רבי אליעזר בן הרקנוס, בור סוד שאינו מאבד טפה. רבי יהושע בן חנניה, אשרי יולדתו. רבי יוסי הכהן, חסיד. רבי שמעון בן נתנאל, ירא חטא. ורבי אלעזר בן ערך, מעין המתגבר. הוא היה אומר, אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הרקנוס בכף שניה, מכריע את כלם. אבא שאול אומר משמו, אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הרקנוס אף עמהם, ורבי אלעזר בן ערך בכף שניה, מכריע את כלם:

(ט) אמר להם, צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידיבק בה האדם. רבי אליעזר אומר, עין טובה. רבי יהושע אומר, חבר טוב. רבי יוסי אומר, שכר טוב. רבי שמעון אומר, הרואה את הנולד. רבי אלעזר אומר, לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי אליעזר אומר, עין רעה. רבי יהושע אומר, חבר רע. רבי יוסי אומר, שכר רע. רבי שמעון אומר, הלוח ואינו משלם. אחד הלוח מן האדם, כלוח מן המקום ברוך הוא, שנאמר (תהלים לו) לוח רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן. רבי

## פרקי אבות

3

אלעזר אומר, לב רע. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערף מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם:

(י) הם אמרו שלשה (שלשה) דברים. רבי אליעזר אומר, יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לבעוס. ושוב יום אחד לפני מיתתו. והיו מתחמם כנגד אורן של חכמים, והיו זהיר בגחלתו שלא תפנה, שנשיכתו נשיכת שועל, ועקיפתו עקיפת עקרב, ולחישתו לחישת שרף, וכל דבריהם כגחלי אש:

(יא) רבי יהושע אומר, עין הרע, ונצר הרע, ושנאת הבריות, מוציאים את האדם מן העולם:  
(יב) רבי יוסי אומר, יהי ממון חברך חביב עליך כשלך. והתקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירשה לך. וכל מעשיך יהיו לשם שמים:

(יג) רבי שמעון אומר, הוי זהיר בקריאת שמע (ובתפלה). וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא, שנאמר (יואל ב) כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ורחם על הרעה. ואל תהי רשע בפני עצמך:

(יד) רבי אלעזר אומר, הוי שקוד ללמוד תורה, (ודע) מה שתשיב לאפיקורוס. ודע לפני מי אתה עמל. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך:

(טו) רבי טרפון אומר, היום קצר והמלאכה מרבה, והפועלים עצלים, והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק:

(טז) הוא היה אומר, לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לבטל ממנה. אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך. ודע, מתן שכרו של צדיקים לעתיד לבוא:

## פרק ג

(א) עקבניא בן מהלאל אומר, הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה. דע, מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. מאין באת, מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך, למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון, לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא:

(ב) רבי חנינא סגן הכהנים אומר, הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה, איש את רעהו חיים בלעו. רבי חנניא בן תרדיון אומר, שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה, הרי זה מושב לצים, שנאמר (תהלים א), ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכינה שרויה ביניהם, שנאמר (מלאכי ג), אז נדברו יראי יי איש אל רעהו ויקשב יי וישמע ויכתב ספר זכרון לפני ליראי יי ולחשבי שמו. אין לי אלא שנים. מנין שאפלו אחד שיושב ועוסק בתורה, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, שנאמר (איכה ג), ישב בדרך וידם כי נטל עליו:

(ג) רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח), כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר (יחזקאל מא), וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה':

(ד) רבי חנינא בן חכנאי אומר, הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו:

## פרקי אבות

4

(ה) רבי נחוניא בן הקנה אומר, כל המקבל עליו על תורה, מעבירין ממנו על מלכות ועל דרך ארץ. וכל הפורק ממנו על תורה, נותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ:

(ו) רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניה אומר, עשרה שיושבין ועוסקין בתורה, שכניה שרויה ביניהם, שנאמר (תהלים פב), אלהים נצב בעדת אל. ומנין אפלו חמשה, שנאמר (עמוס ט), ואגדתו על ארץ יסדה. ומנין אפלו שלשה, שנאמר (תהלים פב), בקרב אלהים ישפט. ומנין אפלו שנים, שנאמר (מלאכי ג), אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע וגו'. ומנין אפלו אחד, שנאמר (שמות כ), בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיד:

(ז) רבי אלעזר איש ברתותא אומר, תן לו משלו, שאתה ושלך שלו. וכן בודד הוא אומר (דברי הימים א כט) כי ממה הכל ומיך נתנו לך. רבי שמעון אומר, המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר, מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו:

(ח) רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר, כל השוכח דבר אחד ממשנתו, מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו, שנאמר (דברים ד), רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. יכול אפלו תקפה עליו משנתו, תלמוד לומר (שם) ופן יסורו מלבבך כל מי חידה, הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסיר מלבו:

(ט) רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיצאת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו קודמת ליצאת חטאו, אין חכמתו מתקיימת. הוא היה אומר, כל שמעשיו מרבין מחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרבה ממעשיו, אין חכמתו מתקיימת:

(י) הוא היה אומר, כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו. וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו. רבי דוסא בן הרקינס אומר, שנה של שחרית, ונין של צהרים, ושיחת הילדים, וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאין את האדם מן העולם:

(יא) רבי אלעזר המודעי אומר, המחלל את הקדשים, והמבזה את המועדות, והמלבין פני חברו ברבים, והמפר בריתו של אברהם אבינו עליו השלום, והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא:

(יב) רבי ישמעאל אומר, הוי קל לראש ונוח לתשחרת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה:

(יג) רבי עקיבא אומר, שחוק וקלות ראש, מרגילין לערוה. מסורת, סג לתורה. מעשרות, סג לעשר. נדרים, סג לפרישות. סג לחכמה, שתיקה:

(יד) הוא היה אומר, חביב אדם שנברא בצלם. חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר (בראשית ט), כי בצלם אלהים עשה את האדם. חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. חבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום, שנאמר (דברים יד), בנים אתם לה' אלהיכם. חביבין ישראל, שנתנו להם כלי חמדה. חבה יתרה נודעת להם שנתנו להם כלי חמדה שבו נברא העולם, שנאמר (משלי ד), כי לקח טוב נתתי לכם, תורתי אל תעזבו:

(טו) הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם נדון. והכל לפי רב המעשה:

(טז) הוא היה אומר, הכל נתון בערבון, ומצודה פרוסה על כל החיים. החנות פתוחה, והחנוני מקיף, והפנקס פתוח, והיד כותבת, וכל הרוצה ללוות יבוא וילווה, והגבאים מחזירים תדיר בכל יום, ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו, ויש להם על מה שיסמוכו, והדין דין אמת, והכל מתקן לסעודה:

(יז) רבי אלעזר בן עזריה אומר, אם אין תורה, אין דרך ארץ. אם אין דרך ארץ, אין תורה. אם אין חכמה, אין יראה. אם אין יראה, אין חכמה. אם אין בינה, אין דעת. אם אין דעת, אין בינה. אם אין קמח, אין תורה. אם אין תורה, אין קמת. הוא היה אומר, כל שחכמתו מרבה ממעשיו, למה

## פרקי אבות

5

הוא דומה, לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מעטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר (ירמיה יז), והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרבין מחכמתו, למה הוא דומה, לאילן שענפיו מעטין ושרשיו מרבין, שאפלו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר (שם), והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חס, והיה עלהו רענו, ובשנת בצרת לא ידאג, ולא מיש מעשות פרי:

(יח) רבי אליעזר בן חסמא אומר, קנין ופתיח נדה, הן הן גופי הלכות. תקופות וגמטריאות, פרפראות לחכמה:

### פרק ד

(א) בן זומא אומר, איזהו חכם, הלומד מכל אדם, שנאמר (תהלים קיט), מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי. איזהו גבור, הכובש את יצרו, שנאמר (משלי טז), טוב ארץ אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר. איזהו עשיר השמח בחלקו, שנאמר (תהלים קכח), יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך, בעולם הזה. וטוב לך, לעולם הבא. איזהו מכבד, המכבד את הבריות, שנאמר (שמואל א ב), כי מכבדי אכבד ובזי יקלו:

(ב) בן עזאי אומר, הוי רץ למצוה קלה (כבמנוחה), ובורח מן העברה. שמצוה גוררת מצוה, ועברה גוררת עברה. ששכר מצוה, מצוה. ושכר עברה, עברה:

(ג) הוא היה אומר, אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום:

(ד) רבי לויטס איש יבנה אומר, מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה. רבי יוחנן בן ברוקא אומר, כל המחלל שם שמים בסתר, נפרעין ממנו בגלוי. אחד שנגג ואחד מזיד בחלול השם:

(ה) רבי ישמעאל (בנו) אומר, הלומד תורה על מנת ללמוד, מספיקין בידו ללמוד וללמד. והלומד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמוד לשמור ולעשות. רבי צדוק אומר, אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדם לחפור בהם. וכך היה הלל אומר, ודאשתמש בתנא, חלף. הא למדת, כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חזיו מן העולם:

(ו) רבי יוסי אומר, כל המכבד את התורה, גופו מכבד על הבריות. וכל המחלל את התורה, גופו מחלל על הבריות:

(ז) רבי ישמעאל בנו אומר, החושף עצמו מן הדיו, פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא. והגס לבו בהוראה, שוטה רשע וגס רוח:

(ח) הוא היה אומר, אל תהי דן יחידי, שאין דן יחידי אלא אחד. ואל תאמר קבלו דעתי, שהן רשאים ולא אתה:

(ט) רבי יונתן אומר, כל המקיים את התורה מעני, סופו לקימה מעשר. וכל המבטל את התורה מעשר, סופו לבטלה מעני:

(י) רבי מאיר אומר, הוי ממעט בעסק, ועסוק בתורה. והוי שפל רוח בפני כל אדם. ואם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך. ואם עמלת בתורה, יש לך שכר הרבה לתן לך:

(יא) רבי אליעזר בן יעקב אומר, העושה מצוה אחת, קונה לו פרקליט אחד. והעובר עברה אחת, קונה לו קטיגור אחד. תשובה ומעשים טובים, כתיבס בפני הפרענות. רבי יוחנן הסנדלר אומר, כל כנסיה שהיא לשם שמים, סופה להתקיים. ושאניה לשם שמים, אין סופה להתקיים:

## פרקי אבות

6

(יב) רבי אלעזר בן שמוע אומר, יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשליך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים:

(יג) רבי יהודה אומר, הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון. רבי שמעון אומר, שלשה כתרים הם, קתר תורה וקתר כהנה וקתר מלכות, וקתר שם טוב עולה על גביהן:

(יד) רבי נהוראי אומר, הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריך, שחברך יקיימה בך. ואל בינתך אל תשען:

(טו) רבי ינאי אומר, אין בדינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים. רבי מתנא בן חרש אומר, הוי מקדים בשלום כל אדם. והוי זנב לאריות, ואל תהי ראש לשועלים:

(טז) רבי יעקב אומר, העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתכנס לטרקלין:

(יז) הוא היה אומר, זפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מפל חיי העולם הבא. וזפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, מפל חיי העולם הזה:

(יח) רבי שמעון בן אלעזר אומר, אל תרצה את חברך בשעת כעסו, ואל תנחמנו בשעה שמתו מטל לפניו, ואל תשאל לו בשעת נדרו, ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו:

(יט) שמואל הקטן אומר, (משלי כד) בנפל אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך, פן יראה יי ורע בעיניו והשיב מעליו אפו:

(כ) אלישע בן אבניה אומר, הלומד לךד למה הוא דומה, לדיו כתובה על גר חדש. והלומד זקן למה הוא דומה, לדיו כתובה על גר מחוק. רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר, הלומד מן הקטנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו. והלומד מן הזקנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן. רבי אומר, אל תסתפל בקנקן, אלא במה שיש בו. יש קנקן חדש מלא ישן, וישן שאפלו חדש אין בו:

(כא) רבי אלעזר הקפר אומר, הקנאה והתאנה והפבוד מוציאין את האדם מן העולם:

(כב) הוא היה אומר, הילודים למות, והמתים להחיות, והחיים לדון. לידע להודיע ולהודיע שהוא אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדן, הוא עד, הוא בעל דין, והוא עתיד לדון. ברוך הוא, שאין לפניו לא עולה ולא שכיחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד, שהכל שלו. ודע שהכל לפי החשבון. ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך, שעל כרחך אתה נוצר, (ועל כרחך אתה נולד), ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא:

## פרק ה

(א) בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים שמאבדו את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים שמקיימו את העולם שנברא בעשרה מאמרות:

(ב) עשרה דורות מאדם ועד נח, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורות מנח ועד אברהם, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שבא אברהם וקבל (עליו) שכר כלם:

(ג) עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכלם, להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו עליו השלום:

## פרקי אבות

7

(ד) עֲשֶׂה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרִים וְעֲשֶׂהָ עַל הַיָּם. (עֲשֶׂה מִכּוֹת הַבַּיָּא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂה עַל הַיָּם). עֲשֶׂה נְסִיווֹת נְסוּ אַבוֹתֵינוּ אֶת הַמְּקוֹם בְּרוּךְ הוּא בְּמִדְבָּר, שְׁנֵאמַר (במדבר יד), וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֲשֶׂה פְעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

(ה) עֲשֶׂה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אֱשֶׁה מְרִיחַ בְּשַׂר הַקְּדֹשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקְּדֹשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זָבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים, וְלֹא אֶרֶע קָרִי לְכַהֵן גָּדוֹל בַּיּוֹם הַכַּפּוּרִים, וְלֹא כָבוּ גְשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעְרְכָה, וְלֹא נִצְחָה הַרוּחַ אֶת עַמּוּד הָעָשָׂן, וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בְּעֹמֵר וּבְשֵׁתֵי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמְשַׁתְּחוּיִם רְחוּסִים, וְלֹא הִזִּיק נֶחֱשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לְחַבְרוּ צַר לִי הַמְּקוֹם שְׁאֵלִין בִּירוּשָׁלַיִם:

(ו) עֲשֶׂה דְבָרִים נְבָרָאוּ בְּעָרְב שֶׁבֶת בֵּין הַשְּׁמֵשׁוֹת, וְאֵלּוּ הֵן, פִּי הָאֶרֶץ, וּפִי הַבְּאֵר, וּפִי הָאֵתוֹן, וְהַקְּשֵׁת, וְהַמָּן, וְהַמַּטָּה, וְהַשְּׁמִיר, וְהַקֶּתֶב, וְהַמְּכַתֵּב, וְהַלּוּחֹת. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, אֵף הַמַּזִּיקִין, וְקַבְרֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וַיֵּלֶךְ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, אֵף צֶבֶת בְּצֶבֶת עֲשׂוּנָה:

(ז) שְׁבַע דְּבָרִים בְּגִלְגַל וְשְׁבַע בְּחֶכֶם. חֶכֶם אֵינוּ מִדְּבַר בְּפָנֵי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֶכְמָה וּבְמִנְיָן, וַאֲיֵנוּ נִכְנָס לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבָרוֹ, וַאֲיֵנוּ נִבְהַל לְהַשִּׁיב, שׂוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמְשִׁיב כְּהַלְכָה, וְאוֹמֵר עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מָה שֶׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי, וּמוֹדָה עַל הָאֲמָת. וְחַלּוּפֵיהֶן בְּגִלְגַל:

(ח) שְׁבַע מִיַּי פְּרַעְנִיּוֹת בְּאֵין לְעוֹלָם עַל שְׁבַע גּוֹפֵי עֲבָרָה. מִקְצָתוֹן מְעַשְׂרִין וּמִקְצָתוֹן אֵינָן מְעַשְׂרִין, רָעַב שֶׁל בְּצִרְתָּ בָּאָה, מִקְצָתוֹן רְעָבִים וּמִקְצָתוֹן שְׂבָעִים. נִמְרָו שֶׁלֹּא לְעֵשׂוֹר, רָעַב שֶׁל מַהוּמָה וְשֶׁל בְּצִרְתָּ בָּאָה. וְשֶׁלֹּא לְטוֹל אֶת הַחֵלֶה, רָעַב שֶׁל כְּלִיָּה בָּאָה. דְּבַר בָּא לְעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, וְעַל פְּרוֹת שְׂבִיעִית. חָרַב בָּאָה לְעוֹלָם עַל עֲנֵי הַדִּין, וְעַל עוֹוֹת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא כְּהַלְכָה:

(ט) חֵיהָ רְעָה בָּאָה לְעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שׂוֹא, וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם. גְּלוּת בָּאָה לְעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל גְּלוּי עֲרִיּוֹת, וְעַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וְעַל הַשְּׁמִטָּה הָאֶרֶץ. בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים הַדְּבַר מְתַרְבֵּה. בְּרַב־עֵיִת, וּבְשִׁבְעֵיִת וּבְמוֹצָאֵי שְׂבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי הַחֵג שְׂבָכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרַב־עֵיִת, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנֵי שְׂבִישְׁלִישִׁית. בְּשִׁבְעֵיִת, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנֵי שְׂבִישְׁשִׁית. וּבְמוֹצָאֵי שְׂבִיעִית, מִפְּנֵי פְרוֹת שְׂבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הַחֵג שְׂבָכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גִזַל מִתְּנוּת עֲנִיִּים:

(י) אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאֵדָם. הַאוֹמֵר שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְדָּ שִׁלְדָּ, זֶה מִדָּה בִּינוּנִית. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, זֶה מִדַּת סְדוּם. שְׁלִי שִׁלְדָּ וְשִׁלְדָּ שְׁלִי, עִם הָאֶרֶץ. שְׁלִי שִׁלְדָּ וְשִׁלְדָּ שִׁלְדָּ, חֲסִיד. שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְדָּ שְׁלִי, רָשָׁע: (יא) אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדַעוֹת. נוֹחַ לְכַעוֹס וְנוֹחַ לְרַצוֹת, יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהַפְסְדוֹ, קֶשֶׁה לְכַעוֹס וְקֶשֶׁה לְרַצוֹת, יֵצֵא הַפְסְדוֹ בְּשְׂכָרוֹ קֶשֶׁה לְכַעוֹס וְנוֹחַ לְרַצוֹת חֲסִיד. נוֹחַ לְכַעוֹס וְקֶשֶׁה לְרַצוֹת רָשָׁע:

(יב) אַרְבַּע מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים. מַהֵר לְשִׁמוּעַ וּמַהֵר לְאֵבֶד, יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהַפְסְדוֹ. קֶשֶׁה לְשִׁמוּעַ וְקֶשֶׁה לְאֵבֶד, יֵצֵא חֵלֶק רָע: (יג) אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתָנִי צְדָקָה. הַרוֹצֵחַ שִׁיתָן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרֵים, עֵינָו רָעָה בְּשֵׁל אַחֲרֵים. יִתְּנוּ אַחֲרֵים וְהוּא לֹא יִתֵּן, עֵינָו רָעָה בְּשֵׁל. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אַחֲרֵים, חֲסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרֵים, רָשָׁע:

(יד) אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. הוֹלֵךְ וַאֲיֵנוּ עוֹשֶׂה, שְׂכָר הַלִּיכָה בְּיָדוֹ. עוֹשֶׂה וַאֲיֵנוּ הוֹלֵךְ, שְׂכָר מַעֲשֵׂה בְּיָדוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חֲסִיד. לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע:

(טו) אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבֵים לְפָנֵי חֲכָמִים. סָפּוּג, וּמְשַׁפֵּד, מְשַׁמְרֵת, וְנִפְהָ. סָפּוּג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל. מְשַׁפֵּד, שֶׁמְכַנֵּס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ. מְשַׁמְרֵת, שֶׁמוֹצִיאָה אֶת הַזֵּין וְקוֹלְטָת אֶת הַשְּׁמָרִים. וְנִפְהָ, שֶׁמוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלְטָת אֶת הַסֶּלֶת:

## פרקי אבות

8

(טז) כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר, בטלה אהבה. ושאונה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם. איזו היא אהבה התלויה בדבר, זו אהבת אמנון ותמר. ושאונה תלויה בדבר, זו אהבת דויד ויהונתן:

(יז) כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים. ושאונה לשם שמים, אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי. ושאונה לשם שמים, זו מחלוקת קרח וכל עדתו:

(יח) כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו. וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקו בידו לעשות תשובה. משה זכה וזכה את הרבים, וזכות הרבים תלוי בו, שנאמר (דברים לג), צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ורבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שנאמר (מלכים א טו), על חטאות ורבעם (בו נבט) אשר חטא ואשר החטיא את ישראל:

(יט) כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו. ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו, אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, שנאמר (משלי ח), להנחיל אהבי יש, ואצרתיהם אמלא. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר (תהלים נח), ואתה אלהים תורידם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה לא יחצו מיהם, ואני אבטח בך:

(כ) יהודה בן תימא אומר, הוי עו כנמר, וקל כנשר, ורץ כצבי, וגבור כארי לעשות רצון אביד שבשמים. הוא היה אומר, עו פנים לגיהנם, ובשת פנים לגן עדן. והי רצון מלפניד יי אלהינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

(כא) הוא היה אומר, בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצות, בן חמש עשרה לתלמוד, בן שמונה עשרה לחפה, בן עשרים לרדוף, בן שלשים לכח, בן ארבעים לבינה, בן חמשים לעצה, בן ששים לזקנה, בן שבעים לשיבה, בן שמונים לגבורה, בן תשעים לשוח, בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם:

(כב) בן בג אומר, הפך בה והפך בה, דכלא בה. ובה תחזי, וסיב ובלה בה, ומנה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה. בן הא הא אומר, לפום צערא אנרא:

## פרק ו

(א) רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, נקרא רע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות, ונהנינו ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה, שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה וחסור דין, ומגליו לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, והנה צנוע וארך רוח, ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים:

(ב) אומר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונת של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוזף, שנאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם, ואומר והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על



## פרקי אבות

9

הלכות, אל תקרא חרות אלא חרות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, וכל מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה, שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות:

(ג) הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת, צריך לנהג בו כבוד, שכן מצינו בדרך מלך ישראל, שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו אלופו ומידעו, שנאמר ואתה אנוש כערפי אלופי ומידעי, והלא דברים קל וחומר, ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומידעו, הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהג בו כבוד, ואין כבוד אלא תורה, שנאמר כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב, ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו:

(ד) כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשוורה תשתה ועל הארץ תישן וחייו צער ותחיה ובתורה אתה עמל אם אתה עשה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא:

(ה) אל תבקש גדולה לעצמך, ואל תחמוד כבוד, יותר מלמודך עשה, ואל תתאנה לשלחנם של שרים, ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך:

(ו) גדולה תורה יותר מן הנהוניה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות, והנהוניה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, ואלו הן, בתלמוד, בשמיעת האזן, בצריכת שפתיים, בבינת הלב, באימה, ביראה, בענוה, בשמחה, בטהרה, בשמוש חכמים, בדיקדוק חברים, בפלפול התלמידים, ביישוב, במקרא, במשנה, במעוט סחורה, במעוט דרך ארץ, במעוט תענוג, במעוט שנה, במעוט שיחה, במעוט שחוק, בארץ אפים, בלב טוב, באמונת חכמים, בקבלת היסורין, המכיר את מקומו, והשמח בחלקו, והעושה סג לדרךיו, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב, אהב את המקום, אהב את הבריות, אהב את הצדקות, אהב את המישרים, אהב את התוכחות, ומתרחק מן הכבוד, ולא מגיס לבו בתלמודו, ואינו שמח בהוראה, נושא בעל עם חברו, ומכריעו לכף זכות, ומעמידו על האמת, ומעמידו על השלום, ומתישב לבו בתלמודו, שואל ומשיב שומע ומוסיף, הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות, המחפס את רבו, והמכון את שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

(ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעשיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא, ואומר, רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך, ואומר, עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר, ואומר, כי לזית חן הם לראשך וענקים לגרגרתיך, ואומר, תתן לראשך לזית חן עטרת תפארת תמגנת, ואומר, כי בי ירבו ימיה ויוסיפו לך שנות חיים, ואומר, ארץ ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד, ואומר כי ארץ ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך ואומר, דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

(ח) רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר, הנוי והלח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, ואומר, עטרת זקנים בני זקנים ותפארת בני אבותם, ואומר תפארת בחורים כוחם והדר זקנים שיבה, ואומר, וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך יהנה צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד:

(ט) רבי שמעון בן מנסיא אומר, אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים, כלם נתקמו ברבי ובבניו:  
(י) אומר רבי יוסי בן קסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד, ונתן לי שלום, והחזרתי לו שלום, אמר לי, רבי מאיזה מקום אתה, אמרתי לו, מעיר גדולה של חכמים ושל

## פרקי אבות

10

סופרים אני, אמר לי, רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דגרי זהב ואבנים טובות ומרגליות, אמרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, אני דר אלא במקום תורה, וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל, טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, ולא עוד, אלא שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד, שנאמר, בהתהלךך תנחה אותך בשכבך ותשמור עליך והקיצות היא תשיחך, בהתהלךך תנחה אתך, בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך, בקבר, והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא, ואומר, לי הכסף ולי הזהב נאם יהוה צבאות:

(יא) חמשה קנינים קנה לו הקדוש ברוך הוא בעולמו, ואלו הן, תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד, אברהם קנין אחד, ישראל קנין אחד, בית המקדש קנין אחד. תורה מנין, דכתיב, יהוה קני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, שמים וארץ מנין דכתיב כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי, ואומר, מה רבו מעשיך יהוה כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך. אברהם מנין, דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל מנין, דכתיב, עד יעבר עמך יהוה עד יעבור עם זו קניית, ואומר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם, בית המקדש מנין, דכתיב, מכוון לשבתך פעלת יהוה מקדש אדני כוננו ידך, ואומר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה מינו:

(יב) כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא בראו אלא לכבודו, שנאמר, כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וצרתיו אף עשיתיו, ואומר יהוה ימלך לעלם ועד:

רבי חנניא בן עקשניא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

(א) מִשָּׁה<sup>1</sup> קִבַּל תּוֹרָה מִסִּינִי, וּמִסָּרָה<sup>2</sup> לְיִהוֹשֻׁעַ, וְיִהוֹשֻׁעַ לְזִקְנִים, וְזִקְנִים לְנְבִיאִים, וְנְבִיאִים מִסָּרָה לְאַנְשֵׁי

סיני לפי שהיה בהם גדלות ויוהרא, ומהר סיני למד משה רבינו ע"ה להיות עניו ושפל רוח.

ספר מגלה עמוקות - אופן רמו

רצה לתקן תורה שבעל פה בארץ ישראל, שהוא מהלך מ' יום. - סוד באר שבע. - משנה תורה, סוד תורה שבעל פה, ושמה משנה מוכיח עלה. ולכן קיבלו זאת אחר מ' שנה. - סוד ויהי בארבעים שנה "בחקתו" את "רבקה, ר"ת באר. - יצחק, סוד תורה שבכתב. רבקה, שבעל פה. - מ' יום בהר. מ' דורות ממש עד רבי. - תורה שבעל פה פתח במי, וסיים במי. - משה קיבל תורה מסיני במי. - מן ואתחנן, עד והלבנון, מ' תיבות. - נ"א, "נתן" אבות. - אנטוניוס ורבי, הם גלגול עשו ויעקב, בסוד שני גיים בבטנך, (בסוד קרי עליה ויחי יעקב וגומר, ויחי יהודה בציפורי וכו'). סוד ויאמר ה' לה. - סוד ששים המה מלכות, נקראת תורה שבעל פה. [ושמונים פלגשים], על שחותם [שלה] הוא מנין פ'. - וסוד שפתח משנה תורה אלה הדברים:

.....

ומלת לך דייקא שהוא תורה שבעל פה, כמו שאתה הוצרכת להמתין מ' יום בהר כדי לקבל תורה שבעל פה (דברים ט ט), כן גם כן צריכין ישראל להמתין מ' דורות עד רבינו הקודש, וכמו שאתה הוצרכת להמתין מתחלת מ' שנה עד סוף מ' שנה שהואיל משה באר את התורה שבעל פה, וכן חותם של תורה שבעל פה פתח במי של מאימתי, ומסיים במי של בשלום, וז"ש (שה"ש ו ח) ששים המה מלכות סמ"ך מסכתות, ושמונים פלגשים, פלגשים חותם שהוא ב' ממ"ן, לכן נקראת תורה שבעל פה, שחותם שלה שהוא מניין פ', ולכן פתח משנה תורה (דברים א א) אלה הדברים אשר דבר וגומר, דברים דייקא שהוא תורה שבעל פה, זמנו רב כזה שהוא מ' דורות עד רבי, לכן אל תוסף דבר אלי עוד, רק צו את יהושע, ואין צו אלא זירו (קידושין כ"ט ע"א), שיותר צריך לזרו על הלכות שלא ישכת, דאתמר עליהו (משלי כג ה) התעייף עיניך בו ואיננו, ולכן אמר וראה בעיניך וצו את יהושע, שגם הוא יראה בעיניו שמיד התעייף עיניך ואיננו, וחזקהו על תורה שבכתב, ואמצהו על תורה שבעל פה:

<sup>2</sup> ספר נועם אלימלך - פרשת לך לך

דקדקו קמאי על המשנה "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע" למה שינה הלשון דאצל משה נאמר לשון קבלה ואצל יהושע נאמר לשון מסירה? אך הענין הוא דהתורה הניתנה על הר סיני לא קבלו ישראל בבחינה אחת. דהנה השם יתברך ברוך הוא בחר בהר סיני מכל ההרים ליתן עליו את התורה מחמת שהוא נמוך מכל ההרים. דעיקר הוא לעסוק בתורה בהכנעה ומשה רבינו עליו השלום היה עניו מכל אדם והיה מוכשר ומוכן לקבל התורה על ידי הכנעה שבו. מהר סיני שהיה גם כן בבחינה הכנעה כדאיתא במדרש כשראה הר סיני את משה היה רץ לקראתו והטעם מחמת שהיו שניהם בבחינת הכנעה. ולכן נאמר משה קיבל תורה מסיני רוצה לומר ממדרגת סיני שהוא

<sup>1</sup> ספר קדושת לוי - ליקוטים

מסכת אבות במשנה משה קיבל תורה מסיני. יש לדקדק שהיה לו לאמר בסיני. ונראה לבאר דהנה כתוב (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם כו' וכן במצרים אמר מי אנכי כי אלך וכו' וכי אוציא (שמות ג, יא) וכשאמר לו הקדוש ב"ה שיתן התורה על ידו והוא יהיה רבן של כל ישראל לא סירב כלל והיכן ענותנותו? אמנם אדרבא היא הנותנת כי מרע"ה הסתכל שהתורה תנתן על הר סיני והטעם כמשארז"ל (סוטה ה' א) לפי שהוא נמוך מכל ההרים וראה שאין התורה ניתנת כי אם ע"י השפל והגרוע מהכל לכן מיד נתרצה שתנתן התורה על ידו מחמת רוב ענותנותו שחשב שאין בישראל גרוע ממנו ואין התורה ניתנת כי אם ע"י השפל והגרוע מהכל וזהו משה קיבל תורה וקשה כנזכר והיכן ענותנותו לזה אמר מסיני שלמד מסיני שניתן עליו התורה ולא על שאר ההרים מפני שהוא נמוך מכל ההרים לכן גם הוא נתרצה מיד להנתן התורה על ידו:

עולת ראייה ח"ב דף קס

**משה קבל תורה מסיני.** אין שנוי מצד השם ית' בין שעת קבלת התורה לקודם לה ואחריה, כי כל השינויים הם רק מצד המקבלים, וכשנעשה משרע"ה ראוי להיות המקבל התורה ועלה למדרגה זו קבל אותה, אמנם בני אדם מתפעלים בהשפעתם ע"כ אמר ומסרה וכו'.

שפת אמת ספר ויקרא - פרשת שמיני - שנת [תרנ"ג]

ולכן תיקון המדות בימים אלו. שקודם קבלת התורה צריכין לתקן המדות ולהתטהר כדי שנוכל לקבל קדושת התורה. לכן יסדו מסכת אבות בימים אלו. והתחיל "משה קיבל תורה" לומר כי כל אלו המוסרים ותיקון המדות מלבד שהם נאים לעושיהם. אבל עיקר הכוונה צריך להיות בתיקון המדות כדי להיות כלי אל התורה. ונקראו משה ואהרן שני שדין כי שם שדים הוא בחינת הצמצום כמ"ש במ"א כי התינוק יונק ע"י השדים שיש בהם נקב קטן לצמצום החלב שלא יזיק התינוק. והנה יש ב' בחינת צמצום שהאדם צריך להיות בו בחינת צמצום במיעוט התענוגים ולהיות נפרש מגשמיות. וכפי הפרישה כך זוכה שיתגלה לו הקדושה. וזה בחינת משה רבינו שע"י הוריד הקב"ה התורה מן השמים כי התורה נעלמה מעיני כל חי. אך לאהבת ישראל צמצם הקב"ה הקדושה שיוכלו בניי לקבל קדושה עליונה בכח התורה שלפנינו:

ספר מאור ושמש - פרשת ראה ד"ה ונראה

משה קיבל תורה מסיני, פירוש שקיבל התורה מכח הר סיני שהיה שפל שבהרים והשם יתברך נתן את התורה עליו, וקרא לכל ההרים דהיינו הר הכרמל והר תבור בעלי מומין לגבי הר

כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה. הֵם אֶמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הֵיוּ מְתוּנִים  
בְּדִין, וְהֶעֱמִידוּ תַלְמִידִים הֶרְבֵּה<sup>3</sup>, וְעָשׂוּ סִיג לְתוֹרָה<sup>4</sup>:

לא ימיש מתוך האהל בחינת נער הוא קטנות שעל כן לא ימיש  
מתוך האוהל של משה להתקרב תמיד לאור השמש לקבל אור.

ספר קול מבשר ח"ב - תפילות, זמירות וברכות  
חג השבועות הזה, זמן מתן תורתנו. החידושי הרי"ם אמר בשם  
רבו אדמו"ר מפרשיסחא ז"ל, לדקדק מה שאנו אומרים זמן  
מתן תורתנו, ולא לשון 'קבלה', כמאמרם, משה קיבל תורה  
מסיני כו'. ואמר, **כי בקבלה - אינו שייכות זמן**. שבכל יום -  
זמנו מוכן ועומד. לכן אנו אומרים זמן 'מתן'. אכן, עיקר ויסוד  
התורה נאמר (דברים י"ז יא), על פי התורה אשר יורוך. וכן בכל  
דור ודור, כמו שהצדיק גומר את הדין על פי התורה הקדושה -  
כן יקום. והראה לנו השי"ת שקיים כדברי משה רבנו ע"ה,  
שהוסיף יום אחד מדעתו, ולא שריא שכינתא עד צפרא. ונתוודע  
לנו, שהתורה נתונה לנו במתנה להצדיקים וחכמי התורה, וזהו  
היה ביום הששי תיכף. ולכן אנו אומרים ביום הששי, זמן מתן  
תורתנו. [רמתים צופים בתדבא"ז פרק י"ט, אות כ"ט. ועיין בסי'  
ביכורי שלמה בפתח השער, אות ו']:

<sup>3</sup> עולת ראייה ח"ב דף קס

**הוּו מְתוּנִים בְּדִין וְהֶעֱמִידוּ תַלְמִידִים הֶרְבֵּה וְעָשׂוּ**

**סייג לתורה**. יש חסרון בטבע האדם, שמה שהוא חפץ הוא  
הרבה מאד, וכשאינו יכול להגיע למבוקש שלו הוא מניח ידו  
ואינו חפץ להשתלם כלל. ובאמת אע"פ שצריך לחפץ הרבה,  
מ"מ כשאין עולה בידו הרבה צריך להוקיר הרבה כמה שיעלה  
בידו. והנה מתינות הדין היא הכנה כדי להוציא הדין לאמתו,  
ויוכל בעל-דין לומר הרי גם אחרי המיתון היותר גדול אינני  
בטוח שאכיון לאמת האמתית, א"כ ע"כ צריך אני לסמוך כי  
הקב"ה מקבל המוסכם מהשכל האנושי, א"כ מה צורך כלל  
במתינות, אפסוק כפי המשקל הראשון, ע"כ אמרו לא כן הדבר,  
שבאמת יש חפץ נטוע באדם לחשוק לאמת היותר עליונה, אע"פ  
שאינו יכול להגיע אליה, מ"מ תועלת רבה יש בדבר שע"כ הוא  
מזדרז להוציא אל הפועל כל מה שיש בכחו מבקשת האמת,  
וזהו חובת האדם להתקרב כל מה שיוכל למבוקש הרם, גם  
שאינו יכול להגיע לו בשלימות, ע"כ **הוּו מְתוּנִים בְּדִין**.

**העמידו תלמידים הרבה**. יוכל בעל דבר לומר: "הרי

סוף סוף אין אנו יכולין לעשות כל ההמון ללומדים, אם כן אין  
צורך כלל ברבוי תלמידים, על כן אמר שצריך על כל פנים  
לעשות ביכולת מה שיהיה אפשר בקירוב יותר אל הרצון היותר  
נעלה, שהוא נשא ורם יותר מהיכולת.

**ועשו סייג לתורה**. שהרי יש לחשוש, שגם הסייג

יצטרך סייג ואין לדבר סוף, על כן אמר לא כן כי אם דוקא סייג  
צריך להעשות, ודוקא סייג אחד, משמרת ולא משמרת  
למשמרת (רש"י ביצה ב ע"ב) דהיינו לקבל כדי האפשרי מן הטוב.

הכנעה. ולא כן שאר ישראל שלא היו בבחינה הכנעה. ולכן היו  
קולות וברקים כדי לשבר אותם ולהביאם אל הכנעה. מחמת  
הפחד והמורא ולכן יהושע שלא היה כל כך בבחינת משה ע"ד  
דאיתא פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה. לכן נאמר  
לשון מסירה.

ספר ערבי נחל - פרשת שמיני

והנה ארז"ל (אבות א', א) משה קיבל תורה מסיני, והנה דקדקו  
המפרשים בלשון קיבל דהיה לו לומר למד. ותו מאי מסיני, היה  
לו לומר מהקב"ה. אכן נודע כי מי שהוא בתכלית ענוה נמסר לו  
התורה במתנה, כי ענוה הוא מדת הבינה, וחכמה נמשך לבינה.  
ובודאי שעל ידי לימוד אי אפשר ללמוד כל התורה כולה  
בפרד"ס במי יום, כי ארוכה מארץ מדה, רק ע"י שמשו רבינו  
ע"ה היה עניו מכל האדם נמשך לו התורה כולה, וזה שאמרו  
רז"ל במדבר רבה א', ז שניתנה לו במתנה, וזהו לשון קיבל.  
ואמנם נודע כי בכל הדברים צריך שיהיה נשלם בעולם ושנה  
ונפש, ולכן בנפש היה משה רבינו ע"ה עניו, ובעולם, הוא בהר  
סיני, מקום ענוה, ולכן הוא הר קטן, ובשנה שורה מדת ענוה  
בוי"ו בסיון, ולכן כשבא משה רבינו ע"ה לסיני בששה בסיון  
נמשך עליו התורה כולה, כי עשרת הדברות הם כלל כל התורה,  
ואידך, פירושה הוא. לכן אף אם קצת פרטי מצות אמר אחר  
זמן ולא בסיני אין בכך כלום כי הכל נכלל בוי"ו הדברות, וזהו  
משה קיבל תורה מסיני דייקא. אך דלפ"ז יקשה באיזה מצות  
שניתנו אחר מתן תורה ושלא בסיני ומשה רבינו ע"ה לא ידעם  
בתחלה א"כ איך ניתנו אז, כי הלימוד של משה רבינו ע"ה  
מהקב"ה לא היה כאדם שלומד מחבירו אלא שהמשיך הדבר  
ההוא מלמעלה ולזה צריך עולם שנה נפש והרי אז לא היה עש"ן  
ולכן בדין פסח שני קשה ג"כ זה:

הנהגות צדיקים - הנהגות ע"פ סדר הא"ב מרבי דוד לידא ז"ל

ל- עניויות. גודל פאר הענוה עד שאחז"ל מאד מאד הוי שפל  
רוח. משא"כ גסות הרוח שהוא דוחה רגלי השכינה ודוחה את  
עצמו ממדור השכינה וע"י ענוה הוא זוכה לתורה גם בלימודו  
שיודה על האמת. וזהו פי' משה קיבל תורה מסיני כי משה  
וסיני שניהם שוים והבן ושניהם ע"י ענוה זכו לתורה:

ספר מאור עינים - פרשת בראשית

והנה נודע כי הלבנה אין לה אור מעצמה כי אם מה שמקבלת  
מן השמש כי כל מה שמתקרב אל השמש ניתוסף אורה והיא  
בסוד ד' דלית המדרגה על דלית לה מגרמה כלום. ואנחנו בני  
ישראל המשולים ללבנה אנו בסוד לבנה שאין לנו אור מצד  
עצמינו כי אם אור המאיר מלמעלה בסוד השמש. ומשה ויהושע  
היו בסוד חמה ולבנה כי משה הוא בסוד הדעת השלם בגדלות  
הדעת ויהושע לא היה לו אור כי אם מה שמסר לו והאיר עליו  
משה רבינו ע"ה, שהוא מה שאמרו ז"ל "משה קיבל תורה  
מסיני ומסרה ליהושע" כי אינו רק בחינת מסירה ולא קבלה  
ממש כמשה עצמו ועל כן נאמר ביהושע (שמות ל"ג, י"א) נער

(ג) אַנטײַגנוס אײַש סוכו קבל מִשְׁמֵעוֹן הַצְּדִיק. הוא הָיָה אוֹמֵר, אֶל תְּהִי כַעֲבָדִים הַמְּשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֵב עַל מִנַּת לְקַבֵּל פְּרֶס, אֶלָּא הוּוּ כַעֲבָדִים הַמְּשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֵב שְׁלֵא עַל מִנַּת לְקַבֵּל פְּרֶס<sup>6</sup>, וַיְהִי מוֹרָא שְׁמַיִם עֲלֵיכֶם :

(ב) שְׁמֵעוֹן הַצְּדִיק הָיָה מְשֻׁמְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה. הוא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים הַעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים<sup>5</sup> :

<sup>4</sup> ליקוטי מוהר"ן מהדורא תנינא סימן ג אות ז

וזה החכם שזוכה לאלו המקיפים הנ"ל, בחינת שפע הכתר, הוא צריך שיהיה לו בחינת כ"ל, יסוד בחינת (דברי הימים א כ"ט): "כי כל בשמים ובארץ", ותרגומו: 'דאחיד בשמיא וארעא' (זהר בראשית ל"א ובתקון כ"ב). היינו שיהיה אוהו ומקים שני העולמות, עולם העליון ועולם התחתון, ש אותיות. והדברים סתומים, כי לא באר היטב ענין זה):

וזה פרוש: 'הוּוּ מִתּוֹנִים בְּדִין, וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה, וְעִשׂוּ סִיג לְתוֹרָה' (אבות פרק א). 'הוּוּ מִתּוֹנִים בְּדִין' זה בחינת שצריך החכם הנ"ל להיות לו מתינות, לידע איך לדבר עם כל אחד ואחד; שלפני בחינת דרי מעלה יגלה להם ההשגה של "מה", בחינת: מה חמית וכו' ולפני דרי מטה יגלה ההשגה של 'מלא כל הארץ כבודו'. וזה בחינת דין, בחינת משפט, בחינת (תהלים ע"ה): "כי אלהים שפט, זה ישפיל וזה ירים" שהגבוהים הוא צריך להשפיל, להראות להם שאינם יודעים כלל בידיעתו יתברך, והקטנים, בחינת שוכני עפר, צריך להרים, לעוררם ולהקצים שלא יתיאשו, כי מלא כל הארץ כבודו, כנ"ל:

וזהו: 'וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה' כי כשזוכה להשגה כזו, להאיר בגדולים וקטנים וכו' כנ"ל, בודאי יעמיד תלמידים הרבה, כי כולם צריכים אליו, כי יש לו כח ללמד עם כולם כנ"ל:

וזהו: 'וְעִשׂוּ סִיג לְתוֹרָה' בחינת (אבות פרק ג משנה יג): 'סיג לחכמה שתיקה', כי צריך לעשות סיג לדבריו, לשתק לפעמים, בחינת: "שתק, כך עלה במחשבה", כנ"ל. כי על ידי שזוכה להעמיד תלמידים הרבה, על ידי זה הוא זוכה להשיג את המקיפים, דהיינו שמשגי ומבין מה שלא היה יכול להשיג מתחלה, על כן הוא צריך לעשות סיג לדבריו ולשתק לפעמים, כדי שלא יכנס במקיפים שהם למעלה מהזמן, שאין הזמן מספיק לבאר הקושיות והתרוצים שיש שם כנ"ל:

<sup>5</sup> זוהר חלק א דף קמו עמוד ב

על שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, התורה דא יעקב, תפארת העבודה דא יצחק, גבורה גמילות חסדים דא אברהם, חסד שלשה דברים אלן אינון סמכין עלאין.

זהר חדש פרשת חקת מאמר והורידו לאיש מנחה

וע"ד איתערו חברייה, על תלת מלין עלמא מתקיים, על התורה, דא יעקב. על העבודה, דא תורה שבע"פ. ועל גמילות חסדים, דא אברהם. ד"א, עבודה, דא יצחק, וכולא חד:

ועל זה התעוררו החברים, על שלושה דברים העולם עומד: על התורה זה יעקב שהרי כתוב "יתן אמת ליעקב" (מיכה פרק ז, 20) וכתוב "תורת אמת הייתה בפייה" (מלאכי פרק ב, 6) וזו תורה שבכתב. על העבודה זו תושבע"פ היינו מלכות כי המלכות מבארת את התפארת ותושבע"פ מבארת תורה שבכתב. ועל גמילות חסדים זה אברהם היינו מידת החסד. פירוש נוסף ועל העבודה זה יצחק מידת הגבורה ומלכות נבנת ממידת הגבורה כידוע ולכן "כולא חד".

ספר מגלה עמוקות - אופן רן

על ג' דברים העולם עומד (אבות פ"א מ"ב), האדם הוא עולם קטן עומד על קטרין אלו, על התורה מסטרא דיעקב שהוא יושב אוהלים (בראשית כה ז), דמסטרא ירית נשמתא (בזוהר פרשת ויקרא [ח"ג כ"ד ע"ב]) מאן דירית אורייתא ירית נשמתא. על העבודה מסטרא דיצחק, דמתמן ירית לרוחא, זבחי אלהים רוח נשברה (תהלים נא יט). ועל גמילות חסדים מסטרא דאברהם, דמתמן ירית לנפש גומל נפשו איש חסיד (משלי יא יז).

ספר המידות למוהר"ן - ערך צדקה

סב. גדולה צדקה יותר מכל הקרבנות:

סג. גדולה גמילות חסדים מן הצדקה.

מכאן שגמילות חסדים גדולה מכל הקרבנות.

<sup>6</sup> ספר עבודת הקודש חלק ב פרק ה

הכוונה שאמרנו שהיא שלמות העבודה צריכה באור ולבון רב, כי לא נמצא לחכמים האחרונים בה דבר מספיק בו ינוחו הלבבות ויתקררו הדעות בו ידעו העובדים האמיתיים הדרך ילכו בה לעבוד עבודת הקדש, ולפי שהכוונה כמו שכתבתי שרש העבודה ושלמותה אעבוד בה ואבארנה באר היטב, ואאיר בה עיני החכמים האמיתיים, וקודם שאכנס בבאורה אכתוב העולה מדברי האחרונים בה, והוא כי הרמב"ם ז"ל כתב בפרק עשירי מהלכות תשובה בזה הלשון, העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה, לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראה הרעה ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בכללה עד כאן. ואמר שזהו היתה מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו, לפי שלא עבד אלא מאהבה ושזו היא המעלה שנצטוונו בה על ידי משה רבינו ע"ה שנאמר ואהבת את יי' אלהיך והוכיח כן ממאמר החכמים שאמרו, שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר וכו' תלמוד לומר לאהבה וכו', ואמר שזה הוא מה שאמר הכתוב במצותיו חפץ מאד, ואמרו רז"ל ולא בשכר מצותיו, ושזו היתה כוונת אנטיגנוס באמרו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב וכו' אלא מפני שהוא הרב ראוי לשמשו, כלומר עבדו מאהבה ואמר שכל שיר השירים הוא משל לענין זה, לפי שמצא בו שאמר כי חולת אהבה אני, זהו העולה מדבריו בפרק ההוא והוא הוא דעתו בפירוש מסכת אבות במשנת אנטיגנוס ובהקדמתו לפרק חלק:

והעולה מדבריו שם הוא כי הוא ז"ל יראה כי העובד האמיתי הוא אשר לא יכוין בעבודתו לשום תכלית זולת עצמות המצוה

שפעם אחת נפל בדעתו מאד מאד עד שנדמה לו שבדאי לא יהיה לו עולם הבא חס ושלוש ולא היה לו במה להחיות את עצמו כלל, ואמר: אני אוהב את השם יתברך בלא עולם הבא. וכל אדם אפלו איש פשוט אי אפשר להיות איש כשר באמת כי אם כשיכול לעמד בכל כנוצר לעיל. ואפלו ביום אחד צריך לחזק את עצמו כמה פעמים ולהתחיל בכל פעם מחדש כנ"ל עד אשר יזכה ברבות הימים לילך בדרכי ה' כסדר אמן:

שער מאמרי רו"ל - מסכת אבות

**אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם.** והענין הוא כי העבד המשמש את רבו ישמשהו לשתי סבות: האחת, לתועלת הרב הצריך אל עבודת העבד, והשנית לתועלת העבד המקבל פרס בשביל עבודה זו. ולכן אמר אל תעבדו את הקב"ה לב' הסבות הנז' האחת נרמזת באומרו המשמשים את הרב כי זה תועלת הרב והב' נרמזת באומרו ע"מ לקבל פרס כי זה תועלת העבד. אמנם תעבדוהו לתכלית האחד בלבד והוא לתועלת הרב כי כוונתם לעובדו אבל לא לתכלית השניה, התועלת הנמשך להם לקבל פרס (ע"ד) וכנגד האחד אמר אלא הו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס כלומר לתועלת הרב אבל לא ע"מ לקבל פרס שהיא הבחינה הב' שהיא לתועלתכם ואולי תטעו ותאמרו כי מאחר שהוא מקבל תועלת ממנו בעבודתו ואין אנחנו מקבלים תועלת מידו א"כ הוא צריך לנו ואין לנו צריכים לו ונהנים ממנו וע"י כן תזלזלו בכבודו ח"ו לזה הזהיר ואמר **ויהי מורא שמים עליכם**:

ספר ליקוטי הש"ס - מסכת אבות

**אל תהיו כעבדים וגו'.** המשמשין את הרב שהוא צריך לכם וגם ע"מ לקבל פרס אלא הו כעבדים והוא צריך אליכם אלא שלא ע"מ לקבל פרס ובשביל שצריך אליכם אל תזלזלו ביראתו ח"ו אלא תהי' מורא שמים עליכם והבן. שמה תחובת חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים כבר נודע כי ד' קליפות הם נחש שרף ועקרב והד' הוא נקרא צמאון אשר אין מים והוא בסוד גלות ישמעאל מים עכורים היוצאים מתוך מים הרעים [נ"א מים הזכים] של אברהם והם סוד מים הזדונים שאמר דהמע"ה וז"ס למקום מים הרעים ולכן הי' ראוי ישמעאל למות בצמא לולא כי נענה באשר הוא שם. ג"ז מהרב זלה"ה:

**ויהי מורא שמים עליכם וגו'.** כבר ידעת היות בזעיר מוחין פנימין ומוחין מקיפין והם סוד הצלם כנודע והנה כל בחינת מאלו הוא פרצוף שלם כלול מרמ"ח איברים והמוחין הפנימיים נקראין **מורא בשר ודם** כי מורא ע"ה גי' רמ"ח והוא הצלם הנכנס בפנימיות הזעיר בתוך גופא דילי' והמקיפים נקראים **מורא שמים** כי השמים שהוא הז"א לא נכנס בתוך גופו ובשרו ודמו. והנה מה שנעשה ממילא בימי החול נכנסין מוחין פנימין בתוך הזעיר ובשבת נכסים אף המקיפים ומציאות זה נעשה

ועשיית צורתה וזוה הוא הנקרא עובד מאהבה בדברי רו"ל, ואחריו נטו כל החכמים הבאים אחריו בזה הדעת, זולת החכם ר' יוסף בן הרב המקובל ר' שם טוב בן שם טוב ז"ל שלקח לו דרך אחרת בזה וכמו שכתב בספר עין הקורא ונמשך הרב המורה ז"ל אחר לדעת היוני הידוע במדות שאמר שם אמנם יהיו הדברים הנבחרים בעבור עצמם אשר לא נדרוש מהם כי אם הפועל, וחשב הרב שהשיר המקודש מסכים לזה באמרו כי חולת אהבה אני ומאמר אנטיגנוס ומאמרם ז"ל בספרי, וכמה רחוקה כוונתם מכוונתו וחלילה לחכמי ישראל הקדושים שתהיה כוונתם בעבודה מאהבה כדברי היוני שנמשך הרב אחריו, אבל כוונתם בעבודה מאהבה היא כוונת הייחוד שהוא האהבה האמיתית, כמו שכתבתי בפרקי האהבה בחלק הראשון מזה הספר, וכוונת אנטיגנוס באמרו אל תהיו כעבדים וכו' לומר שלא יכוין בייחוד ההוא שהוא העבודה מאהבה שום תכלית לעצמו, כי אם לצורך גבוה כמו שאבאר בפרק הבא אחר זה בסיעתא דשמיא ועל זה סובב השיר המקודש כולו, וזו היא כוונתם בספרי ובעלי זה הדעת לא יתפארו שיציירו מה שיאמרו בענין העבודה מאהבה בדבורם הפנימי כי אין להם בו כי אם דברים לא אמות ענין עליו יבנו כוונתם בעבודתם:

ומי שחננו השם דעת וישכיל במה שכתבנו בחלק הראשון מזה הספר בפרקי האהבה יבין וידע באמת, כי על היסוד הנאמן ההוא תבנה ותכונן כונת העבודה והמצות: והחכם ר' יוסף בן הרב המקובל ר' שם טוב בן שם טוב ז"ל, יש לו דעת אחרת בכונת העבודה והמצות, כפי הנראה מדבריו בספר עין הקורא, אמר שם בזה הלשון, המדרגה הרביעית מדרגת מי שיעשה אלה המצות לתכליתם האמיתית והוא כדי שיהיה חופץ עליו השפע האלהי ויהיה איש אלהים קדוש דומה למלאכי השמים ויגיע באחרית הענין אל שיזכה אל ההשארות הנצחי לעמוד עם המלך י"י צבאות וליהנות מזיו השכינה, והיא הזכייה לחיי העולם הבא ולתחיית המתים, וזה העובד ישתדל בזאת העבודה בשמחה ובטוב לבב מצד שהוא ירצה להתדבק באלהיו ולקחת משעור מעלתו כל מה שאיפשר לפי טבעו, אחר שהיתה התכלית האחרונה לנמצאות הגעת השלמות באופן ידמה כל נמצא לפי טבעו אל השלם הראשון, ושישוערו בו כמשפט הראשון הפשוט שבכל סוג וסוג, כפי מה שרמזתי בפתיחתי לכבוד אלהים:

ספר שיחות מוה"ר"ן אות - מח

וכל כך הוא צריך להתחזק עד שהוא מוכרח להיות מרוצה לעבד את ה' תמיד כל ימי חייו על מנת שלא לקבל פרס. כי לפעמים נדמה להאדם שרחוק שהוא יזכה לחיי עולם הבא לפי גדל התרחקותו מהשם יתברך, אף על פי כן יהיה מרוצה לעשות מה שיוכל בעבודת ה' בלא עולם הבא. ואפלו אם נראה לו שיהיה לו גיהנם גם כן חס ושלוש, יהיה איך שיהיה הוא מחויב לעשות את שלו תמיד בעבודת ה' כל מה שיוכל לעשות ולחטף איזה מצוה או תורה ותפלה וכיוצא, וה' הטוב בעיניו יעשה. וכעין מה שמספרים בשם הבעל שם טוב זכר צדיק לברכה,

(ד) יוסי בן יועזר איש צרדה<sup>7</sup> ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צרדה אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שותה בצמא את דברייהם:

(ה) יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר, יהי ביתך פתוח לרוחה<sup>8</sup>, ויהיו עניים בני ביתך, ואל תרבה

אפי עיי עמי הארץ. אמנם הת"ח יכולים לעשות אפי בחול מה שנעשה בשבת, והוא להכניס המקיפים בזעיר אפי בימי החול. וזה הוא הברכה אשר בירך ר' יוחנן בן זכאי לתלמידיו [ברכות כ"ח ע"ב] שימשכו מורא שמים שהם המקיפין בזמן שאין אחרים עושים רק מורא בשר ודם שהם הפנימים לבד וכמו שאחרים ימשכו את מורא ב"ו בימי החול הם ימשכו אז אפי המקיפין והבן. ג"ז מהרב זלה"ה:

<sup>7</sup> שער הגלגולים - הקדמה לו

ועתה אכתוב מקום קברות הצדיקים, כפי אשר קבלתי ממורי זלה"ה, וכבר הודעתך כי הוא היה רואה ומסתכל בנשמות הצדיקים, בכל מקום ובכל זמן, ומכ"ש בהיותו על קבריהם, ששם נפשותיהם עומדות כנודע, גם מרחוק עיניו יביטו בנפש הצדיק העומד על הקבר שלו, ועיי"ז היה יודע קבר כל צדיק וצדיק, והיה מדבר עמהם, ולומד מהם כמה סתרי תורה. וכבר נסיתי כמה נסיונות וחקרתי בתכלית החקירות, ומצאתי דבריו כנים ואמתיים, ואין להאריך בזה עתה, כי הם דברים נוראים ונפלאים ולא יכלם ספר:

במדינת צפת ת"ו, במערב, יש שם בית קברות ליהודים, בלכתך מצפת, לצד מערב לבית הקברות, ומשם תרד עוד למטה באמצע מורד ההוא, ושם סלע גדול, אורכו קרוב לעשרה אמות, וכן רחבו, והוא סלע יחידי בפ"ע שוכב ומוטה ע"ג קרקע, ותחתיו חלול ונבדל מן הקרקע מצד צפונה, ושם תחתיו קבור יהודיע הכהן. מן הדרך הנו"ל, ההולך מן המקום הדהריאה הנזכר אל הכראל הנזכר, יש שם דרך אחד שבו יורדים מן צפת אל ראש ההר לטחון החטים, ותרד שם מעט בדרך ההוא, ושם כמו שליש שפוע הדרך וההר, יש שם חרוב אחד, ושם קבור בריה דרב ספרא הנזכר בזוהר פרשת תרומה:

יותר למטה בדרך הזה לצד מזרח, יש פתח אחת של מערה בגגה למעלה, ובצד מערב המערה למטה, יש כמין ג' בקיעות, ושם בפנים קבורים יוסי בן יועזר, ויוסי בן משולם, ויוסי בן יוחנן, כנגד ג' בקיעות ממנו.

<sup>8</sup> ספר ליקוטי הש"ס - מסכת אבות

יהי ביתך פתוח לרוחה. דע כי הבינה הוא סתומה כי היא ג' קווים נה"י והזעיר שהוא הב"ן שלה הוא הסותם פתחה. ורחל היא ד' ולפעמים ב או ה'. ובמקום הבן הם נשמות הצדיקים אשר בעוה"ז העולים שם בסוד המ"ן ועומדים שם וסותמים פתחה, וזהו הב"ן שבתוך הה'. ולזה אמר יהי ביתך פתוח וגו'. דהיינו רחל שהיא הבית תהיה פתוחה, כי במעשיך הטובים

תבריא החיצונים משם ותעלה נשמתך בסוד מ"ן ולהעמידה על פתחה כדל השואל על הפתח. זש"ה ויהיו עניים וכו'. הבת היא רחל והבנים הם הנשמות העולות וצריך שיהיה כעניים.

וכשרחל היא פנים בפנים, אז היא נקראת על שמו, הוא שם מ"ה, גם היא הויה כמותה, אלא שהיא הויה דב"ן, ואז יש זיווג כראוי, כי שם ב"ן לעולם הוא מ"ן, וכשהיא אב"א הוא נקרא אלקים כמותה. וזה תלוי במעשה התחתונים, כי הרשעים מהפכים מידת הרחמים למידת הדין. דהיינו כשהיא פב"פ, מהפכים אותו לאחור, שיהיה דין. והצדיקים מהפכים אותו, דהיינו מידת הדין, לפנים, שתהיה רחמים. ובאלקים יש פנים ואחור, אלקים גימ' ר' (כזה: א, אל, אלה, אלהי, אלקים הכל גימ' 200) וטו' אותיותיו גימ' אהור. ובהיות ב' אהוריים שלו ושלח דבוקים, עולה ת"ל, ושני כוללים, הרי לב"ת אש. וזהו ישפוט תבל בצדק, כי כשהיא באחור נקראת צדק. וכשהיא בפנים היא נקראת צדקה, שהיא מקבלת ה' חסדים אלו, להמתיקה. וזו היא כוונת הצדקה, שאנו עושים, להמשיך אליה ה' חסדים שלו, שתהיה פב"פ, ואז אוהב צדקה ומשפט. אז הוא המשפט, אוהב צדקה, כשחסד ה' מלאה הארץ, שהיא מקבלת ה' חסדים ודיניה נמתקים. הרי ששני אהוריים ב' פעמים רי"ו, שעולה גבורה, כי שם מקום כל הדינים.

וזהו "יהי ביתך פתוח לרוחה", כי נקראת בית ואין בית אלא אשה, וכשהיא פב"פ עימו, קרויה "ביתו". וכשהיא באחור, הוא מכנה אותה שהיא שלנו, וקורא אותה ביתך. ביתך עולה תבל, כדאמרן בבינה כד ינקא לבנין, נקרא אימא וכד מסתלקת נקראת בינה, וז"ש "ערות אשת אביך". ופעם אחרת נקראת אמך, כד ינקא היא אמך, וכד לא ינקא, היא אשת אביך. וזהו אמרו "יהי ביתך פתוח לרוחה". כי כשהיא באחור, אפילו אותה קצת בחינת זיווג, שיש אב"א, אינו אלא אחר שתמלא האלקים שלם במילוי יודין שעולה המילוי רוח (פירוש אלף למד הי יוד מס עולה גימ' 300. שזה גימ' 86 של הפשוט ו 214 גימ' המילוי שעולה רוח) זה נקרא רוח אלקים, כי רוח מילוי אלקים. וזה תלוי במעשה התחתונים. וז"ש, יהי ביתך פתוח לרוחה וכו', כי צריך שתעשה מעשים טובים, כדי שיהיו ה' אותיות של אלקים פתוחות, כדי לקבל בקרבם הרוח. וז"ש "לרוחה", לרוח ה', שהוא מילוי של ה' אותיות דאלקים.

ובזיווג זה דאחור, הנשמות היוצאות ממנו, הם עניים, מפני שיצאו בחסרון הלבנה. וז"ש "ויהיו עניים בני ביתך", ר"ל: שהנשמות שלנו, הם בני לזו"ן, כמו שהם בני לאו"א. וכמו שפנימיות שלהם עולה למ"ן לאו"א, כך הנשמות שלנו עולות להיות מ"ן להם. ולפעמים, בני בנים הרי הם כבנים, והם מ"ן לאו"א, כגון מוסר עצמו על קדוש השם, אפילו במחשבה, וכ"ש במעשה. כענין רבי עקיבא, וז"ש "כך עלה במחשבה", כל שכן במעשה הנזכר. ולכן אמר ויהיו עניים בני ביתך, עני גימ' ק"ל, שהוא אחור דמ"ה (יוד, יוד הא, יוד הא ואו, יוד הא ואו הא סה"כ גימ' 130) אמר צריכים אנו להמשיך אליה אחור דמ"ה שהוא שם דמ"ה.

שיחה<sup>9</sup> עם האשה<sup>10</sup>. באשתו אמרו, קל וחמור באשת חברה. מכאן אמרו חכמים, כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו, ובוטל מדברי תורה, וסופו יורש גיהנם:

(ו) הושע בן פרחיה ונתאי הארכלי קבלו מהם. הושע בן פרחיה אמר, עשה לך רב, וקנה לך חבר<sup>11</sup>, והוי דן את כל האדם לכף זכות<sup>12</sup>:

האמת הוא כדברי רבותינו זכרונם לברכה, שנבול פה הוא ערותו של הדיבור ממש, ומשום זנות הוא שנאסר ככל שאר עניני הזנות, חוץ מגופו של מעשה, שאף על פי שאין בהם כרת או מיתת בית דין, אסורים הם איסור עצמם, מלבד היותם גם כן גורמים ומביאים אל האיסור הראשי עצמו. וכענין הנזיר שזכרו במדרש שהבאנו למעלה:

<sup>9</sup> ספר חרדים - פרק מז

כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר (קהלת א, ח) במדרש, דכאן אסר בלאו דברים בטלים, דאמר הקדוש ברוך הוא בראתי שמים ולא יגעתי ואני יגע כשאתם מדברים דברים בטלים שנאמר (מלאכי ב, יז) הוגעתם את ה' בדברכם:

<sup>10</sup> ספר חרדים - שם

**אל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו קל וחומר באשת חבירו**, (אבות א, ה), באשתו כשהיא טהורה קל וחומר נדה, וקל וחומר באשת חבירו. וריבוי שיחה אסור אפילו לאיש כדלקמיה (בהערה הקודמת), אלא רצו לומר דאפילו לצורך הכרחי ידבר עם כל אשה בקצור מופלג, כגון באיזה ללוד דקראתו ברוריה לר' יוסי הגלילי שוטה בשביל מלה אחת (עירובין נג ע"ב).

<sup>11</sup> זוהר חלק ב דף קכח עמוד א

אשר ידבנו לבו, מאי אשר ידבנו ליבו, אלא דיתרעי ביה קודשא בריך הוא, כמה דאת אמר (תהלים כז ח) לך אמר לבי, (שם עג כז) צור לבבי, (משלי טו טו) וטוב לב, (רות ג ז) וייטב לבו, כלהו בקודשא בריך הוא קאמר, אוף הכא אשר ידבנו לבו, מניה תקחו את תרומתי, דהא תמן אשתכח ולא באתר אחרא. ומנא ידעינן דהא קודשא בריך הוא אתרעי ביה ושוי מדוריה ביה, כד חמינן דרעותא דההוא בר נש (בחדוה ברעותא דלבא) למרדף ולאשתדלא אבתריה דקודשא בריך הוא, בלביה ובנפשיה וברעותיה, ודאי תמן ידעינן דשריא ביה שכנינא, כדין בעינן למקני ההוא בר נש בכסף שלים, (ולאשתדלא אבתריה), לאתחברא בהדיה ולמילף מניה, ועל דא קדמאי הוו אמרי וקנה לך חבר, באגר שלים בעי למקני ליה, בגין למזכי בשכינתא, עד הכא בעי למרדף בתר זכאה ולמקני ליה. אוף הכי ההוא זכאה בעי למרדף בתר חייבא, ולמקני ליה באגר שלים, בגין דיעבר מניה ההוא זוהמא, ויתכפא סטרא אחרא, ויעביד לנפשיה, בגין דיתחשב עליה כאילו הוא ברא ליה, ודא איהו שבחא דיסתלק ביה יקרא דקודשא בריך הוא יתיר משבחא אחרא,

ואמר "ואל תרבה שיחה עם האישה" פירוש בשעת הזיווג. וצריך שלא יגביה האדם את קולו, דהיינו בשעת התפלה, כי באומרו עוזר דלים, הוא מעלה נשמתו למעלה. ובתפלה הוא שואל שם אל הזיווג. וז"ש אל תרבה שיחה עם וכו', כענין שנאמר "אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה, אלא בחשאי ובלחש שאם יצא הקול לחוץ, יתאחזו החיצונים בקול ההוא, ואפשר שימנעו הזיווג ההוא או יתדבקו בו לפחות. ואמר "האישה" כלומר כשהיא פנים בפנים שהיא אשת ו' אמרו שצריך בלחש, כדי שלא יהי' בה אחיזה לחיצונים. וכל שכן כשהיא אחר באחור כי אז יש חשש ביותר. וז"ש "ק"ו באשת חבירו" כי הרי הרי' היא אחוריים (כדלעיל א, אל, וכו' שעולה 200) של אלהים שבו, והכ"ו, הוא האחור דמ"ה שבו דהיינו כ"ו אותיות וכן עולה חבירו רכ"ו. וזהו ביחוד של קריאת שמע, כי אז הוי' באחור, ובבשכמל"ו ניתנים לה ציקי קדירה, וצריך בחשאי ולכן צריך לאומרו בלחש. ואמר "מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האישה" שמגביה קולו בשעת הזיווג גורם רעה לעצמו, שהיא הקליפי' שיתאחזו בו, וגם מונע ממנו האור והשפע שיהיה נמשך לו מן הזעיר. וזה שאמר, ובוטל מדברי תורה, שהוא מה שהיה נמשך מז"א. וסופו יורש גיהנם, במקום שהיה לו לידבק עם השכינה, נדבק עם אישה זרה, שהיא בסוף למטה מכולם.

ספר מסילת ישרים פרק יא - בפרטי מדת הנקיות

בענין הדבור עם האשה, בהדיא שנינו (אבות פ"א): כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו. ובשמיעה אמרו (ברכות כד): קול באשה ערוה. עוד בענין זנות הפה והאוזן, דהיינו, הדיבור בדברי הזנות או השמיעה לדברים האלה, כבר צווחו ככרוכיא ואמרו (ירושלמי תרומות פ"א): ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג): ערות דיבור זה ניבול פה. ואמרו (שבת לג): בעון נבלות פה צרות מתחדשות ובחורי שונאיהם של ישראל מתים. ואמרו עוד (שם): כל המנבל פיו מעמיקים לו גיהנם. ואמרו עוד (שם): הכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה, אלא כל המנבל פיו כו', אפילו גזר דין של שבעים שנה לטובה, הופכים לו לרעה. ואמרו עוד (חגיגה ה):

אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו, מגידים לו לאדם בשעת הדין. ובענין השמיעה הרעה הזאת גם כן אמרו (שבת לג): אף השומע ושותק, שנאמר (משלי כב): זעום ה' יפול שם. הרי לך שכל החושים צריכים להיות נקיים מן הזנות ומעניינו:

ואם לחשך אדם לומר, שמה שאמרו על נבול פה, אינו אלא כדי לאיים ולהרחיק אדם מן העבירה, ובמי שדמו רותח הדברים אמורים, שמדי דברו בא לידי תאוה, אבל מי שאמרו דרך שחוק בעלמא, לאו מילתא הוא ואין לחוש עליו אף אתה אמור לו, עד כאן דברי יצר הרע. כי מקרא מלא שהביאוהו ז"ל לראיתם (ישעיה ט): על כן על בחוריו לא ישמח ה' וגו' כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה, הנה לא הזכיר הכתוב הזה לא עבודה זרה ולא גלוי עריות ולא שפיכת דמים, אלא חנופה ולשון הרע וניבול פה, כולם מחטאות הפה בדיבור ועליהם יצאה הגזירה: על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם, אלא



(ז) נתאי הארבל אומר, הרחק משכן רע, ואל תתחבר לרשע, ואל תתיאש מן הפרענות<sup>13</sup>:

אבינו, ההולכים בדרכיו ולפעמים יש שאור החסד הוא גדול כל כך בקרבם עד שאי אפשר לו להופיע במעשה, ומרוב שפעו הנם מרגישים חלישות בגופם, מפני שהחומר בטבעו מוכן הוא אל הדינים והגבורות, ומכל מקום הם שואבים אור חיים ואומץ ממקור חסד עליון. ואף על פי שאין העולם יכול לקבל את אורם כמו שהוא, כמו שאין העולם כדאי להשתמש באור של יום הראשון, מכל מקום מתולדותיו של אור זה העולם מתבסס גם כעת.

יש חובה לדון תלמידי חכמים לכף זכות:

עולת ראייה ח"ב דף קנג

המצוה של "בצדק תשפט עמיתך", שמחייבת לדון את כל האדם לכף זכות, כל אחד לפי ערכו, היא יסוד לתורת המוסר והיראה, המביא לכל שלמות. על כן בהיות האדם דן תלמיד-חכמים לכף זכות הוא דן את דבריהם לכף זכות, ובהיותם תמוהים, לפי ההשקפה הראשונה השטחית, מוצא הוא בהם טעם לשבח בעומק הרעיון, ומתחזק על ידם בדרך הטובה, כי יהיו דברים של קודש שיצאו מחכמי-אמת נר לרגליו. אבל על המבזה רבותיו כתב הרמב"ם (בהלכות תשובה) שהוא מהדברים המעכבים את התשובה, מפני שלא יהיה לו ממי ללמוד, וכן המטה את תלמידי-חכמים לכף חובה לא נשאר לו מעמד מוסרי, ודבריהם הקדושים יהיו לו לרועץ, כי ה"פושעים יכשלו בס". והנה בכל דור אפשר להזדמן, מצד מצב הזמן ותאוותיו, סבות פורעות את המוסר והיראה, וזוהו עלולים כל בני אדם להכשל, אבל מי שהרגיל עצמו לדון תלמידי-חכמים לכף-חובה הוא ילך מדחי אל דחי, לעבור בשאט נפש, גם בלא הסתערות כח תאוה, על דברי-תורה, אשר רק מפי חז"ל אנו חיים בהם, ויוליכהו ד' את פועלי האון גם בשעה ששלום על ישראל

<sup>13</sup> ספר ליקוטי הש"ס - מסכת אבות

נתאי הארבל אומר הרחק משכן רע וגוי. אמר ג' בחינות כנגד ג' בחינות שבקדושי' זו"ן ויסוד שלו המחברם הרי ג'. וכנגדם יש בקליפה ג' ולזה אמר הכתוב יפקוד ה' על לוינת נחש בריח שהוא כנגד הז"א שהוא בריח המבריח מן הקצה אל הקצה ועל לוינת נחש עקלתון היא הנוקבא אשר דרכיה מעוקשת ומעוקלת והרג את התנין אשר בים זה הוא היסוד המחברם כי הקדושה נקרא חי ולכן ת"ח אשר הם אחוזים שם א"צ שחיטה אלא אסיפתן זו היא שחיטתן כמשי"ה ויאסף רגליו אל המטה גבי יעקב וכן ויאסף אל עמיו הנאמר בצדיקים כי הם כולם חיים אבל בקליפי' אשר שם המית' וההריג' נאמר והרג את התנין שהוא היסוד דנוקבא הנק' ים כי יסוד דאמא נאספים קיבוץ כל הני' שערים שבה ונק' מ"י ויסוד דרחל נקרא ים וכנגדו בקליפי' יש ים וכנגד זה אמר הרחק משכן רע זה הוא בחינת היסוד. ואל תתחבר לרשע זהו בחינת הזעיר. ואל תתיאש מן הפרעניות זה הנוקבא וזה הוא מלת פורעניות לשון נקבה.

ואסתלקותא דא יתיר מכלא, מאי טעמא, בגין דאיהו גרים לאכפאי סטרא אחרא, ולאסתלקא יקרא דקודשא בריך הוא, ועל דא כתיב באהרן, (מלאכי ב ו) ורבים השיב מעון, וכתיב (שם ה) בריתי היתה אתו. תא חזי, כל מאן דאחיד בידא דחייבא (ותב לגביה), ואשתדל ביה למשבק ארחא בישא, איהו אסתלק בתלת סלוקין, מה דלא אסתלק הכי בר נש אחרא, גרים לאכפייא סטרא אחרא, וגרים דיסתלק קודשא בריך הוא ביקריה, וגרים לקיימא כל עלמא בקיומיה לעילא ותתא, ועל האי בר נש כתיב, בריתי היתה אתו החיים והשלום, וזכי למחמי בנין לבנוי, וזכי בהאי עלמא, וזכי לעלמא דאתי, כל מארי דינין לא יכלין למידן ליה בהאי עלמא, ובעלמא דאתי עאל בתריסר תרעי ולית מאן דימחי בידיה, ועל דא כתיב (תהלים קיב ג) גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך, הון ועשר בביתו וצדקתו עומדת לעד וגו'.

שער הפסוקים - ספר ירמיה

חרב אל הבדים ונאלו:

(מזולתו) הנה רז"ל דרשו זה הפסוק אל הת"ח, היושבים בדבד, ועוסקים בתורה, ר"ל יחיד, מלשון בדד ישב. ולכן חרב היא אותיות חבר, כי מי שאינו לוקח לו חבר לעסוק בתורה, הנה ענשו הוא החרב בר מינן:

<sup>12</sup> ספר שערי קדושה - חלק ב שער ח

עוד יש מצות שאוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא: כבוד אב ואם, וגמילות חסדים בגופו ובממונו לעניים ולעשירים, והוא לשמח חתן וכלה ולבקר חולים, ולקבור מתים, ולנחם אבלים, ולהלביש ערומים, ולהכניס אורחים, ועיון תפלה בכונה, והבאת שלום בין אדם לחבירו ומכל שכן הוא עצמו עם חבירו, ובכלל זה הדן את חבירו לכף זכות, ותלמוד תורה כנגד כולם ובכלל זה השכמת בית הכנסת והמגדל בניו לתלמוד תורה:

כתב הרב החוזה בספרו קהלות יעקב "כף זכות" נלע"ד שהוא בחינת מלכות וכשהוא נוטה כלפי חסד נקרא "כף זכות". המלכות נקראת "כף" מפני שבה כלולים ומונחים י"ס בסוד "מאה אדנים". וידוע שהמלכות מתהפכת מדין לרחמים בסוד "אני חבצלת השרון שושנת העמקים". והנה "כף זכות" עם אותיות והכולל גימ' "חסד דנוקבא דזעיר" עם 14 אותיות.

אורות הקודש להראיה עמוד שלב

וכשהמחשבה האחדותית מתגברת היא, אור החסד והסליחה מופיע, ועוונות ופשעים נמחקים. וכל מי שהוא מתקרב לחוגו של צדיק טוב כזה, הנקודות של הטוב הגנוזות במעמקי נשמתו מתנוצצות ובלטות, והרע הולך ונאפס לגמרי. והם הם צדיקים יסודי עולם, שהם דנים את כל העולם כולו לכף זכות, ומאירים את אור החסד על כל בריה, אוהבים לצדק את הבריות, ושונאים לחייבם. והם הם תלמידי האמיתיים של אברהם

(יא) אַבְטָלְיוֹן אוֹמֵר, חֲכָמִים, הִזְהָרוּ בְּדַבְרֵיכֶם, שְׁמָא תְּחֻבּוּ חוֹבֵת גְּלוֹת וְתִגְלוּ לְמָקוֹם מִיָּם הָרְעִים,<sup>17</sup>

בהוראה שוטה רשע וגס רוח, ואמרו (כעין זה עירובין י"ג): כל הרודף אחר הכבוד בורח ממנו, ואמרו עוד (פסיקתא רבתי): אל תצא לריב מהר, לעולם אל תהי רץ אחר השררה למה פן מה תעשה באחריתה, למחר באים ושואלים לך שאלות מה אתה משיבם. עוד שם רבי מנחמא בשם רבי תנחום כל המקבל עליו שררה כדי ליהנות ממנה אינו אלא כנואף הזה שהוא נהנה מגופה של אשה:

<sup>16</sup> תיקוני זהר דף כ עמוד א

ויעקב בגין דקריב לה לבעלה יעקב אע"ה לפי שתיקן את השכינה ע"י תפילת ערבית שתהיה מוכנה ומתוקנת לעלות בבקר לאצילות דז"א בעלה בפגיעה דיליה, בתפילת ערבית שתיקן ודאי עביד לה חובה, לדורות כדי לסייע לשכינה וכד אתא שמשא בשחרית, כשירודות הארות יסוד דז"א בשחרית בתהילות לאל עליון לעולם הבריאה להעלות את המלכות לאצילות דאתמר ביה בז"א כי שמש ומגן ה' אלקי"ם, כלומר כי שמש הוא ז"א ומגן היא המלכות אתמר ביה בז"א ויזרח לו השמש, הרי ז"א נקרא שמש שהארות יורדת לבריאה להעלות את המלכות לאצילות מתמן מאור הבקר ואילך קשר לה את המלכות עמיה, דז"א דאיהו קשר דתפלין דיד, נקודת הכתר דרחל כשעלתה באור הבקר מהבריאה נקשרת בזרוע שמאל בסוד תפילין של יד, ר"ל קשיר לה עמיה דלא תזוז מניה לעלמין, כי נקודת הכתר היא שורש רחל ועצמותה ונקשרת פ"פ בזרוע השמאלית, ומפרש עוד מסטרא דשמאלא לפי שהיא בבחינת גבורה, לכן קשיר לה בתפלין דיד, דאינון בדרועא שמאלא, שהיא הגבורה דז"א, אבל מסטרא דימינא ז"א שהוא בבחינת חסדים שוי לה כתר א על רישיה, ר"ל הרשימו דמוחין דז"א שנסתלקו בלילה, שואב וממשיך ז"א בבקר ונכנסים בו ונעשים לו סוד תפלין דרישא.

והאי ביומא אחר תפילת שחרית דאיהי קשירא עם בעלה, המלכות קשורה עם ז"א אבי"א כל היום בכוח רשימת המוחין הנשארים בהם, ואז אתמר בה ישחרונני לשון שחר, ור"ל אם יבקשוני בעסק התורה כמאמר חז"ל שיהא הוא מעורר השחר (רש"י בסנהדרין דף טז ע"ב) ואז ימצאונני, שהשכינה תשרה עם ישראל להצילם מכל צרותם אבל בליליא שגם רשימו דמוחין מסתלקים, וזו"ן נפרדים ומ"ז, והמלכות יורדת לבריאה דאיהי גלותא, שאז המלכות היא גלות דאיהי לבר מבעלה, שאז ז"א נשאר באצילות ואיהי רשות בפני עצמה, שהיא שולטת בעצמה בבריאה אתמר בה אל תתודע לרשות, אל תבא לפניו בלי עסק התורה בחצות לילה כי היא בבחינת דינים ובגין דא אמר דוד אם אתן שנת לעיני וגומר כי דהע"ה לא היה ישן רק שיתן נשמי חסר חד כי לא לטעום טעם מיתה עד אמצא מקום לה' שתתיחד המקום שהוא המלכות עם ה' שהוא ז"א, כי דהע"ה ע"י עסק התורה היה גורם יחוד עליון דזו"ן. הבאור הועתק מפירוש "מתוק מדבש" דפים רי - ריא בשם השעת רצון מהרב המקובל רבינו שלמה הכהן זצוק"ל.

<sup>17</sup> ספר ליקוטי השי"ס - מסכת אבות

שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים כבר נודע כי ד' קליפות הם נחש שרף ועקרב והרביעי הוא נקרא צמאון אשר אין מים והוא בסוד גלות ישמעאל מים עכורים היוצאים מתוך

(ח) יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר, אל תעש עצמך פְּעוֹרְכִי הַדְּיָנִין. וכְּשִׁיְהִיו בְּעַלֵי דִינִין עוֹמְדִים לְפָנָיִךְ, יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁעִים. וכְּשִׁנְפִטְרִים מְלַפְנֶיךָ, יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּזָפְאִין, כְּשִׁקְבָלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין:

(ט) שְׁמַעוֹן בֶּן שֵׁטַח אוֹמֵר, הֵוִי מְרַבָּה לְחַקוֹר אֶת הָעֵדִים, וְהֵוִי זֶהִיר בְּדַבְרֶיךָ, שְׁמָא מִתּוֹכֶם יִלְמְדוּ לְשָׁקֵר:

(י) שְׁמַעְיָה וְאַבְטָלְיוֹן<sup>14</sup> קָבְלוּ מֵהֶם. שְׁמַעְיָה אוֹמֵר, אֶהוּב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׁנָא אֶת הָרְבִנּוֹת,<sup>15</sup> וְאֵל תִּתְּוֹדַע לְרָשׁוֹת<sup>16</sup>:

<sup>14</sup> ספר חסד לאברהם - מעין ה - נהר כה

ודע כי אליעזר עבד אברהם היה תחילה נשמה קדושה שנתנה תוך קליפת כנען הארור, וכשנולד אליעזר יצאת אותה הנשמה מאותה הקליפה הארורה ונקרא ברוך, ואח"כ הוברר יותר ונתגלגל בכלב בן יפונה, והיה מתענה כל ימיו כדברי רז"ל, כדי שיצא לגמרי מכלל ארור הראשון, וכאשר רצו ישראל לכנוס לארץ ושלחו מרגלים נתעברו הי"ב שבטים ביי"ב מרגלים כדי שלא יחטאו, ונשמת לוי נתעברה ביהושע בן נון ויהודה בכלב, ולא נסתלקו מאלו השנים, לפי שהיו כלב גלגול אליעזר עבד אברהם לזה נשתטח על [קבר] אברהם [להתפלל], ואח"כ הוברר יותר ונתגלגל בנייהו בן יהוידע, גם נתגלגל ביהוידע אביו של בנייהו, ואח"כ בנייהו ויהוידע אביו, אב ובן נתגלגלו בזכריהו ויהוידע אביו, וזכריהו לפי שחירף את ישראל שאמר למה עזבתם את י"י נענש ונתגלגל רוחו ונפשו בשני גרי צדק שמעיה ואבטליון, ואח"כ רוח זכריהו נתגלגלה במהה"ר משה קורדווירו זלה"ה, ונפש זכריהו במהה"ר אליהו די וידאש זלה"ה, ולכן היו אוהבים זה לזה:

כתבי הרמ"ע מפאנו - ספר גלגולי נשמות - אות ס

בניו של סנחריב אדרמלך ושראצר על שהרגו אביהם, הם באו בגלגול שמעיה ואבטליון, וכן אמרו רבותינו ז"ל שמעיה ואבטליון [מבני] בניו של סנחריב. (סנהדרין דף צו ע"ב).

<sup>15</sup> ספר מסילת ישרים פרק יא - בפרטי מדת הנקיות

ואמנם, חכמינו ז"ל אשר הורונו והדריכונו תמיד בדרכי האמת. אמרו (אבות פרק א): אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות. ואמרו עוד (פסחים ק"ג): פשוט נבילתא בשוקא ולא תימר, גברא רבא אנא, כהנא אנא. ואמרו עוד (בבא בתרא ק'): לעולם יעבוד אדם עבודה שהיא זרה לו ואל יצטרך לבריות:

ספר מסילת ישרים פרק כב - בביאור מדת הענוה

שנאת הרבנות ובריחת הכבוד, משנה ערוכה היא (אבות פ"א): אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, ואמרו עוד: הגס לבו

ואלו דברי אלדי חיים כי כל אחד וא' דיבר אמת לפי מקומו אלא שההלכה הוא לפי הזמן.

<sup>19</sup> פירוש הרמח"ל ז"ל על התורה - ספר שמות

ואהרן היה ראשון שזכה לזה, לפי שהיה **אוהב שלום ורודף שלום**, שהשלום הוא סוד הזיווג, וכשהיה משים שלום בין איש לאשתו כך היה גורם זיווג למעלה בזו"ן. נמצא שהכהן גדול היה עיקרי בתיקון של הקרבנות שהוא סוד הזיווג. ולכך היו לו ח' בגדים, להורות שעל ידו נעשה הזיווג העליון בסוד יאקדונק"י. ומאלו ח' בגדים היו ד' של כהן הדיוט, להורות שהיה כלול בו גם כן כחו של כהן הדיוט, וגם הוא היה צריך אליו, ובשביל זה נקרא גדול:

ספר עץ חיים - הקדמת מוהרר"ן זיע"א על שער ההקדמות  
אני הכותב משביע בשמו הגדול יתברך לכל מי שיפלו הקונטרסים אלו לידו שיקרא הקדמה זאת, ואם אותה נפשו לבוא בחדרת החכמה זאת, יקבל עליו לגמור ולקיים כל מה שאכתוב ויעיד עליו יוצר בראשית שלא יבוא אליו היזק בגופו ונפשו ובכל אשר לו ולא לאחרים תחת רודפו טוב. והבא לטהר ולקרב ראשית הכל יראת ה', להשיג יראת העונש כי יראת הרוממות שהוא יראה הפנימית לא ישיגוהו רק מתוך גדלות החכמה ועיקר מגמתו בידיעה הזוהי יהי' לבער קוצים מן הכרם כי לכן נקראים העוסקים בחכמה הזאת מחצדי חקלא ובודאי שיתעוררו הקליפות נגדו לפתותו ולהחטיאו לכן יזהר שלא לבוא לידי חטא אפילו שוגג שלא יהיה להם שייכות בו לכן צריך לזהר מהקלות, כי הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, לכן צריך לפרוש עצמו מבשר ויין כל ימות השבוע, וצריך הזהרת סור מרע ועשה טוב ובקש שלום בקש שלום צריך להיות **רודף שלום** ולא להקפיד בביתו על דבר קטן וגדול וכ"ש שלא יכעוס ח"ו:

ספר שיח יצחק חלק א - דרוש לשבת פרשת בראשית  
ואלו הג' דברים היו אבותינו הקדושים, אשר התהלכו לפניו יתברך, לילך בדרכיו מעצמם בהם, אברהם במדת טובו וחסדו, להיות **אוהב שלום ומקרב הבריות** (אהבת שלום באה ממידת החסד, מידתו של אברהם אע"ה, וזו מידת אהרן הכהן שהוא בחסד בסוד "תומיך ואוריד לאיש חסידך" (דברים לג, 8)) לאמונתו ולעבודתו יתברך, ובהליכתו בדרכי ה' לגמול חסד ולהכניס אורחים, להאכיל לרעבים, בזה נתאחד ממש עם מדת חסדו יתברך, כמ"ש "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה ומשפט":

פירוש הרמח"ל על נביאים

"ורבים השיב מעון", (מלאכי ב, 6) זהו ששינונו, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, שהבריות שהיו לחוץ בסוד החיצוניות, הוא היה מקרב אותם לפניו, בסוד הפנימיות, וזהו, "ורבים השיב מעון".

וְנִשְׁתּוּ הַתְּלִמִּידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְנִמְצָא שָׁם שְׁמַיִם מִתְחַלְלִים:

(יב) הַלֵּל וְשִׁמְאִי<sup>18</sup> קִבְּלוּ מֵהֶם. הַלֵּל אֹמֵר, הָיִי מִתְלִמִּידֵי שֶׁל אֶהְרֶן, אֹהֵב שְׁלוֹם<sup>19</sup> וְרֹדֵף שְׁלוֹם, אֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת<sup>20</sup> וּמְקַרְבֵּן לַתּוֹרָה:

מים הרעים [נ"א מים הזכים] של אברהם והם סוד מים הזדונים שאמר דהמע"ה וז"ס למקום מים הרעים ולכן הי' ראוי ישמעאל למות בצמא לולא כי נענה באשר הוא שם. ג"ז מהרב זלה"ה:

<sup>18</sup> שער הגלגולים - הקדמה לו

ענין הלל ושמאי. הנה הלל הוא בחינת הפנים של המלכות, הנקראת רחל, ולכן הלל הוא בגי' אדני"י, שהוא הפנים שלה, ולכן הוא חסד ולא די"ן. אבל שמאי הוא בחינת האחור של לאה, כי שמאי בגימטריא קפ"ד וקס"ו, שהם האחורים של ההוי"ה דע"ב ס"ג, היוצאים מן זעיר אנפין וניתנים אל לאה. ולהיותו בחינת אחורים הוא דין וגבורה. ולכן הלל ושמאי, הם חו"ג. ולפי שלא קדמה אל רחל, כן דברי ב"ש קודמים לדברי ב"ה בכל התלמוד.

שער הגלגולים שם:

הלל, היה נוצץ אחד מס' רבוא נצוצות, שרש נשמת מרע"ה, המתגלגל בכל דור ודור, ולכן שניהם היו ענותנים, וחיו ק"כ שנה.

ספר טעמי המצות - פרשת כי תצא

בענין לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ד' כי תועבת ד' גם שניהם:

והלל היה מבחינת רחל שכן עולה הל"ל ס"ה כמנין אדני"י שברחל, והנה בית שמאי ובית הלל נחלקו בזה הפסוק דב"ש דרש גם שניהם לרבות שינויהם וב"ה דרשו הם תועבה ולא שינויהם כי כל אחד דיבר כפי בחינה שהוא נאחז בו כי שמאי שהיה מבחינת לאה ששם הדין יותר קשה והקליפה יותר קשה שהוא במקום חסדים המכוסים ולכן אמר כי גם שינויהם של הקליפה תועבה כי לכן דרש גם לרבות כי ידוע שריבוי בנוקבא יען שעיקרה רבוי כי בתחלה נברא אדם ואח"כ לקח צלעו וריבבה ומשם נברא הנוקבא ולכן אתי"ן וגמ"י"ן שהם הריבויים בנוקבא אלא שגם הוא בלאה ואת הוא ברחל כי א"ת הוא כ"ב אתוין מא' עד ת' וזהו א"ת כי א"ת וג"ם עולה ס"ה כמו שגם אדני דנוק' כי א"ת הם כ"ב אתוון כנזכר ועם הג"ם הרי ס"ה (43+22=65) והא"ת שהוא כ"ב נשאר ברחל וגם נשאר בלאה לכן הלל שהיה מבחינת רחל שלא היה בה דין הקשה כמו בלאה כי היא במקום חסדים המגולים אמר הם תועבה ואין שינויה' תועבה כי אין הקליפה כ"כ קשה לתעב גם השינוי נמצא כי לפי מקומו שהוא נאחז כן ראוי להיות כלן אמרו גם לב"ה קשיי שאינו מבחינת שהוא נאחז בו כי גם הוא בלאה וז"ש כי אלו

(יד) הוא הָיָה אוֹמֵר, אִם אֵין אֶנִּי לִי, מִי לִי<sup>22</sup>. וְכַשְׁאֲנִי  
לְעַצְמִי, מָה אֶנִּי. וְאִם לֹא עֲכָשְׁיוֹ, אֵימָתִי :

<sup>22</sup> זוהר חלק ב דף קטו עמוד ב

ובגין דא קא רמיז, אם אין אני מלכות לי מי בינה לי, מ"י ודאי  
עולמו של יובל.

ספר מגיד מישרים - פרשת כי תשא

אור ליום שבת ד' לאדר ראשון, בפרשת כי תשא ומאמר אם אני  
כאן הכל כאן וכו' (מסכת סוכה דף נג עמוד א תניא אמרו עליו על הלל  
הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן אם אני כאן הכל כאן ואם  
איני כאן מי כאן ) חזק ואמץ רק כי תדבק בי ובתורת ויראתי  
ומשניותי ולא תפריד מחשבתך אפילו רגע אחד, ואני עמך כמו  
דאמר הלל אם אני כאן וכו', אני ידע מלכות וכ"ל ידע, יסוד  
ואזהר דלא ינקוט בר נש ספירין עילאין וישבוק למטרונותא  
הלל הזקן בא להזהיר את בני האדם שלא יאחזו בספירות עליונות ויעזבו את  
המלכות. דכל מאן דבעי למיעיל לא יכיל למיעיל אלא בה, שהרי מי  
שמבקש להיכנס לספירות עליונות אינו יכול להיכנס אלא דרכה והיינו  
דקאמר וכך הוא הפירוש אם אני דהיינו מלכות כאן (וכן פירש רש"י  
במסכת סוכה דף נג עמוד א אם אני כאן הכל כאן - דורש היה לרבים שלא  
יחטאו בשמו של הקדוש ברוך הוא, אם אני כאן הכל כאן כל זמן שאני חפץ  
בבית הזה, ושכינתי שריה בו יהא כבודו קיים ויבא הכל כאן, ואם תחטאו  
ואסלק שכינתי, מי יבא כאן?) הכל כאן דהיינו צדיק וספירין דעליה  
כאן, היינו יסוד וספירות שעליו ואם אין אני כאן דהיינו מלכות דלא  
תיעיל בה, אין הכל כאן דצדיק וספירין דעליה אין  
משתכחין. והיינו דקאמר אם אין לי מי לי, כלומר אי לא  
אינקוט אני דהיינו מלכות מי לי כלומר למאן מספירין עילאין  
יכילנא למיסב, אם לא אחזו במלכות מי מספירות עליונות אוכל לקחת:  
וכשאני לעצמי כלומר כד נקטינא אני דהיינו מלכות ונקטינא  
לה לעצמי דהיינו מלכות תתאה כד"א עצם מעצמי, מה אני  
כלומר דההיא שעתא מדבקנא, דהיינו שמא דהוי"ה דסליק  
מ"ה ומחברנא ליה עם אני, כשאני מתחבר עם המלכות הנקראת "אני"  
ממש כמו עם האישה שהיא עצמי זוכה אני לעלות לספירת התפארת בה יש שם  
הוי"ה ב"א במילוי אלפין שהוא גימ' "מה" ומחברו עם "אני" שהוא המלכות  
ועוד יש לומר פירוש נוסף לאם אין לי מי לי אם דהיינו בינה כד"א  
כי אם בינה תקרא, אין דהיינו חכמה, כד"א והחכמה מאין  
תמצא, אני היינו מלכות, מי היינו בינה, לי היינו דמגדל הפורח  
באוויר ורזא דיו"ד, ואם לא עכשיו אימתי כלומר דהא בכל  
שעתא איצטרך לאשפעא בכנסת ישראל, עד כאן למאמר אם  
אני כאן :

אמר אליהו המלקט: שים לב שהלל גימ' שם אדנות שהוא  
המלכות הנקראת "אני".

ספר מסילת ישרים פרק ב - בביאור מדת הזהירות

צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ה' לא יעזבנו וגו'. אך אם  
האדם מפקח על עצמו, אז הקדוש ברוך הוא עוזרו וניצול מן  
היצר הרע, אבל אם אינו מפקח הוא על עצמו, ודאי שהקדוש  
ברוך הוא לא יפקח עליו. כי אם הוא אינו חס, מי יחוס עליו.

(יג) הוא הָיָה אוֹמֵר, נִגְדַּ שְׁמָא, אֶבְדַּ שְׁמָה. וְדָלָא  
מוֹסִיף, יִסִּיף. וְדָלָא זְלִיף, קִטְלָא חִיב. וְדָאֲשַׁתְּמֵשׁ  
בְּתַגָּא<sup>21</sup>, חֵלְף :

<sup>20</sup> ספר אור תורה - אות מד

ונמצא שאי אפשר לבוא למדרגת אהבה, כי אם כשעוסק בתורה  
לשמה, שאז הוא אוהב את המקום, ולכן אהב"ה ואח"ד הם  
שויים, שאהבה בא על ידי שמתיחד ומתדבק בשמו יתברך  
כמבואר. וגם הוא אוהב את הבריות, מאחר שמתדבק בדרכיו  
יתברך, כמו שהוא יתברך משפיע בטובו לכל בריותיו וחפץ  
בטובתם, כמו כן אוהב הוא את הבריות כלם. וגם מאחר שהוא  
המשפיע להם חיות, על ידי עסק התורה שהכל תלוי בה, ואם כן  
אין לך אוהב את הבריות יותר מזה.

<sup>21</sup> זוהר חלק א דף מב עמוד א

רזא דאשתמש בתגא חלף, מאן דקארי ותני שית סדרי משנה,  
דא הוא מאן ידע לסדרא ולקשרא קשורא ויחודא דמאריה  
כדקא יאות, אלן אינון דמקדשין שמא קדישא דמאריהון בכל  
יומא תדיר.

זוהר חלק ב דף קטז עמוד א

ובגין דלית (ס"א דאית) שמוש בעלמא דין בתגא, אוקמוה מארי  
מתניתין כל המשתמש בתגא חלף, דתגא לתתא בעלמא דין  
איהו, נקודה שמושא דאתוון, אבל בעלמא דאתי לית שמושא  
באתוון. ובגין דא ספר תורה לית ביה נקודה באתווי, אלא תגין,  
ובגין דא מאן דמשתמש בספר תורה חלף, והכי מאן דמשתמש  
במי ששונה הלכות, עליה אוקמוה רבנן, דאשתמש בתגא חלף :

זוהר חלק ג דף כט עמוד ב

והכי תלמידי חכמים בנוי דמלכא ומטרונותא, אתקריאו  
שבתות וימים טובים, ולית לון מדילהון, דלאו אינון בעלי  
מלאכה כשאר עבדין, בנוי דחולין, אגרא דילהון בעלמא דין  
ובעלמא דאתי, לענגא לון בכל מיני מאכל ומשתה, ולאוקרא לון  
בלבושין שפירין, כגוונא דשבת דאתמר ביה כבדהו בכסות  
נקיה, כל מה דעבד בר נש לשבתות וימים טובים, אית למעבד  
לון. ומאן דמחלל שבת חייב סקילה, והכי מאן דאשתמש בתגא  
חלף, והכי הוא המשתמש במי ששונה הלכות, דמחלל תורתיה,  
וכל שכן המבזה ליה, כאילו מבזה שבתות ומועדות, ואוקמוה  
מארי מתניתין, כל המבזה את המועדות כאלו כופר בעיקר.  
וכגוונא דכל מאני בית המקדש אתקריאו קדש, הכי כל אינון  
דמשמי תלמידי חכמים אתקריאו קדש, ותלמידי דרב דאינון  
לקבל אברים דגופא, אתקריאו קדש קדשים.

ספר שערי קדושה - חלק א שער ה

לא ישתמש בשמות הקדש (קבלה מעשית) כלל ודאשתמש בתגא  
חלף.

(טו) שְׁמַאי אָמַר, עֲשֵׂה תוֹרַתְךָ קָבֵעַ. אָמַר מְעַט וְעֲשֵׂה הַרְבֵּה, וְהָיָה מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֶבֶר פְּנִים יְפוֹת<sup>23</sup>.

(טז) רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הִזָּה אֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלַּק מִן הַסֶּפֶק, וְאַל תִּרְבֶּה לְעֲשׂוֹר אֲמָדוֹת<sup>24</sup>.

(יז) שְׁמַעוֹן בֶּנֵי אֹמֵר, כָּל יָמֵי גְדֻלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מִצָּאֲתִי לְגוֹף טוֹב אֶלָּא שְׁתִּיקָה<sup>25</sup>. וְלֹא הִמְדַּרְשׁ

<sup>25</sup> יסוד אימא נקרא שתיקה ועיין פרק לקמן פרק ג' משנה יג בדברי רבי עקיבא "סייג לחכמה שתיקה".

#### שבח מידת השתיקה:

ספר שערי קדושה - חלק ב שער ה

שיחה בטלה גורמת לידי עבירות גדולות, כי הרי אפילו ישב בטל הרי זה מושב לצים ונענש ענשים גדולים, כנזכר לעיל בענין הליצנות, מכל שכן השח שיחות בטילות בפועל, ולא עוד שמביא לידי לשון הרע ורכילות וליצנות ומספר בגנות חבירו:

ואמרו רבותינו ז"ל (יומא דף י"ט ע"ב) השח שיחה בטלה עובר בעשה שנאמר (דברים ו' ז') ודברת בם, ואמרו על רבן יוחנן בן זכאי (סוכה דף כ"ח ע"א) ועל רב (רמב"ם פרק ב' מהלכות הלכה ט') שמיימיהם לא שחו שיחת חולין, ואמרו רבותינו ז"ל (אבות פ"א מ"ז) לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, וכתוב (מכילתא דר' יוחנן פ"ח) ישב בדד וידום יתן בעפר פיהו, וכתוב (משלי י"ח כ"א) מות וחיים ביד לשון, ואמרו רבותינו ז"ל (אבות פ"ג מ"ג) סיג לחכמה שתיקה, ואמר שלמה (קהלת ה' א') אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים:

ואמרו רבותינו ז"ל (חולין דף פ"ט) האמנם אלם צדק תדברון (תהלים נ"ח) מה אומנותו של אדם בעולם הזה ישים עצמו אלם, ואמרו רבותינו ז"ל (חגיגה כ"ג ע"א) רבי כד הוה מטי להאי קרא הוה בכי (עמוס ד') כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו, אפילו שיחה קלה שאדם משיח עם אשתו ואפילו דברים שאין בהם ממש הם נכתבים על פנקסו של אדם וקוראים לפניו בשעת מיתתו:

ואמרו רבותינו ז"ל שתיקתו של אדם מביאתו לידי ענוה, והענוה היא ראש ליראת שמים, ובשעה שאינו עוסק בתורה יהיה דומם ומדביק שפתותיו זו לזו כשתי ריחים ששוכבות זו על זו מפני שצדקותיו וזכויותיו של אדם כולם אינם מספיקות במה שיוציא בשפתיו, אשרי מי שישים עצמו אלם וחרש חגר וסומא, וכל כך למה כדי שלא יחטא ויחייב עצמו ואת איבריו לגיהנם, וכן דוד הוא אומר (תהלים ל"א) ואני כחרש לא

אשמע וכאלם לא יפתח פיו:

ובספר הזוהר (ח"ב נ"ט ע"א) לית לך הבל דלית ליה קלא, וכל אנון מלין דאשתדל בהו בר נש דלאו אינון לפלחנא דקודשא בריך הוא ההיא מלה אתעביד מנה הבל ושטאת בעלמא, וכד נפקא נשמתיה ההוא הבל מגלגלא ליה בעלמא, ודא איהו (שמואל א' כ"ה) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע, ואמרו שם (ח"ג קפ"ג ע"ב) ותלבש אסתר מלכות אוליפנא כל מאן דנטיר פומיה ולישניה זכי לאתלבשא ברוח קודשא:

[תרגום - אין לך הבל שאין לו קול וכל אותן מילים שמשתדל בהם בן אדם שאינם לעבודת הקדוש ברוך הוא אותה מילה נעשה ממנה הבל ומסתובבת בעולם, וכאשר יוצאת נשמתו אותו הבל מגלגל אותו בעולם. וזה הוא מה שנאמר ואת נפש

והוא כענין מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות לג): כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו. והוא מה שאמרו (אבות ג): אם אין אני לי מי לי.

<sup>23</sup> ספר חסד לאברהם - השקת יט

הענין להיות האדם דומה לקונו בסוד מדת הכתר, צריך שיהיו בו גופי פעולות, שהם עיקר ההנהגה: פניו מאירות תמיד, ומקבל אדם בסבר פנים יפות, כענין אור פני הכתר שהם תמיד רצוי ואור פנים, ואין שום אדם ודין נכנס שם כלל, כך אור פניו לא ישונה, וכל המסתכל בהם ימצא בהם השמחה והאור והסברת פנים, והרי סוד הפנים יאירו תמיד, ושום סיבה לא יטריד הסברת פנים טובים לכל משום ענין.

<sup>24</sup> ספר עבודת הקודש חלק ג פרק כ

ובפרק א' דמסכת אבות שנינו רבן גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות. יראה לי שבא זה השלם ע"ה, להזהיר החכם שלא ישען על ביתו בסתרי התורה ובטעמי המצות, אבל יעשה לו רב לקבלם ממנו, ולא ישקלם בשקל עיונו וסברתו, כי ההולך בהם מהלך השכל העיוני המופתי, חי חיים מסופקים, ונקל על זולתו לסתור דעתו, כמו שיקרה בכל דור למתפלספים ההולכים אחרי שקול דעתם ושרירות לבם, כי מה שיביא זה מופת על מציאותו, זה בא במופת על סותרו, ולזה הזהיר באמרו עשה לך רב והסתלק מן הספק, ואמרו בירושלמי דפסחים בריש אלו דברים כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה:

ובמדרש אמרו אינו דומה לומד תורה מעצמו ללומדה מאחרים, הלמד מאחרים תלמודו עומד, הסתום מתגלה, והוא מסולק מן הספקות, הלמד מעצמו אין תלמודו עומד, לבו נוקפו ומשתכח, והספקות עולין עליו. הנה בארו כי המקבל חכמתו מאחרים עומדת לעד, ואי אפשר לסותרת בשום פנים, כי כן קבל מרבו ורבו מרבו, והסתום מתגלה, מה שאי אפשר לעיון השכלי לגלותו ולא להשיגו, לפי שהוא למעלה ממנו, ולזה צריך רב לקבלו ממנו, והוא מסולק מן הספקות, לפי שהוא בטוח כי מה שקבל הוא אמת, וחי בו חיים בטוחים וקיימים לא תלויים:

הוא העקר, אלא המעשה<sup>26</sup>. וְכָל הַמְרַבֵּה דְבָרִים, מביא חטא (יח) רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם מלכות עומד, על הדין ה"ג ועל האמת ה"ח ועל השלום<sup>27</sup> יסוד המחברים, שְׁנַאָמַר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם:

## פרק ב

(א) רבי אומר, איזוהי דרך<sup>28</sup> מלכות ישירה העולה בדרך ישרה לספירות שלמעלה שְׂבֹר לוֹ הָאָדָם, כל יסוד שהיא תפארת

וּלִי נִרְאָה לִפְרֵשׁ בִּסְ"ד : העולם זו המלכות ומעמידה הם השלום שהוא היסוד המחבר תו"מ, האמת זו מידת התפארת שבה ה"ח והדין אלו הגבורות שבמלכות עצמה שמקיימים אותה.

<sup>28</sup> ספר מגיד מישרים - פרשת בחוקותי

**רבי אומר איזוהי דרך** וכו' דרך איהי מלכות דעלה אתמר "את הדרך ילכו בה" דאיהי דרך ושער לעלות לספירות עלאין ואע"ג דאית אורחין חורנין מ"מ האי דרך איהי ישרה והכי פירושו: דעי איזוהי דרך לעלות! ומחד אותה שהיא ישרה היא שיבור לו על ידה אתדבק עם האדם שהוא תפארת והיינו דקאמר כל שהיא תפארת לעושיה כל איהו יסוד הוא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם שהיא הדרת פנים זקן ולא אשתכח זקן אלא במאן דאית ליה יסוד כלומר דלאו איהו סריס. והוי זהיר במצוה קלה דהיינו כנסת ישראל דלא תשבוק יתא ותנסב ספירות עלאין כמא דאת זהיר בחמורה דלא למשבק ספירן עלאין ולמנקט כנסת ישראל בלחוד. שאין אתה יודע מתן שכרן וכו' דלא הוה אלא בחבורא דכנסת ישראל עם ספירות עלאין דבההיא שעתא אנפין נהירין ומתברכין כל עלמין.

ספר מגלה עמוקות - אופן פג

רבי, הוא סוד תפארת. וזה סוד רבי אומר כל שהיא תפארת לעושיה. - מימות משה ועד רבי, לא מצינו תורה וגדולה... ועל זה אמר בגמרא (גיטין דף נ"ט ע"א) מימות משה עד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, הטעם שהוצרך משה לקבל תורה שהוא סוד תפארת, על ידי מדת אברהם שהיא גדולה כדי שיהיה תורת חסד על לשונו, לקיים כל אורחות ה' חסד ואמת (תילים כ"ה [תהלים כה י]), וכן רבי מאחר שהוא חיבר תורה שבעל פה, הוצרך גם כן להיות לו תורה וגדולה במקום אחד. ולפי שנתלבש רבי בניצוצו של יעקב שהוא תפארת, לכן התחיל רבי בפרקי אבות פרק ב' (אבות פ"ב מ"א) רבי אומר איזוהי דרך ישירה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה, על עצמו דיבר, שנתלבש בבוש של תפארת. ולכן אמר הקב"ה למשה רב לך, אותה הגדולה והתורה שיש לך, יהיה גם כן לרבי באותו פרק, כמ"ש שמימות משה לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד עד רבי, גם אותו הלבוש שהוא תפארת, היה גם כן לבושו של רבי באותו דור, וזה הוא רב לך דייקא, שלך הוא:

ספר מסילת ישרים - הקדמת הרב המחבר זצ"ל

וּכְלָלוּ חַכְמֵינוּ ז"ל (אבות פ"ב): **כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם**, דהיינו: כל ההולך אל תכלית ההטבה

שתיקה=קדושה

פירוש הרמח"ל על התורה - ספר במדבר

מה עשה כלב להכנעת הסי"א? השתיק את כלם - "ויהי כלב". וזהו לפי שהסי"א כל ענינה ברגש, כמ"ש, "למה רגשו גוים", ולהפך הקדושה - "קול דממה דקה", ולכך השרה הקדושה בכח שתיקה הזאת, והסי"א נכנעת. ועוד, "ויהי כלב", המשיך כח שם אדנות, (שעולה גימ' ה"ס) וסודו ה"ס - להכניע הסי"א, בכח זה השם הקדוש המורה אדנותו של הקב"ה יתברך שמו.

<sup>26</sup> תיקוני זהר דף קלד עמוד א

לזמנין תשכח סוסיא דאתגאה ואפיל לרוכבו תחותה, דא אתתא בישא, לזמנין תשכח אדם רכיב על סוסיא, לזמנין איש, לזמנין עבד, כגוונא דא תשכח לזמנין דאית גוף דאיהו סוס שפיר בכל תקוני, ועביד עובדין בישין, בגין דאית ליה ההוא נפש דרכיב עליה, דאיהו אדם רע עבד או ממזר, ובגין דא אוקמוהו מארי מתניתין, לא המדרש עקר אלא המעשה.

בספר חלק ג דף תתקמב "מתוק מדבש" פירש כך:

לפעמים תמצא סוס המתגאה על רוכבו, כלומר גוף (הנמשל לסוס), המתגאה ומפיל רוכבו (שזו הנשמה), תחתיו, זו אישה רעה המתגברת עליו ומפילה אותו ומחטיאה אותו, (גם האישה נחשבת כגוף כלפי הבעל הנחשב כנשמה וכמבואר בזהר פרשת חיי שרה). לפעמים איש שהוא בחינת בינוני, לפעמים עבד שזו מדרגת הרשע, כעין זה תמצא שיש גוף שהוא סוס נאה בכל תיקוניו, כלומר גוף נקי עם מידות טובות, אבל עושה מעשים רעים וזאת כיון שיש נפש רשע מגולגלת הגורמת לו לחטוא ולכן אמרו בעלי המשנה "לא המדרש עיקר (הגוף) אלא המעשה (הנשמה הגורמת למעשים).

<sup>27</sup> ספר ביאורי אגדות (אפיקי ים) - בבא דף בתרא דף ח ע"ב

**על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום**, שדין הוא ע"פ התורה, ואמת הוא לדרוש ולחקור שלא יהיה רמאות בטענותיהם, ושלום הוא פשרה, והם בסוד נה"י שעליהם העולם עומד דינ"א דמלכותא שמקומה שם, שדין בהוד ואמת נבצח כמ"ש (ש"א טו כט) וגם נצח ישראל לא ישקר וכו' שלא יהי אחוז בסטי דשקרא ח"ו וכמ"ש איהו נבצח ואיהי בהוד שדכורא הוא אמת ונוקבא דינא, ושלום ביסוד מיזוג אש ומים שהוא פשרה.

מחוברים עם שְׁאֵין עֲמָה מְלֹאכָה המלכות (בספר הפרדס פירש שהיא נקראת כך מפני שמלאכת העולם נעשית על ידה), סוֹפָה של המלכות להיות בְּטֵלָה מלהשפיע ואף וְגוֹרְרָת נדבוקת ל עוֹן קלוי. וְכָל הצדיקים הַעֲמִילִים עם הַצְּבוּר<sup>31</sup> המלכות בשעה שכל הספירות העליונות בתוכה, יִהְיוּ עֲמִילִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם יהיו עמלים לחברה עם התפארת הנקרא שמים, שְׁזָכוּת אֲבוֹתָם אלו טי ספירות עליונות מְסִיִּיעֵתָן וְצִדְקָתָם עוֹמְדָת לְעַד. וְאַתָּם, הצדיקים הנ"ל מַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיכֶם שְׁכָר הַרְבֵּה כְּאֵלוֹ עֲשִׂיתֶם כאילו עשיתם אותי:

(ג) הוּוּ זְהִירִין בְּרִשׁוֹת<sup>32</sup> תפארת, שְׁאֵין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם אֶלָּא לְצַרְף עֲצָמוֹ. נְרָאִין כְּאֹהֲבִין בְּשַׁעַת הַנְּאִתָּן. וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחִקוֹ:

(ד)הוא הִיָּה אֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנְךָ, כְּדִי שִׁיעֲשֵׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנוֹ. בְּטֵל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדִי שִׁיבְטֵל רְצוֹן אַחֲרָיִם<sup>33</sup> מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ. הִלֵּל אֹמֵר, אֶל תִּפְרוֹשׁ

<sup>31</sup> ספר מגיד מישרים - פרשת בחוקותי

וְכָל הַעֲמִילִים עם הַצְּבוּר צבור הם הספירות הכלולות בכנסת ישראל יהיו עמלים וכו' כלומר תהיה כוונתם לחברם עם הספירות העליונות שזכות אבותם הם ספירות עליונות שהם אבות לספירות כנסת ישראל מסייעתם וצדקתם עומדת לעד ואתם העמלים לש"ש מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם הספירות בסוד נעשה שותף להבורא ברוך הוא במעשה בראשית ובסוד מעלה אני כאילו עשאוני.

כתב הרמ"ע מפאנו ז"ל בספר מעולפת ספירים יום ששי: וכתב בספר ויקרא דף קי"ג ע"א, כל מי שעושה המצות ושומרם, כאלו עושה שם למעלה, וזהו שאמרו ז"ל כאלו עשאוני, וזהו סוד (שמואל-ב ח,יג) ויעש דוד שם, שלפי ששמר המצות זכה לעשות שם ממש:

<sup>32</sup> ספר מגיד מישרים שם

הוּוּ זְהִירִין בְּרִשׁוֹת דהיינו ת"ת דהוא רזא דמים אמצעיים הזהרו שלא תחליפהו בסטרא אחרא דגם את זה לעמת זה עשה וכו' דאע"ג דתחזי דאינון מנהרי לך אנפין ושפעין לך טובי לא תבטח בכך שאין מקרבין לאדם וכו'.

<sup>33</sup> ספר שיח יצחק חלק ב - ליקוטים א

ועיקר בריאת האדם, להכריע כף ימין ולטהר ולהפריד הרע מן העולם, אשר גם בארץ למטה יתגדל ויתקדש רצונו וכבודו יתברך, ויתגלה יחודו יתברך גם בארץ, שלא יהיה שולט, רק רצונו הטוב לבד, ויתבטל רצון אחרים, כח הסט"א שניתן לה ג"כ ממשלה להחריב העולם, שיתבטל רצון זה מפני רצונו יתברך, וז"ש כמו שמוציאים סיגים מסוף, ואז יוצא לצורף כלי מזוקק וטהור, כמו כן "הגו רשע", וסמאל וכל כת דיליה, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ואז "יכין בצדק כסאו", שישתלם הכסא ביחד עם הדום רגליו, ויחדיו שמים וארץ יהיה תמים,

תפארת לעושיה וְתִפְאָרְתָּ לֹא מִן הָאָדָם. וְהוּוּ זְהִירִין בְּמִצְוָה קִלְה מַלְכוּת שְׁלֵא תִאָּחֹז בַּלְבָּד כְּבַחְמוּרָה או תִּאָּחֹז בְּט' ראשונות בלבד ותזניח את המלכות שְׁאֵין אֲתָה יוֹדֵעַ מִתֵּן שְׁכָרְךָ שֶׁל מִצְוֹת. רק ביחוד ט"ו עם המלכות תקבל את מלא השפע וְהוּוּ מחשב הַפְּסֵד מִצְוָה כְּנִגְדַּ שְׁכָרָה, וְשִׁכָּר עֲבָרָה כְּנִגְדַּ הַפְּסִידָה. וְהִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וְאִי אֲתָה בָּא לְיַדִּי עֲבָרָה<sup>29</sup>, דַּע מַה לְמַעֲלָה מִמֶּךָ, עֵין רוּאָה כְּתִי וְאִין שׁוֹמֵעַת, חֲכָמָה וְכָל מַעֲשֵׂיךָ בְּסִפְרָ בִּינָה נְכַתְּבִין: (ב) רַבֵּן גְּמִלְיָאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנְּשִׂיא אֹמֵר, יָפָה תִלְמוּד תוֹרָה תִפְאָרַת עם דְּרָף אֶרֶץ מַלְכוּת<sup>30</sup>, שְׁיִגִיעַת שְׁנִיָּהֶם מְשַׁכַּחַת עוֹן מִרְחִיקָה אֶת הַקְּלִי. וְכָל תוֹרָה אִם תִּפְאָרַת וַיְסוּד אִינִים

האמיתית, דהיינו, שתולדתה חזוק התורה ותקון אהוות המדינות. האהבה: שיהיה נקבע בלב האדם אהבה אליו יתברך עד שתתעורר נפשו לעשות נחת רוח לפניו, כמו שלבו מתעורר לעשות נחת רוח לאביו ולאמו, ויצטער אם חסר זה מצדו או מאחרים ויקנא על זה וישמח שמחה רבה בעשותו דבר מזה. שלמות הלב הוא: שתהיה העבודה לפניו יתברך בטוהר הכוונה, דהיינו: לתכלית עבודתו בלבד ולא לשום פנייה אחרת. ונכלל בזה שיהיה שלם בעבודה ולא כפוסח על שתי הסעיפים או כעושה מצות אנשים מלומדה, אלא שיהיה כל לבו נתון לזה. שמירת כל המצות: כמשמעו, דהיינו: שמירת כל המצות כלן בכל דקדוקיהן ותנאיהן:

<sup>29</sup> ספר מגיד מישרים - פרשת בחוקותי

הַסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וכו' עין רואה רמז לכתר שהוא עליון ורואה. אִין שׁוֹמֵעַת חֲכָמָה וְכָל מַעֲשֵׂיךָ וכו' בינה שממנה מעשה העולם העליון וכנגד ג' אלה ת"ת יסוד מלכות יפה ת"ת עם דרך ארץ שהם ספירות עליונות עם דרך ארץ כ"י שבחבורם מתברכים העולמות. וכל תורה ספירות עליונות שאין מחבר עמה מלאכה שהיא כנסת ישראל שמלאכת העולם על ידה סופה בטלה כלומר הרי היא גורמת רעה גדולה שכ"י שהיא סוף המדרגות היא בטלה מלהשפיע ברכות בעולם בסיבת הקיצוץ וגורר עון שהכחות החיצוני הנקראות "עון" נגרות אחריה לידבק בה ונמצא מכניס טמאים במקדש.

<sup>30</sup> ספר אור תורה - אות קיח

יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, כמו שפרש הגאון מוהר"ח בספרו נפש החיים, שאפלו במעט הזמן שעוסק בדרך ארץ ובפרנסה, צריך גם כן לצרף עמו עסק התורה, ואמרו רבותינו ז"ל (קדושין ל, ב) ראה חיים עם אשה כו', זו התורה, וזה שנאמר ובעמלך כו', רצה לומר אפלו בשעה שאתה עמל בענייני עולם הזה, שהם נקראים תחת השמש, וכן כאן אמרו ובתורה אתה עמל, רצה לומר שהעמל בפרנסה לצרכי הגוף, יהיה גם כן בצרוף התורה:

והוא כוונת הכתוב בטחו בה' עדי עד, כי בי"ה ה' צור עולמים. והיינו, שבא לרמוז על ענין שלמות העבודה שע"י העבודה ותורה ומצות, זוכים ישראל לנצחיות הגמור, שהוא למעלה ממדרגת הזמן. והיינו, כל ענין הבריאה וכל סידור מאורות של אצילות, קשורים הם בשורש העקודים בכללות, אשר הוא המקשר אצילות למעלה למעלה בבחינת בלתי בעל תכלית, ששם הוא סוד י"ה הוי"ה אשר ע"י ציור כל העולמות כמבואר. וכאן שורש כל האותיות ונקודות שהוא הפה, שמשם התחלת יציאת הכלים. ולכן בפסוק הזה, ט' תיבות נגד ט' חלקי הכלים שמכתר ולמטה, שהכתר הוא כללותם של הכלל ואינו נחשב עמהם כמ"ש, ויתבאר עוד בס"ד בנתיב שאח"ז:

וכן, ל"ב אותיות בפסוק זה, נגד כ"ב אותיות וי נקודות, ל"ב נתיבות חכמה שבהם נברא כל העולם, ושורשם העליון כאן במקום הזה, שהוא המאמר הראשון הכולל כל הטי מאמרות האחרות. וסוד הבטחון הוא ענין סילוק האור, כי אף שאין מגיע לו הטוב והשכר למטה, הוא בוטח במה שעתיד להיות, והוא עיקר כוונת הבריאה, שיהיה האור בבחינת מטי ולא מטי, בכדי שיהיה הבחירה מסורה. ולכן, ההשגחה עם הבטחון קשורים זה בזה, כי לפי ערך הבטחון כך הוא ענין ההשגחה, כי לפי ערך התקשרות מחשבתו לתלות הכל בהשגחה עליונה, הוא בסוד מ"ן שגורם מ"ד באצילות. וכן למעלה בסוד השורש, הוא בסוד הסתלקות והתפשטות, שמקשר הכל בבחינת בלתי בעל גבול וביטול הגבול ודעות הנמצאות, אל שורשם בא"ס, בסוד אין עוד מלבדו, שע"ז אמרו, "בטל רצונך מפני רצוני, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך". והבן מאד עומק הדבר.

עולת ראייה ח"ב עמוד יז

"אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" צדיקים לאורה וישרים לשמחה" (תענית טו ע"א) האורה מרבה שמחה בטבע הנפש, כמשי"כ "אורה ושמחה". וא"כ נעם השמחה הוא התכלית, והאורה היא האמצעי לה. והנה ההבדל בין צדיק לישר מתבאר על פי דברי הרמב"ם בשמונה פרקים פרק ו' בענין ההבדל בין הרוצה מרצונו הטוב ללכת בדרכי ד' ובין הכובש אה יצרו. כי מי שטהר את לבבו ועשה רצונו כרצונו של הקב"ה הרי הוא דבק ממש בהשי"ת, בחיים האמתיים, בלא שום אמצעי כלל, אבל הכובש את יצרו הרי רצונו נפרד הוא מצד עצמו, אלא שהתורה, שאינה עדיין עצמית בו, מאירה את חשכו ומנחה אותו ללכת באורח ישר, ועי"ז הוא משיג שמחת עולם בעת הגמול. נמצא, שלצדיק, הכובש ומצדיק את מעשיו, אע"פ שאין לבו בעצמו ישר, האור הוא זרוע, כזריעה הניכרת רק לאחר זמן, שאע"פ שהוא צריך לכבוש אפלט יצרו ואינו מרגיש את עצם האורה של האהבה, שיזכה בה עצמה לשמחה, מ"מ ע"י שעושה רצון השי"ת בתורה ומצות זרוע לו האור, שיקצרהו ברנה עת יבא על שכרו, ועי"י אור התורה יבא לשמחת עולם בהנאה מזיו השכינה. אבל לישרי לב, שישרו רצונם כרצונו של השי"ת, שהוא נמשך לו מרוממות כבוד גדלו, הם משיגים בנפשם עצם השמחה, ולא רק באמצעות האור, והם רואים עולמם בחייהם.

וכמ"ש "השמים כסאי והארץ" וכו', וכ"ז יהיה נגמר לע"ל, בגמר שית אלפי שנים, שאז יהיה נתקן העולם על בוריו, והוא מ"ש משה רע"ה בשירת האזינו "כי אשא אל שמים ידי ואמרת חי אנכי", כי הארץ וכל אשר בה וכל כוחות הרע הנמצאים בו, מכונים בשם מעשי ידו יתברך, כמ"ש "אף ידי יסדה ארץ" וכו', והוא יד שמאל, ע"י שיסולק הרע ממנה, תתנשא גם היא למעלה, במדרגת שמים עליונים, שנבראו ביד ימין, ואז יתגלה כבודו יתברך גם למטה, בעולם התחתון, כמבואר:

ספר פתחי שערים נתיב אורות דעקודים - פתח יט

התפשטות והסתלקות ראשונה בכתר:

ההתפשטות והסתלקות הראשונה שבכתר דעקודים, משפיעה על הטי' ספירות שמתחת לכתר, בכך שהיא גורמת בהם גילוי האור או הסתלקותו בבחינת גבול ותכלית, בכל ספירה לפי מדרגתה. לכן, שם בכתר הוא שורש לדי' אותיות של שם הוי"ה ב"ה, שהם בסוד פרצופי האצילות מחכמה ומטה. ההתפשטות והסתלקות שבכתר עצמו, הם בבחינת בלתי בעי"ת, ולכן אין בהם את ההגבלות שמתייחסות לכלי, ולכן הכתר הוא בשם י"ה שהוא שורש לשם הוי"ה. על ידי התורה והעבודה שהם בחינת הטי' ספירות של הנהגת הזמן (שם הוי"ה), זוכים ישראל להתקשר אל שורשם בנצחיות הגמורה שהוא למעלה ממדרגת הזמן בבחינת הכתר (י"ה):

וכאן הוא סוד כי בי"ה ה' צור עולמים. כי הם ב' בחינות התפשטות וב' בחינות הסתלקות, נגד ד' אותיות הוי"ה. שכל בחינת התפשטות הוא בבחינת גילוי הרצון, סוד חסד ודכורא. והסתלקות הוא דין ובחינת נקבה. והם ב' אותיות י"ו וב' אותיות ה"ה. והם מחכמה ולמטה. אבל בכתר הם רק ב' אותיות י"ה לבד, שכאן התחיל ציור הכלים. והיינו, שבעת התפשטות הראשון כשנכנס בכתר ואז הטי"ס לא היו מקבלים האור, אז שייך בהם ענין ציור אות וגבול ומדה בסוד השורש. אך להיות פונה שם האור להאיר גם שם, א"כ, הגבול הזה הוא בבחינת חסד. אבל ההסתלקות הוא יותר דין, שפונה לסלק מהם שלמותו. לכן, הוא בחינת דין לגבי ערך התפשטות, ונמצא, שמצד זה נשרש שם מקום לגילוי ד' אותיות הוי"ה שהם כללי כל הברואים וכל פרצופי האצילות, שכולם באים תחת סדר של ד' אותיות הוי"ה ב"ה:

אבל כתר דעקודים שהוא התחלת גילוי הרצון לבוא לידי פעולה גבולית ומדה, אין שם שייכות של חסרונות ב' מיני התפשטות, שכל התפשטות שבו אינו בגבול כלל, שהרי כשנכנס בו האור הוא מקושר בבחינה שלמעלה, שאינו לפי ערך הגבול ומדה כלל, ואין לייחס בו שם כלי רק מצד הסתלקות לבד. ולכן כשהם ב' מיני הסתלקות, א' בכלל וא' בפרט, הם רק ב' אותיות י"ה. ולפי שכתר כולל לעולם כל הטי' שתחתיו, לכן באלו ב' אותיות י"ה, נכללו כל הדי' אותיות במילוי יו"ד ה"א, גימטריא כ"ו, כי שאר החלקים השייכים לז"ית עדיין לא באו שם לידי גילוי כלל במקום העליון הזה, רק בכח המחשבה לבד:



אמר לו בפירוש, כיון שיוכל לדון בעצמו שיהיה הדבר ההוא נחת רוח לפניו ולא ימתין שיצוהו יותר בפירוש או שיאמר לו פעם אחרת:

ספר אור תורה - אות יח

כבר כתבנו שהתורה נקראת אשה (יבמות סג, ב), שכמו שעל ידי אשה הוא עושה תולדות להיות קיום במין, כמו כן על ידי התורה שעוסק בה בא לידי קיום המצות, והם תולדותיהם של צדיקים, ונקראת התורה אשת חיל (משלי לא, ז), כי אמרו (תענית לא, א) אין אשה אלא לבנים, אבל אשת חיל, מלבד מה שהיא צריכה לאדם להוליד על ידה תולדות, גם היא עוזר לנגדו בעסקי הבית לפרנסת ביתו, וכמו שנאמר ותקם בעוד לילה ותתן טרף כו' (משלי לא, טו), היתה כאניות סוחר כו' (שם שם, יד), זממה שדה כו' (שם שם, טו), וכל הפרשה. וכמו כן מלבד מה שהתורה גורמת שיקים על ידה המצות כי בלעדי התורה אי אפשר כמו שאמרו לא עם הארץ חסיד כו' (אבות פרק ב משנה ה), אלא היא עצמה עוזרת לו לתן לו חיים בעולם הזה ובעולם הבא, כמו שאמרו (שם פרק ו משנה ז) גדולה תורה שנותנת חיים כו', וכן להפך חמדת עולם הזה, כשפורש מן התורה נמשלת לאשה זרה, שעל ידה מוליד ממזרים כמו שנאמר בה' בגדו כי בנים זרים ילדו (הושע ה, ז). והם כל העונות הבאים מבי נשים זונות, שתי בנות לוט התאוני וכעסני, שכוללים כל המדות רעות וכל העונות רחמנא ליצלן, שהם הפך הבי' מדות הכוללות שבקדושה, ענוה ויראה, שהפך ענוה הוא הכעס, שבא מצד גאווה כידוע. והפך היראה הוא התאוה, כי היראה שוברת כל התאוות וחמדת עולם הזה, כאשר מגיע לידי יראת הרוממות, ועוצם תשוקת אהבה המשולבת ביראה הטהורה. (וכן על פי סוד ענוה ויראה הם לאה ורחל, שתי נשים של יעקב וישראל שזכה להם על ידי שהיה איש תם יושב אהלים (בראשית כה, כז) של תורה, והם לנגד שתי בנות לוט שמהם עמון ומואב אברים דלהון כנודע). ומלבד זה מביאתו לידי עונן, כמו שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם (משלי ו, כו), שחמדת עולם הזה מאבדתו מעולם הבא ועולם הזה, ועל זה אמר שלמה דרכי שאול ביתה כו' (שם ז, כו). ואחריתה דרכי מות (שם יד, יב), הפך התורה שהיא חיים בעולם הזה ובעולם הבא:

ספר שיח יצחק חלק א - דרוש לסיום השי"ס

וז"ש שקשרו לו ב' קשרים, א' כנגד נעשה, וא' כנגד נשמע, שהוא לימוד התורה, לשמוע דברי אלהים חיים, ר"ל שענין תכלית רצונו יתברך תלוי בראשם של ישראל, במה שהם לומדים תורתו, ומקיימים מצוותיו יתברך, הרי הם מוכתרים בכתרים האלו, ולכן כמו שאצל ישראל הם שני פעמים, כתר א' בדיבור בתורה, וא' במעשה בפועל, כמו כן היה נתינת התורה בשני פעמים תר"ך אותיות, א' בדיבור בהר סיני לכל ישראל, והב' במעשה, בכתובה, בלוחות כתובים באצבע אלהים, כל התר"ך אותיות שביוד הדברות, ובאמת תכלית תורה, הוא

תפריד את המלכות מן הצבור<sup>34</sup>, משאר הספירות שעליה ואל תאמן בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו<sup>35</sup>, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע. ואל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה:

(ה) הוא הנה אומר, אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד<sup>36</sup>, ולא הבישן למד<sup>37</sup>, ולא הקפדן למד<sup>38</sup>, ולא

<sup>34</sup> ספר מגיד מישרים - פרשת בחוקותי

הלל אומר אל תפרוש שהם ספיי דכ"י ויעלה על דעתך למנסב ספיי עלאין בלבד.

<sup>35</sup> ספר מגיד מישרים - שם

ואל תדין את חבריך שהיא כ"י שנקרא ריעך וריע אביך כי הוא ריעך משום דשרי עמך ונקרא ריע אביך דאביך היינו ספירות וכ"י איהי סרסורא ביניהון ובינך והא מזהר דלא תשפע דינא בחברך דאיהי כ"י עד שתגיע למקומו כלומר אלא כד תחבר יתה בכלהו ספירות עלאין ותייחד יתה מתתא לעילא ותמטי לאתרא דאיהי גבורה דמתמן ינקא לא תייחד יתה עמה בלא יחודא דשאר ספירות דתגרו' דינן קשיין בעלמא.

<sup>36</sup> ספר מעולפת ספירים יום שני

עוד בספר במדבר דף רכ"ב ע"ב, בשם רעיא מהימנא, איזהו חסיד זה המתחסד עם קונו, שקם בחצות הלילה לעסוק בתורה בשעה שהקדוש ברוך הוא משתעשע עם הצדיקים בגן עדן ונעשה חבר עמו, ולזה נקרא חסיד על שום שהתורה נקראת תורת חסד, וזהו מאמר דוד (תהלים פו, ב) כי חסיד אני, שהיה קם חצות לילה לעסוק בתורה, וזהו ענין לא עם הארץ חסיד, שאם על החסידות ידבר, הרי אנו רואים בכל יום עמי הארץ עושים חסד:

ספר מסילת ישרים פרק יח - בביאור מדת החסידות

אך מציאות החסידות עצמו הוא דבר עמוק מאד להבינו על נכון, והוא מיוסד על יסודות חכמה רבה ותיקון המעשה בתכלית אשר ראוי לכל חכם לב לרדוף אחריו, כי רק לחכמים להשיגו באמת, וכן אז"ל (אבות פ"ב): לא עם הארץ חסיד. ונבאר עתה ענין זה על הסדר, הנה שורש החסידות הוא משאמרו חז"ל (ברכות י"ז): אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו. והענין הוא כי הנה המצות המוטלות על כל ישראל כבר ידועות הן וחובתן ידועה עד היכן היא מגעת, אמנם מי שאוהב את הבורא ית"ש אהבה אמיתית לא ישתדל ויכוין לפטור עצמו במה שכבר מפורסם מן החובה אשר על כל ישראל בכלל, אלא יקרה לו כמו שיקרה אל בן אוהב אביו שאילו יגלה אביו את דעתו גילוי מעט שהוא חפץ בדבר מן הדברים, כבר ירבה הבן בדבר ההוא ובמעשה ההוא כל מה שיוכל. ואע"פ שלא אמרו אביו אלא פעם אחת ובחצי דיבור, הנה די לאותו הבן להבין היכן דעתו של אביו נוטה לעשות לו, גם את אשר לא

כָּל הַמְרַבֵּה בְּסִחּוּרָה מַחְכִּים. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים,  
הַשְּׂתַדְלָל לְהִיּוֹת אִישׁ<sup>39</sup> :

לילי רעה שפחה רעה, היא הערוה, וכבר היא מתגרשת משם. רק בעבור זה צריך לישמר מתלמיד שאינו הגון ח"ו. ונמצא שזה ההתלהטות של הר"א שערס היה נעשה כלו בסוד הצדיק, שהוא עצמו הכנור התלוי למעלה ממטתו של דוד, ורוח צפונית מנשבת בו (ברכות ג ע"ב), שהיא בטישת יסוד אי, רחובות הנהר. והתורה היתה צריכה לבא תמיד כך. אבל כשנשבר זה המלך, הנה ההתלהטות נתעלם, והתורה באה בחשאי. כל אחד מקבל מן המדריגה שלו, ואינו מגיע להביא האור ההוא של היסוד שיעשה זיווג בשכינה. אך זה דוקא עיקר תיקון, שנקרא - לעשות נחת רוח. ליוצרו. כי הלומד לעצמו עושה נחת רוח לעצמו, כי מקבל מלמעלה. אך המגלה מסכתא, והשמחים על דברי תורה, גורמים שאותה ההארה ממקומה תגיע אל הצדיק, ותצא בהתלהטות האורות לפי ענינה ושרשה, אל השכינה :

39

(1) ספר דגל מחנה אפרים - פרשת אמור ד"ה עוד איתא (שבת ל"ג:) צדיק נתפס בעון הדור. ויש לומר הפירוש לפעמים צדיק נכשל באותו עון שהוא שכיח בדור והדור נכשלים בו כמו ליצנות או שאר דברים כמו שחוק כשהדור פרוצים ונכשלים בו אז לפעמים כדי שלא יאמרו שהוא שוטה ולא יהיו נחשבים ונשמעים דבריו צריך גם כן לפעמים לומר גם כן איזה לצון או שחוק ולפעמים נתאוה גם כן לזה ועושה הדבר בתענוג וזהו צדיק נתפס בעון הדור, וזהו לנפש לא יטמא בעמיו היינו שלא יטמא את הנפש שלו בעמיו היינו באותו דבר שנוהג בין המון עם והם נכשלים בו וזהו אזהרה לכהנים העובדים את ה' והבן, וזה יש לומר הפירוש (אבות פ"ב, מ"ו) ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש היינו שיהיה השתדלותם להיות תמיד לבד כמו במקום שאין אנשים כמו שאמר הרב המנוח ר' נחמן ז"ל (שמות ל"ד, ג') ואיש לא יעלה עמך :

סיפא דדברי הרב הוסברו בפרשת מטות ד"ה החלצו החלצו מאתכם אנשים לצבא ויצבאו על מדין וגו' לתת נקמת ה' במדין. יש לפרש בזה בדרך רמז על דרך ששמעתי ממחותני הרב הוותיק המנוח מוהר"ן הראדענקיר ז"ל על פסוק (שמות ל"ד, ג') ואיש לא יעלה עמך בכל ההר ההוא היינו כשאדם רוצה לעבוד ה' באמת ובתמימות אזי צריך לחשוב ולדמות בעצמו כאלו הוא בעצמו יחידי בעולם ולא יהיה לו שום פניה משום אדם ועל פי זה אמרתי (ויקרא ט"ז, י"ז) וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבואו לכפר בקודש והבן, וזהו גם כן הפירוש במקום שאין אנשים השתדל להיות איש היינו שתשתדל להיות תמיד כמו במקום שאין אנשים, וזה יש לומר שמרומז גם כן בפסוק כאן החלצו לשון הסרה היינו שתסירו מאתכם אנשים כמו ואיש לא יעלה עמך רק לחרום מלחמת ה' במדין ולא לשום דבר אנושית ח"ו רק לתת נקמת ה' במדין והבן :

ספר נועם אלימלך - פרשת שלח לח

תשובה ומעשים טובים, שהלומד שלא ע"מ לעשות, מוטב שנהפכה שלייתו וכו' :

וידוע כי לעולם התכלית עולה במחשבה תחילה, וז"ש "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ק"כ רבוא" וכו', והיינו ששמיעתם התורה והמצוה מפי ה', הקדים במחשבתם התכלית מקודם, היינו העשייה קודם השמיעה, ר"ל שעיקר השמיעה היה בשביל העשייה, לא זולת :

והנה אף שבאמת הם במספר תר"ך כמבואר, מ"מ בכללם הם במספר ש"י לבד, כי בשרשם הם רק תר"ך מיני רצונות לבד, והם נחלקים לתורה ולמעשה, וכל אחד תלוי בחבירו, כי בלי ת"ת א"א לקיים במעשה, כמ"ש "לא עם הארץ חסיד" וכו', ובתורה לבד ג"כ אינו כלום, כמ"ש "האומר אין לו אלא תורה, אפילו תורה אין לו", נמצא שבלימוד תורה הם ש"י, ובקיום המצוות הם ש"י :

<sup>37</sup> ספר לקוטי עצות למוהר"ן ז"ל - ערך עזות

צריך שיהיה להאדם עזות דקדושה, שיהיה עז כנמר כנגד המונעים והמלעיגים ולא יתבטל ולא יתביש בפניהם כלל, אף על פי שנדמה לו שהם צדיקים וטובים ממנו, ואפלו אם האמת הוא כך שהם טובים ממנו, אף על פי כן מאחר שכונתו לשמים, והם רוצים בלבבלו ולמנועו מדרך החיים, צריך להתגבר בעזות גדול כנגדם. כי אי אפשר לכנס אל הקדושה כי אם על ידי עזות, כמבאר לעיל. ואפלו נגד הרב בעצמו צריך שיהיה להאדם עזות, שיעז פניו לדבר עמו כל מה שצריך ולא יתביש, ועל זה נאמר ולא הבישן למד. וזה שאחד מקרב יותר הוא מחמת שיש לו עזות יותר ומחמת זה הרב מדבר עמו יותר.

ליקוטי מוהר"ן מהדורא קמא סימן ל אות ח

כי יש שני מיני עזות, כי יש עזות דקדושה, שאי אפשר לקבל את התורה כי אם על ידי זה העזות דקדושה. כמו שאמרו רבותינו, זכרונם לברכה (אבות פרק ב') : 'לא הבישן למד', וכמו שאמרו רבותינו, זכרונם לברכה (ביצה כ"ה) : 'מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שעזין הן', וכמו שאמרו (אבות פרק ה') 'הוי עז כנמר'. ובשביל זה התורה נקראת עז, כמו שכתוב (תהלים כ"ט) : 'ה' עז לעמו יתן', (וכמו שפרש רש"י, וכן בזבחים קט"ז). כי אי אפשר לבוא אל התורה, כי אם על ידי עזות דקדושה.

<sup>38</sup> ספר אדיר במרום ח"ב - מאמר ביאור שבעת מלכין

ותראה שעיקר שמחת התורה היא לגלות אותה לאחרים, לא לקבור אותה בעצמו, וזה פשוט. והאמת, שכך האורות מתרחבים ומתלהטים למעלה בזמן הגילוי. והמגלה עומד במדריגת יסוד, והשכינה מתלהטת במקבלים, ונעשה זיווג ממש. והרי אמרו, (אבות ב) ולא הקפדן מלמד, שהזיווג צריך שיהיה נחת וברצון. ואם לא, אינו עולה בידו ללמד, כי אינו כדוגמא של מעלה כראוי. אך גם התלמיד צריך שלא יהיה ביישן, כי אין בושות לאשה מבעלה, שהרי אין שם ערוה. אלא

(ז) הוא הִזָּה אוֹמֵר, מְרַבֶּה בְּשֵׁר מְרַבֶּה<sup>41</sup> רַמָּה. מְרַבֶּה  
בְּכִסִּים<sup>42</sup>, מְרַבֶּה דְאָגָה. מְרַבֶּה נְשִׁים, מְרַבֶּה כְּשָׁפִים.

(ו) אָף הוּא רָאָה גְלִגְלֵת<sup>40</sup> אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם.  
אָמַר (לָהּ), עַל דְאֶטְפִיךָ, אֶטְפִיךָ. וְסוּף מְטִיפִיךָ יְטוּפוּן:

<sup>41</sup> ספר שערי קדושה - חלק ב שער ד

המסתפק בהכרחי נקרא צדיק כמו שאמר הכתוב (משלי י"ג כ"ה) צדיק אוכל לשובע נפשו, ודוד אמר (תהלים קי"ט ע"א) טוב לי כי עניתי למען אלמד חקיך, ולא שאל יעקב אלא (בראשית כ"ח כ') ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, וכתוב (בראשית מ"ט י"ד) יששכר חמור גרם וכו' ויט שכמו לסבול. ואמרו ז"ל (אבות פ"ו משנה ד') כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל וכו' אם עשית כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, ואמרו ז"ל (ברכות ס"ג ע"א) אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. ואמרו ז"ל (אבות פ"ב משנה ז') מרבה בשר מרבה רמה. ואמרו רבותינו ז"ל (תענית דף י"א) לעולם יראה אדם כאלו קדוש בתוך מעיו שנאמר (הושע י"ב ט') בקרבך קדוש, ולא זכה משה רבינו ע"ה לקבל התורה עד שהתענה ארבעים יום וארבעים לילה, ולא עלה אליהו זכור לטוב למרום עד שהתענה ארבעים יום וארבעים לילה, ולא זכה רבי אלעזר ורבי עקיבא ורבי ישמעאל לכל אותה החכמה והנבואה בעליהן לפרד"ס עד אשר התענו ימים רבים בכל מיני סגופים ופרישות. ולא זכה שלמה שנאמר בו (מלכים א' ה' י"א) ריחכם מכל האדם עד שהתענה ארבעים יום וארבעים לילה, כמו שאמרו על מ' של משלי שהיא מ"ם רבתי:

ובספר הזוהר (ח"א דף י"א ע"א) אמר רבי שמעון בר יוחאי לרבי פינחס כד חזייה דגופיה מלא חלודין בצאתו מן המערה אלו לא חמיתני בכך לא הייתי בכך. ובפרשת תרומה (קמ"א ע"א) גופיהו דצדיקייא דלא אתמשכו בהאי עלמא בתר הנאות דההיא קליפה, לא שלטא עלייהו רוח מסאבא כלל, דכיון דלא אתענגו בהאי עלמא אלא מתענוגי דמצוה שבתין וחגיגין ההוא רוח מסאבא לא יכול לשלטא עלייהו כלל כיון דלא אתענגו מדיליה כלום, ואי אתהני מדיליה ביומין דחול עליה אתמר (מלאכי ב' ג') וזריתי פרש על פניכם. ותנא דבי אליהו (א"ר פכ"ו) לא זכה אדם לתורה יבקש רחמים על אכילה ושתייה יתירה שלא תבא לתוך מעיו:

[תרגום - אמר רבי שמעון בן יוחאי לרבי פנחס כאשר ראה שגופו מלא פצעים בצאתו מן המערה, אילו לא ראיתני בכך, לא הייתי כך. ובפרשת תרומה גופם של הצדיקים שלא נמשכו בעוה"ז אחר הנאות דאותה קליפה, לא שולטת עליהם רוח טומאה כלל לפי שמאחר ולא התענגו בעוה"ז אלא מתענוגי מצוה שבתות וחגים אותו רוח טומאה לא יכול לשלוט עליהם כלל כיון שלא נהנו משלו כלום. ואם נהנה משלו בימות החול עליו נאמר וזרתי פרש על פניכם]:

<sup>42</sup> ספר מסילת ישרים פרק יא - בפרטי מדת הנקיות

ותראה כי אחות הקנאה היא החמדה והתאוה, הלא היא המיגעית לב האדם עד יום מותו, וכמאמרם ז"ל (קהלת רבה א): אין אדם מת וחצי תאוותו בידו. ואמנם, עיקר התאוה פונה לשני

הנה בזמן שיש צדיקים אף שאינם במדריגה כל כך אז בקל הוא להצדיק השלם לפעול פעולתו להכניע הדינים ולהמתיקם לפי שיש לו עוזרים וזהו שאמר התנא **במקום שאין אנשים השתדל** כו' כי במקום שיש צדיקים אין צריך להצדיק הגדול הנקרא איש להשתדלות כי בקל יכול לפעול פעולתו אבל במקום שאין אנשים צריך הוא להשתדלות וחריצות שיוכל לפעול הכל בעצמו.

הנהגות צדיקים - כללים מרבי אליעזר צבי מקאמרנא ז"ל

- עם הארץ לא יוכל להיות חסיד אלא עזות פנים. לא הביישן יכול ללמוד.
- הקפדן לא יוכל להיות מלמד אין הסוחר יכול לומר על עצמו שהוא יותר חכם מבן תורה.
- במקום שאין אנשים ישתדל להיות איש קדוש לקדש את שמו יתברך ולא לכבודו.

שפת אמת ספר במדבר - לשבועות - שנת [תרס"ב]

באמת כפי הענוה שנמצא בגוף כך מתעלה ומתרומם הנפש. וזה הרמז חמץ בשתי הלחם. כי חמץ רומז על התנשאות. ובעצרת מתרומם נפשות בני"י הנפש שליט על הגוף דהתורה נקראת אש ונק' מים שירדו למקום נמוך רומז על גוף השפל. ואז חל עליו התלהבות התורה שנק' אש ומתעלה למעלה. שכן צריך להיות הנשמה ממעל צריך להתרומם למעלה. והגוף מעפר צריך להיות שפל עד לעפר. ומרע"ה נק' איש האלקים מחצה איש ומחצה אלקים כמ"ש במד' וזאת הברכה. והחלק איש שבו הי' עניו מאוד וחלק אלקים נתעלה יותר מן המלאכים. לכן כתיב עניו מכל כו' אשר על כו' האדמה. אבל למעלה נתעלה מכל. ורמז במקום שאין אנשים השתדל להיות איש היינו במרום. כמ"ש עיר גבורים עלה חכם.

<sup>40</sup> שער מאמרי רז"ל - מסכת אבות

אף הוא ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים א"ל על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון. הנה אומרו אף הוא במה שהודעתך כי הלל הזקן הוא נצוץ אחד מנשמת מרע"ה ולכן היה עניו כמותו וגם חי ק"ך שנה כמותו ואמנם זאת הגלגלת היא של פרעה הרשע וכמו שראה אותה מרע"ה כן חזר הלל לראותה וידע כי היא היא ואמר לה על דאטפת אטפוך ר"ל על דאטפת את בני ישראל במים כמ"ש כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אטפוך וחזר הלל לדבר עם בני ישראל ולא עם הגולגולת ואמר להם כך לא די פרעה שהטיפוהו על אשר הטיפוך אמנם כמו כן כל שאר אומות העולם אשר יטיפוך וזיקו אותך גם הם יענשו כמו פרעה וזמ"ש וסוף מטיפיך יטופון:

חֲכָמָה. מְרֻבָּה עֲצָה, מְרֻבָּה תְּבוּנָה. מְרֻבָּה צְדָקָה, מְרֻבָּה שְׁלוֹם. קִנְיָה שֵׁם טוֹב, קִנְיָה לְעַצְמוֹ. קִנְיָה לֹא דְבָרֵי תוֹרָה, קִנְיָה לֹא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא :

(ח) רֶבֶן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי קָבַל מֵהֵלֵל וּמִשְׁמַאי. הוּא הֵיךְ אוֹמֵר, אִם לְמִדַּת תּוֹרָה הִרְבָּה, אֵל תִּפְחָזֵיק טוֹבָה לְעַצְמָךְ, כִּי לֶכְךָ נּוֹצְרֵת<sup>44</sup>. חֲמִשָּׁה תִּלְמִידִים הָיוּ לוֹ

<sup>44</sup> ספר מסילת ישרים פרק כב - בביאור מדת הענוה  
הנה החכמה היא המביאה יותר את האדם לידי התנשאות וגאווה, לפי שכבר היא מעלה שבאדם עצמו בחלק הנכבד שלו, דהיינו השכל, והנה אין לך חכם שלא יטעה, ושלא יצטרך ללמוד מדברי חבריו, ופעמים רבות אפילו מדברי תלמידיו, אם כן איפוא איך יתנשא בחכמתו, ואמנם מי שהוא בעל שכל ישר, אפילו אם זכה להיות חכם גדול ומופלג, באמת כשיסתכל ויתבונן יראה שאין מקום לגאווה וההתנשאות, כי הנה מי שהוא בעל שכל שידע יותר מהאחרים, אינו עושה אלא שבחק טבעו לעשות, כעוף שמגביה לעוף לפי שטבעו בכך, השור מושך בכחו לפי שחוקו הוא כן מי שהוא חכם הוא לפי שטבעו מביאו לזה, ואילו אותו שעכשיו אינו חכם כמוהו היה לו שכל טבעי כמוהו היה מתחכם כמו שנתחכם הוא, אי"כ אין כאן להתנשא ולהתנאות אלא אם יש בו חכמה רבה הוא מחויב ללמוד למי שצריך אליה, וכמאמר ריב"ז (אבות פ"ב): אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לך נוצרת: אם עשיר הוא ישמח בחלקו, ועליו הוא לעזור למי שאין לו, אם גבור הוא לעזור לכושלים ולהציל לעשוקים, הא למה זה דומה למשרתי הבית, שכל אחד ממונה על דבר מה, וראוי לו לעמוד במשמרתו לפי פקודתו, להשלים מלאכת הבית וצרכיה, ואין בכאן מקום לגאווה לפי האמת. והנה זה העיון והתבוננות הראוי לכל איש אשר שכלו ישר ולא מתעקש, וכשיתברר זה אצלו, אז יקרא עניו אמתו שבלבו ובקרבו הוא עניו, והוא כענין דוד שאמר למיכל (שמואל ב' ז'): והייתי שפל בעיני:

ספר קדושת לוי - ליקוטים

**אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לך נוצרת.**

יש לדקדק למה אמר לשון "לעצמך" ולשון "נוצרת" דווקא? והנה נקדים משל לעבד שהמלך צוה שילמד תכסיסי מלחמה: האיך לאחוז הכלי זיין, והאיך שיעמוד נגד הנלחמים אתו במלחמה כמטרה לחץ וכו'. והנה בעת שלומדין אותו אין נותנין בו אש שאין צורך לאש (תירגול יבש) והנה זה האיש שלמד פעם אחת בא למלחמה ונטל זה הכלי זיין ועמד כך ועשה בו כאשר עשה בו כבראשונה ולא נתן בו אש כבתחלה והנלחמים אתו כבשו אותו ושחקו מאתו.

כן הנמשל, הבורא ברוך הוא, לית מחשבה תפיסא ביה כלל ונתן לנו תורה באש שחורה ע"ג אש לבנה (שהש"ר פ"ה, ט) כדי שבוה נלחם נגד היצה"ר. ואנו אומרים "אשר קדשנו במצותיו, וצוה לנו, וקדש לנו בפרישות כמ"ש רש"י (ויקרא יט, ב)

מְרֻבָּה שְׁפָחוֹת, מְרֻבָּה זְמָה. מְרֻבָּה עֲבָדִים, מְרֻבָּה גְזֵל. מְרֻבָּה תוֹרָה, מְרֻבָּה חַיִּים. מְרֻבָּה יְשִׁיבָה<sup>43</sup>, מְרֻבָּה

ראשים: האחד הוא הממון והשני הוא הכבוד, שניהם כאחד רעים מאד וגורמים לאדם רעות רבות. הנה חמדת הממון היא האוסרת אותו במאסר העולם ונותנת עבותות העמל והעסק על זרועותיו, כענין הכתוב (קהלת ה): אוהב כסף לא ישבע כסף, היא המסירה אותו מן העבודה, כי הנה כמה תפלות נאבדות וכמה מצות נשכחות מפני רוב העסק ויגיעת המון הסחורה, כל שכן תלמוד תורה. וכבר אמרו ז"ל (עירובין נה): לא מעבר לים היא, באותם שהולכים מעבר לים בסחורה. וכן שנינו (אבות פ"ב): לא כל המרבה בסחורה מחכים. היא המוסרת אותו לסכנות רבות ומתשת את כחו ברוב הדאגה אפילו אחרי השיגו הרבה. וכן שנינו (שם): מרבה נכסים מרבה דאגה. היא המעברת פעמים רבות על מצות התורה ואפילו על חוקות השכל הטבעיים.

<sup>43</sup> כתבי הרמ"ע מפאנו - מאמר היסודות

ועתה אשכילך ואוֹרְךָ דרכי היונים וסכלותם שהם אצל חכמי ישראל כקוף לפני האדם. שמע אחד מיוחד שבהם, ומנו אפלטון, מה שאמרו התנאים מרבה ישיבה מרבה חכמה ודבר ה' פיהם אמת שאין ישיבה אלא עכבה רצו בזה ההשכמה עם הקביעות והשקידה רבה עד סוף היום שלא אמרו מימיהם הגיע עת לעמוד מבית המדרש. וזה (אפלטון), עני הדעת, פירש דבריהם על מבחר הספסלים ישיבתם ושכיבתם כאילו בחדר המטות שנינו והיה לומד מיושב כסבור להתדמות אליהם לפיכך קראתיו איש מנוחה (וכך הם אומרים) [וכך היה שומע]. השני, ומנו אריסטו, מה שהיו החכמים והנביאים בזמן הגלות (מגוררים) [מגוררים] מדוך לדוך ודורשים את התורה בכרכים וכפריים ובגבעות ובמערות צורים ומחילות ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם כאשר גם אנחנו שמענו גם ראינו בספר הזהרר ממעשה תקפו וגבורתו של ר' שמעון בן יוחאי ורבי פנחס בן יאיר וחביריהם שהיו אלו ואלו מכוונים בכשרון מעשיהם להצדיק על עצמם דין הגלות ולעשות בחורתם קן לה לשכינה ותלמידיהם רצים לרגלם קורים על עצמם אחרי ה' ילכו כאריה ישאג. גם היוני הגאה הוא ברמות רוחיה היה תועה בשדה הוא ותלמידיו העורים והפסחים בשעת חקירתם והמה לא ידעו במה יכשלו:

ספר אדיר במרום ח"ב - מאמר יחוד היראה -

וה"ס "מרבה ישיבה מרבה חכמה". כי אין החכמה מאירה כי אם בסוד הישיבות, וה"ס "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים" וכו', כי צריך ישיבה, שהוא בית קיבול, מנוחה מן השכינה, ואם לאו אי אפשר לקבל החכמה. וה"ס "שבת מנוחה לחיי העולמים" כי שבת הם התשי"ב העושים הישיבות, והם מנוחה ממש מתדבקים בחיים היורדים כנ"ל. וכאן תלויה כל ההשגה לנצח נצחים. וזה כל התענוג בסוד עני"ג - עדן נהר גן, שהוא הילוך ההשפעה וההארה, ועל זה נאמר, "אז תתענג על ה'":

לְרַבּוֹ יוֹחֲנָן בֶּן זַכַּאי<sup>45</sup>, וְאֵלוֹ הָרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הַרְקָנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסִי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי

קדושים תהיו פרושים תהיו שע"י המצות שאנו עושין בהתלהבות גדול בחשק עצום אנו נדבקים בפנימיות המצוה דהיא אש לבנה ונרחקים מהחומר ולפי גודל התלהבות כן הוא התרחקות מהחומר ובא יותר להשגת הבורא. אבל העושה בלי התלהבות רק מצות אנשים מלומדה הוא כמו העבד הנ"ל שאין נותן האש בכלי זיין בעת המלחמה.

וזהו כונת חז"ל "אל תחזיק טובה לעצמך" כלומר שלא תחזיק התורה ותהא מקום ג"כ "לעצמך" דהיינו הגוף "כי לכך נוצרת" פירוש לשון צורה שנוצרת בצורה להתגברות כח הצורה הרוחנית להתלהב בו על הגשמיות ולהדבק בצורה העליונה.

ויש עוד לבאר כי איתא בזהר בכל מצות שאדם עושה הקב"ה מתפאר בו ואומר אלה מעשי בני ומדבר הדיבורים טובים של זה האדם כמו האב שמדבר וחוזר דברי בנו הקטן החביב לו וזה נקרא אלה וזה על א"י אני בוכי (איכה א) וכן כל זמן שביט המקדש היה קיים היה מיכאל השר מקריב קרבנות למעלה דהיינו הקרבנות שהקריבו ישראל למטה הוא הקריב למעלה דהיינו הראה דוגמתן למעלה וזהו כונת רש"י בחומש (ויקרא ט, ז) גבי אהרן שאמר לו משה למה אתה בוש כי לכך נבחרת פירוש שבביל כך שיאמר הקב"ה כך עשה בני ויתפאר בכך ובמדה זו ראוי לעבוד שהבורא יתפאר בי וזהו פי' כי לכך נוצרת פי' שתעבוד שיתפאר הבורא בכך ויאמר כך עשה בני ולא תחזיק טובה לעצמך:

<sup>45</sup> ספר קדושת לוי - ליקוטים

חמשה תלמידים היה לריב"ז רבי אליעזר בור סוד שאינו מאבד טיפה רבי יהושע אשרי ילדתו. כי הנה בכל יום בת קול יוצאת ואומרת שובו בנים שובבים הגם שאין אנו שומעין אלו הכרוזים אעפ"י יש בזה תועלת שאדם מעורר עצמו כמו האב שמעורר הבן הגם שאין הבן הולך בדרך הטוב, מכל מקום רחמי האב על הבן, ומעורר אותו לטוב. וכן בישראל בא התעוררות לחזור בתשובה וז"ש חז"ל (חגיגה טו א) "חוץ מאחר" דהיינו שלא יתעורר בתשובה מן שמים אבל בודאי אלו היה חוזר בתשובה מעצמו היה מקבלין ממנו שלא ידח ממנו נדח, כי אין לך דבר העומד בפני התשובה. אבל כל ישראל מתעוררים בזה התעוררות לשוב וזה התעוררות נקרא טיפה זרעיית לאדם המקבל והאדם המקבלה הוא בבחינת אשה שמקבל להתעורר בו, והגם שהקב"ה זורע זה הטיפה משלם לנו כאלו אנו בעצמנו עשינו וזהו בדרך צדקה שעושה עמנו, וזהו זורע צדקות פירוש הגם שהוא זורע הטיפה עושה עמנו צדקה ומשלם לנו כאילו אנו עושים וזהו ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים פב) כאילו היה מעשיו הגם שהוא בא מרצון הבורא ב"ה להתעורר מ"מ האדם עושה בו פעולה להתחזק בהתעוררות הזה. לא כן הרשעים אשר לא יקומו במשפט וזהו דאיתא בזה"ק (ח"ג מב ו) אשה כי תזרע וילדה זכר מיומא דאתעברת לית לה בפומא אלא ילידו דילה אי להוי דכר כי דכר

הוא כח התחזקות בו ונקבה כיוני להתחלשות כמ"ש (ברכות לא א) תש כחו כנקבה וז"ש לית לה בפומא כו' מיומא דאתעברת וקיבלה הטפה א"כ לית לה בפומא רק דכר שזה התגברות הוא כח האדם שמחזיק עצמו לאיש בזה התעוררות ובה יבוא שכרו האמיתי הראוי לו. והנה רבי אליעזר אמר משמים יוכיחו ורבי יהושע השיב אין משגיחין בבת קול (ב"מ נט א) דפלוגתא הוא שרבי אליעזר עבד להבורא בהתעוררות שבא משמים ורבי יהושע השיב שכבר נתן לנו התורה וא"כ מה שאדם נולד ראוי שיעבוד מעצמו בהתעוררות דלתתא מעצמו וז"ש רבי אליעזר בור סוד שאינו מאבד טפה כלומר טפה הזרעיית של התעוררות ורבי יהושע אשרי יולדתו פירוש מה שהוליד הוא בעצמו ולא ע"י התעוררות דלעילא:

שפת אמת ספר במדבר - לשבועות - שנת [תרנ"א]

וביום הביכורים. כמו שיש ביכורים ליחיד ובכחם הי' בא התחדשות אל האדם כמ"ש שם... ע"ש פ' תבוא. ולהלן הפסוקים (טז) היום הזה יהיה אלהיך מצוץ לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם ככל לבבך ובכל נפשך: (יז) את יהוה האמת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיהם ולשמע בקולו: (יח) ויהיה האמת היום להיות לו לעם סגולה פאשר דבר לך ולשמר כל מצותיו: (יט) ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתיקה ולשם ולתפארת ולהיתך עם קדש ליהוה אלהיך כאשר דבר: כמו כן בשתי הלחם היו מביאין התחדשות אל הציבור. דהנה בפרשת שמע כתיב אשר אנכי מצוץ היום. ובפרשת והי' אם שמוע אנכי מצוה אתכם היום. ואיתא בספרי אזהרה ליחיד אזהרה לציבור. פירוש שבכל יום מתחדש התעוררות משמים לכל פרט ולכלל ישראל. וכפי עבודת היחיד והציבור זוכין להתנדב בהתחדשות הנעשה בכל יום. והכלל צריך לפרט ופרט לכלל. וכפי מה שאדם בפרט מקבל בפרשה ראשונה זוכה בפרשה שניה לקבל מהתחדשות הכלל. ולכן יש ביכורים ליחיד ולציבור. וזה ההתחדשות הבא מלמעלה צריך האדם לייגע עצמו בתורה ומצות שיוכל להתדבק בו. וע"ז נאמר שמה מים מבורך וע"ז ונוזלים מתוך בארץ. ולכן איתא דבליל החג עוסקין בתורה כדי לזכות לנוזלים מתוך בארץ. שהוא התחדשות המעין. ובי' אלו (כלומר קבלת הפרט והכלל) הם בור סוד ומעין המתגבר.

פירוש היעב"ץ לאבות - פרק ב משנה י

רבי אלעזר בן ערך. עלה לרום המעלות ונתדבק בבוראו דבוק אמתי, ולכן היה מעין המתגבר שלא יכזבו מימיו, היא המעלה החמישית. אלה המעלות הנפלאות כל אחת גוררת חברתה, החכמה גוררת עין טובה, והעוין בעין טובה יהיה חבר טוב, ומזה יבוא למדת החסידות, כי ירגיל נפשו להיטיב לכל העולם ויקנה שם טוב, ומשם אל יראת חטא, וזהו הרואה את הנולד, וכמו שאפרש. וזה הקדוש שהגיע לאלה כבר הוא מעין המתגבר, כי הוא כלל למי שנתקבצו אליו כל ארבעתם והתמיד בהם.

אומר משמו, אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים  
 ורבי אליעזר בן הרקנוס אף עמהם, ורבי אלעזר בן  
 ערד בכף שנייה, מכריע את כלם:  
 (ט) אמר להם<sup>47</sup>, צאו וראו איזוהי דרך ישראל שיצדק  
 בה האדם. רבי אליעזר אומר, עין טובה. רבי יהושע

<sup>47</sup> ספר דרך חיים להמהרל מפראג ז"ל - פרק ב משנה ט

יש לך לדעת כי המאמר הזה יש בו דברים נפלאים מאד עם  
 המאמר שבא אחריו, לא כמו שבני אדם מבינים דברי חכמים  
 שהם נאמרים באומדנא, אבל אין הדבר כך כי כל דברי חכמים  
 דברי חכמה גדולה. עיין שם באורך.

פירוש היעב"ץ לאבות - פרק ב משנה יא

אמר להם. ר' אליעזר אומר עין טובה. ענינו שיראה בריותיו ית'  
 כולם בעין ההדור והחמלה, וזה נמשך לו מחכמות אשר בהם.  
 ובמאמר אל תהי בז לכל אדם אפשר בעז"ה:

רבי יהושע אומר חבר טוב. הורה על מדתו, אשרי יולדתו,  
 משאו ומתנו בנחת עם הבריות. רבי יוסי אומר שכן טוב, וידוע  
 שהשכן הטוב צריך ליכנס לפניו משורת הדין, וא"א להיותו  
 מבילתי מדת חסידות שישכח ההיזקים הבאים לו משכנו וזכור  
 תועלותיו. ר' שמעון אומר הרואה את הנולד, זה לא יבוא חטא  
 לעולם על ידו, כי אחריתו דרכי מות, ורוב העונות סבתם  
 השכחה שנאמר (תהלים קו) שכחו מעשיו וישכחו עלילותיו.  
 (דברים ח) ורם לבבך ושכחת. ר' אלעזר אומר לב טוב, כל  
 מדותיו ודעותיו של אדם יסודם הלב הטוב. הרי ביארנו לך  
 דבריהם על מה שהקדמנו. וכמעט שלא היו צריכים ביאור, כל  
 אחד דבר כפי מדתו אשר בה שכחו רבו. ור' אליעזר עין טובה  
 מדת ההסתפקות היותו שמח במה שהשפיע לו בוראו הן רב הן  
 מעט בזה העולם כדי להתעסק בתורה, כי מי שיבחין העולם  
 הזה יראה שאינו אלא הכנה לעה"ב ויבזהו ויעשה עיקר מן  
 העיקר, ולזה לא אבד טפה ממה שלמד. ר' יהושע אומר חבר  
 טוב, כי הוא היה יועץ גדול ומטיב לכל אדם, ולכן כל רואיו  
 יאשרוהו כי היה חבר טוב לכל אדם. וראיתי כתוב כי כל הימים  
 אשר היתה אמו מעוברת ממנו היתה הולכת בבתי כנסיות  
 ובבתי מדרשות לדרוש מן החכמים שיתפללו שיהיה חכם וירא  
 חטא, ואולי כי לזה רמז אשרי יולדתו ולא אמר אשרי יולדיו.  
 רבי יוסי. שכן טוב. כי ההרגל מביא לידי בזיון, וכשהיה האדם  
 שכן טוב יורה על החסידות:

רבי אלעזר. לב טוב. לדעתי הוא כדברי הרב רבינו יונה ז"ל  
 שפירש סבלן ענו, שכן מעין המתגבר בא לידי המדה הזאת,  
 כדתנן נעשה כמעין והוה צנוע וארך רוח ומוחל, כי מרוב  
 שמחתו יבזה עניני העה"ז. וההפך אשר בין לב טוב לעין  
 טובה, כי העין טובה עושה עיקר מן הטובות האמתיות ולב טוב  
 מבזה לגמרי שאר הטובות, וזה מרוב דבקותו, ועכ"פ דברי ר'  
 אליעזר ור' אלעזר קרובים. וכך אמרו ז"ל (ע"ז כח ע"ב) שורייני  
 דעינא בלבא תלי:

שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערד. הוא היה מונה  
 שבתו. רבי אלעזר בן הרקנוס, בור סוד שאינו מאבד  
 טפה. רבי יהושע בן חנניה, אשרי יולדתו. רבי יוסי  
 הכהן, חסיד. רבי שמעון בן נתנאל, ירא חטא. ורבי  
 אלעזר בן ערד, מעין המתגבר. הוא היה אומר, אם  
 יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן  
 הרקנוס בכף שנייה, מכריע את כלם. אבא שאול

נמצאו המעלות הה' בתמידות עם כל אחד ואחד. וצריך שתדע  
 כי אלה האנשים כולם היו כלולים מחמשת המעלות הנזכרות,  
 אלא שנתחד כל אחד במעלתו אשר ממנה היתה התחלת  
 שלמותו, כי כל הנחלים הולכים אל הים הגדול הים המתגבר,  
 וכמו שנפרש, וקרה להם החלוף מצד מזגיהם. ולבררם וללבנם,  
 אמר להם צאו וראו בדבר והפכו לדעת את אשר בלבבם אם היו  
 מוטבעים באותם התכונות אשר ספר מהם. ולזה נמצאו  
 מאמריהם מיוסדים על אדני פז מדותיהם:

<sup>46</sup> ספר עבודת ישראל - פרקי אבות פרק שני

**רבי יהושע בן חנניה אשרי יולדתו.** ירצה על דרך דאיתא בזהר  
 אשה כי תזרע וילדה זכר (ויקרא יב, ב), איש אמו ואביו תיראו  
 (שם יט, ג), במה שהקדים האם לאב. הנה בהיות כי צריך  
 האדם לקדש עצמו בשעת הזיווג בכל מיני קדושות, וגם האשה,  
 שלא יהיה כוונתם רק להוליד בנים לעבודתו ית"ש בלי שום  
 מחשבת פסול ח"ו שיכוון רק להנאתו ועושה הטפל עיקר, וזה  
 יהיה כמו ילדי זנונים ח"ו רח"ל. וכמו שאמר דוד מלכא קדישא  
 ע"ה (תהלים נא, ז) הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי, משל  
 על זה למי שאוהב את המלך בודאי עושה כל התאמצות  
 להעמיד למלך עבדים ומשמשים, כך זה האדם לא יהיה כוונתו  
 רק כדי להעמיד למלך מלכי המלכים הקב"ה עבדים ומשמשים  
 לעבודתו ית"ש. ולזה מקדים בפסוק האשה לאיש, כי אצל  
 האשה היא חידוש טפי לכוון מתשבתה בלתי לה' לבדו בלי  
 תערובת ומחשבת חוץ ח"ו להנאתה. ולזה אמר אשרי יולדתו,  
 רצ"ל שהיה קדוש מרחם שגם אמו קדשה וכוונה לזאת בשעת  
 הזיווג שיהיה לה בן לעבודתו יתברך והיתה הורתו בקדושה:

**רבי יוסי הכהן חסיד.** על דרך שכתוב איזה חסיד המתחסד עם  
 קונו:

**רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא.** רצ"ל כי יש בני אדם אשר  
 יראים לחטוא מפני העונש המגיע להם, אבל הוא לא היה ירא  
 משום דבר בעולם רק מן החטא בעצמו שיהיה מונעו מעבודת  
 בוראו, באמרו איך אוכל לחטוא נגד בוראי אשר מלא כל הארץ  
 כבודו ולית אתר פנוי מיניה. ומה גם שלא ישמע אלי בדברי  
 אליו עוד. וכמו שנמצא בפירוש רש"י בחומש על פסוק (במדבר  
 לה, לד) ולא תטמא את הארץ אשר אני שוכן בתוכה כי אני ה'  
 שוכן בתוך בני ישראל, ופירש רש"י ז"ל שלא תשכינו אותי  
 בטומאה, ובודאי כן הוא, כשישים האדם על לבו למי מטמא  
 בחטאיו אשר יחטא, כביכול הוא מטמא להשי"ת כאשר הוא  
 שוכן בתוכו אף בטומאתו, בודאי ממילא לא יחטא:

רע. רבי יוסי אומר, שכן רע<sup>49</sup>. רבי שמעון אומר, הלכה ואינו משלים. אחד הלכה מן האדם, פלגה מן

ושמעתי מהרב שבתאי סבתו שליט"א בקלטת שברגע שאדם מקנא בחברו הוא מעורר עליו מידת הדין וזו עין רעה. הסבר נוסף הובא בספרים: האדם מורכב מארבע יסודות שסימנם ארמ"ע: אש, רוח, מים ועפר. בבעל עין רעה מתחזק יסוד האש ביותר.

בגמרא הביאו סגולות להנצל מעין הרע (ברכות נה ע"ב). בזהרה חלק ג דף סג עמוד ב מובא: "ועל דא תנינן יסטי בר נש אפילו ממאה ארחין ולא יערע בבר נש דאית ליה עינא בישא. תרגום: ועל זה למדנו יסטה אדם אפילו ממאה דרכים ולא יפגוש באדם שעינו רעה.

אביא כאן תפילה שקיבלתי מאבי חיים יצ"ו בשם ספר "רפאל המלאך" והועילה בהרבה מקרים. וכאן שואל הקורא מנין לך שיש פה פגיעת עין רעה? אולי זה סתם חולי וכו'? אכן אין בטחון שכל חוס של ילד או הפסד כספי או תקלה אחרת נובעים מעין רעה אבל תפילה יכולה להועיל. כאן אוסיף ואספר שהאבא חש בעת התפילה אם זה מעין רעה או לא ולא אאריך. יאמר שלוש פעמים כל פסוק מהפסוקים הבאים: "ואני תפילתי לך ד' עת רצון, אלקים ברב חסדך ענני באמת ישעך"

"ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך"  
"בן פורת יוסף בן פורת עלי עין בנות צעדה עלי שור"  
ואח"כ יאמר:

יהי רצון מלפניך ד' אלקי ואלקי אבותי שבזכות השמות הקדושים היוצאים מראשי התיבות ומאמצעי התיבות, תסיר את עין הרע מפלוני בן פלונית ויעלה לפניך כאילו התכוונתי בכל אותם השמות הקדושים והטהורים שהתכווין בהם רב הונא עליו השלום. אמן נצח סלה ועד.

<sup>49</sup> עולת ראייה ח"א עמוד פא.

באור לסיפור "מאדם רע, מחבר רע, ומשכן רע, ומפגע רע, ומשטן המשחית". כל אלה הם פרטי עזי הפנים ומשפיעי עזות הפנים, שאנו מתפללים שכל יחיד ויחיד מפרטינו ינצל מהם, בין מרעתם שבפעל, היום, בין מרעתם שבכח, ובכל יום. יש שהעזות שלו הולכת ומתגברת, מפני טבע הרע שבנפשו. זהו אדם רע. ויש שמצד עצמו לא היה נוטה אל העזות, אלא שההצטרפות שלו עמנו, ותכונת ההתנגדות שבמדות ובאופי, היא גורמת לו, שיהיה נוטה להיות עז פנים. זהו חבר רע. ויש שגם החברות לא תעיר בו את הרגש המכוער של העזות, אבל כשהיו ענינים מעשיים מנוגדים, ע"י עסקים מעוררים נגודים וקנאות ויתר המדות הרעות, אז יגלו בו התכונות של השפעת עזות הפנים וזהו שכן רע. ויש עוד אדם, שכל הדברים שיש מקום להתישבות וחשבון איך להתנהג בהם לא יעוררו אותו לעזות, אבל כשיבאו לו בהפתעה דברים מרעישים אז יתבלבל שכלו, והשפעת העזות, שהיא מקור הרשעה, תוכל לפעול עליו

אומר, חבר טוב. רבי יוסי אומר, שכן טוב. רבי שמעון אומר, הרואה את הנולד. רבי אלעזר אומר, לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערף מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק מפניה האדם. רבי אליעזר אומר, עין רעה<sup>48</sup>. רבי יהושע אומר, חבר

בזה נתרץ יפה השאלה איך יהיו בכלל דבריו דבריהם, כי הענו בכלל כל המדות הטובות. ולשאלה האחרת מה הועיל באומר איזו היא דרך רעה שפשיטא שידעת ההפכים אחד, נאמר כי אחרי שנסה תלמידיו לראות אם הסכים דעתו בשבחיהם, רצה לדעת אם הם בתכלית השלמות, כי צדקת הצדיק ורשעת הרשע לא תשלם כי אם בשנאתם, כי כאשר ישנא הצדיק את הרשע אז יהיה צדיק גמור, והרשע בשנאו את הצדיק יהיה רשע גמור, כי זה יורה על היותם הפכים כאש והמים, וכבר כתב זה הר"ן ז"ל בפסוק ואיבה אשית, כי זו קללה לאדם יותר מלנחש, ולמה נאמר בקללת הנחש. ותירץ כי להיותו קרוב לטבע האדם לו היה לו חברה עם בני האדם היה חוזר לטבעו הראשון, ועתה באיבתו נחתמה קללתו:

אמר להם. האדם לא יקרא שלם אם לא במאסו ברע ובחרו בטוב, ולא יקרא אדם רחמני אם לא יהיה אכזרי לרשעים, ואם לא כן תהיה רחמנות בלי בחינה שכלית כבהמות, לכן אמר להם בואו וראו איזו היא דרך רעה להכיר מהם שלמותם. הלכה ואינו משלם. אינו רואה את הנולד:

<sup>48</sup> כתב בספר גור אריה למהרל מפראג ז"ל על ספר בראשית - פרק לו פסוק ב - עין רעה יש בני אדם שיש להם מזג רע בעין, מזיקים ושוברים בעיניהם.

כתב הראי"ה קוק ז"ל, עין איה מסכת ברכות ח"א עמוד 102 "העין הרעה בפרט, היא אחת מהכוחות שמקבלות נפש אחת מזולתה ע"י קשר העלם שביניהם. מפני שהנפשות עומדות הכן להיות נפעלות מזולתן".

ועתה נבוא לבאר עניין זה.

בגמרא מסכת בבא מציעא דף קז עמוד ב מובא "והסיר ה' ממך כל חוליי" אמר רב זו עין רב לטעמיה דרב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ. מכאן עד כמה היזק העין חזק. וכתב המהרל ז"ל בספר דרך חיים - פרק ב משנה ט: וכאשר אמר צאו וראו איזה דרך שיתרחק ממנה, אמר רבי אליעזר עין רעה, כי העין רעה יש להתרחק ממנה ביותר, כי בהרף עין פועל העין פעולתו נותן עינו רעה באחר, ולפיכך זאת המדה יותר אפשר לעשות בה הרע לכך ראוי שיתרחק ממנה האדם. וזולת זה כי המדה הרעה הזאת מביאה את האדם לקנאה ולשנאה ולכמה עבירות אשר עצמו מלספר, ולפיכך ממדה זאת יתרחק האדם.

(יג) רבי שמעון אומר, הוי זהיר בקריאת שמע (ובתפלה). וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע<sup>53</sup>,

הענין דכתיב עושי דברו לשמוע בקול דברו. כי תחתונים צריכין הכנה להיות מוכן לקבל דברי ה' ועליונים לעולם מוכנים לזה ואין להם מציאות רק לעשות רצון קונם. ותחתונים צריכין הכנה. וכן בנין המשכן והמקדש הי' הכנה עושי דברו לשמוע. כמ"ש וישמע כו' הקול מדבר כו' מבין כו' הכרובים כו'. אכן בשעת קבלת התורה היו בני מוכנים להיות כמלאכי השרת. כמ"ש אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם כמו עליונים שנאמר בהם כל צבאו. ומשה רבינו ע"ה נשאר בזה המדרגה. לכן לא הוצרך לסייע למלאכת המשכן כמ"ש במדרש (ליקוט שמעוני ויקרא פרק א רמז תכח) "כלי יקר שפתי דעת דבורך חביב עלי". ובאמת זה מתנת אלקים כמ"ש ישמח משה במתנת חלקו. וכתב "ויתן אל משה". והטעם כי עבד נאמן קראת לו. כי התחתונים מקבלים הכל ע"י יסורים כדאיתא ג' מתנות כו' וכולן ע"י יסורים. כי צריכין נסיון להיות מוכנים לקבל. אבל משה עבד נאמן לכן ניתן לו במתנה. ובשבת קודש מחזיר מרע"ה לבני ישראל ג"כ זה הכח. לכן נקראת שבת מתנה טובה. ואיתא במשנה התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך. ואעפ"כ כתיב תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. אך מצינו צריכין הכנה רק מצד משה רבינו ע"ה מחזיר לנו כנ"ל בירושה:

<sup>53</sup> ספר נועם אלימלך - ליקוטי שושנה

רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחוננים (ברכות כח ע"ב) ע"ד המשל אדם המסתכל באיזה חפץ טוב ואינו משים אל לב מדי יום מעלות החפץ ההוא אז החפץ ההוא אינו נושא חן בעיני מחמת הרגל בו. ותחוננים הוא לשון חן והיינו מי שעושה תפלתו קבע פירוש שאינו מתאמץ עצמו בכל יום בתשוקה יתירה יותר מיום הקודם לו אין תפלתו תחוננים שאין נושאת חן בעיניו. וזהו ד' חנינו לך קוינו פירוש מחמת שלך כל תשוקתינו ומקוים אנחנו לך לכן הוא לחן לנו עד מאד:

עוד מובא שם

איתא בגמרא "העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחוננים" (ברכות כח ע"ב). וי"ל הפירוש ע"ד שאמרו חז"ל ע"פ שמעו נא אבירי לב הרחוקים מן הצדקה מאן אבירי לב צדיקים שכל העולם ניזונין בצדקה והם ניזונין בזרוע ואמרתי הפירוש בזרוע רוצה לומר שהם הולכים במדרגתם לעולמות עליונים והם קרובים להעולמות והרי הוא כאילו נוטלים ההשפעה בידם כאדם שהוא קרוב אצל דבר ומושיט ידו ליקח אותו דבר וזהו הפירוש **העושה תפלתו קבע** דהיינו שתפלתו עולה תמיד בקביעות לעולם העליון לעולם המיוחד לה **אין תפלתו תחוננים** רוצה לומר זה אין צריך ליקח ההשפעה על ידי תחוננים דהיינו שיהא ניזון בצדקה כעני המתחנן על הפתח כי אם בזרוע כנ"ל.

המקום ברוך הוא, שְׁנֵאֲמַר (תהלים לו) לְזֶה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלַם, וְצַדִּיק חֹנֵן וְנוֹתֵן. רַבִּי אֶלְעָזָר אֹמֵר, לֵב רַע. אָמַר לָהֶם, רוּאָה אֲנִי אֶת דְּבָרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרֵךְ מִדְּבָרֵיכֶם, שֶׁבְּכָל דְּבָרֵי דְּבָרֵיכֶם:

(י) הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: רַבִּי אֶלְעָזָר אֹמֵר, יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וְאַל תְּהִי נוֹחַ לְכַעֵס. וְשׁוֹב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מֵיתֶתְךָ<sup>50</sup>. וְהוּי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוֹרֶן שֶׁל חֲכָמִים, וְהוּי זֶהִיר בְּגַחְלָתוֹ שֶׁלֹּא תִפְוֶה, שֶׁנִּשְׁיָכְתָּן נְשִׁיכַת שׁוּעֵל, וְעַקִּיצְתָּן עַקִּיצַת עַקְרָב, וְלַחֲשִׁיתָּן לַחֲשִׁית שָׂרָף, וְכָל דְּבָרֵיהֶם כְּגַחְלֵי אֵשׁ:

(יא) רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר, עַיִן הָרַע, וְיָצַר הָרַע, וְשִׁנְאָת הַבְּרִיּוֹת, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

(יב) רַבִּי יוֹסֵי אֹמֵר, יְהִי מְמוֹן חֲבֵרְךָ<sup>51</sup> חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ. וְהִתְקַן עֲצָמְךָ לְלִמּוּד תּוֹרָה, שְׂאִינָה יִרְשָׁה לְךָ<sup>52</sup>. וְכָל מַעֲשֵׂיךָ יְהִיו לְשֵׁם שְׁמַיִם:

לרעה, שע"כ אנחנו מתפללים שיצילנו ד' מפגע רע, הבא באפן פתאומי.

<sup>50</sup> ספר ליקוטי השי"ס - מסכת אבות

שוב יום אחד לפני מיתתך. דע כי במקום אחד בזוהר אמר כי מסתלק הצ"ל ל' יום לפני המיתה ובמקום אחר אמר שמסתלק בליל ה"ר אך שניהם הם אמיתיים כי בליל ה"ר מסתלק הצל להורות על גזירת המיתה שנגזרה עליו וע"י הסרתו והסתלקות מעליו ישלטו אז בו החיצונים וכיון שנמסר בידם לא חיישו עוד ואז חוזר הצל למקומו כי זולת הצלם אין חיות להאדם כלל ולכן אם נגזר עליו שימות אחר י' חדשים וכיוצא מהיכן ימשכו לו עוד חיות אם לא שיחזור הצלם למקומו ואח"כ ל' יום קודם שימות אז מסתלק לגמרי ובאותו צל מסתלק חיות האדם יום יום עד שימות לגמרי ולזה ארז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך דהיינו יום הושענא רבה שהוא היום לפני המיתה ממש והבן. ג"ז מהרב זל"ה:

<sup>51</sup> ספר המידות לר' נחמן מברסלב - ערך ממון חלק שני מי שמקיים - "יהי ממון חברך חביב עליך כשלך" - על ידי זה זוכה להתפלל בכונת הלב.

<sup>52</sup> שפת אמת ספר ויקרא - פרשת ויקרא - שנת [תרנ"ה]

במדרש (הבאתיו כלשונו עם המקור):

מדרש רבה ויקרא פרשה א פסקה א

ויקרא אל משה רבי תנחום בר חיילאי פתח (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו וגו' במה הכתוב מדבר? אם בעליונים הכתוב מדבר והלא כבר נאמר ברכו ה' כל צבאיו, הא אינו מדבר אלא בתחתונים עליונים ע"י שהן יכולין לעמוד בתפקידיו של הקדוש ב"ה נאמרו ברכו ה' כל צבאיו, אבל תחתונים ע"י שאינן יכולין לעמוד בתפקידיו של הקב"ה לכן נאמר ברכו ה' מלאכיו ולא כל מלאכיו



אֵלָא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לְפָנֵי הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאמַר (יואל ב) כִּי תַחֲנוּן וְרַחוּם הוּא אֶרְךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנַחֵם עַל הַרְעָה. וְאֵל תְּהִי רַשְׁעִי<sup>54</sup> בְּפָנֵי עֲצָמָךְ: (יד) רַבִּי אֶלְעָזָר אֹמֵר, הָיוּ שְׂקוּד לְלִמּוּד תּוֹרָה<sup>55</sup>, (וְדַע) מֵה שֶׁתִּשָּׁבֵב לְאַפִּיקוֹרוֹס. וְדַע לְפָנֵי מִי אֵתָה עֵמֶל. וְנֶאמְרוּ הוּא בַעַל מְלֶאכֶתָךְ שִׁשְׁלָם לְךָ שְׂכָר פְּעֻלָּתָךְ: (טו) רַבִּי טַרְפוֹן אֹמֵר, הַיּוֹם קָצַר<sup>56</sup> וְהַמְּלֶאכֶה מְרַבָּה, וְהַפּוֹעֲלִים עֲצָלִים, וְהַשְּׂכָר הַרְבֵּה, וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק:

<sup>54</sup> ספר נועם אלימלך - פרשת שופטים

אל תהי רשע בפני עצמך והטעם הוא כי אם ח"ו יחזיק עצמו כרשע אזי אין לבו בקרבו לעשות איזה מצוה או תורה ותפילה ואיזה עובדא כשרה וישרה כי מתיאש עצמו באומרו שאין ראוי לזה.

<sup>55</sup> ספר נר מצוה

ר"א אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך" והוא כמ"ש שע"י עסק התורה האדם בטוח להנצל ברשת היצה"ר החושב להשכיחו שם הנכבד לכפור באלהי ישראל ח"ו, וע"י התורה זוכר מקום חוצבו ובית אביו ועי"כ יודע להשיב לאפיקורוס הוא יצה"ר, ועי"י שקידת התורה בכל עת הוא מובטח מכל חטא שהוא יודע לפני מי הוא עמל ושסופו לחזור ע"כ לבית אביו כמו שבארנו במשל בראש הדרוש הנכבד הזה:

<sup>56</sup> שפת אמת ספר בראשית - פרשת חיי שרה - שנת [תרל"ח]

במדרש יודע ה' ימי תמימים כו' שנותיהם תמימים כו' שני חיי שרה שחביב שנותיהם של צדיקים לפני הקב"ה בעוה"ז ובעוה"ב. דאיתא היום קצר והמלאכה מרובה כו'. פירוש שבכל עת ועת קצרה הזמן באמת מעבודה המוטל על הבריות. כי באמת הזמן הוא בכלל הטבע אשר הוא בצמצום וקצבה. ועבודת הבורא ית' הוא למעלה מכל זמן וקצבה. ומה העצה לזה. אך מי שמתקן בכל עת כפי היכולת בידו. אז מתדבקים הימים בשרש העליון וכשנמשך להם משורש שלמעלה מהטבע ממילא אין מחסור. והתדבקות בשורש אי אפשר להיות רק כשהם תמימים. כי כל עוד שלא מילא האדם הזמן כפי היכולת בטבע הימים חסירים לבוא להגיע אל השורש כמובן. זולת בעלי תשובה שנאמר עליהם בשעתא חדא וברגעא חדא כו' והם מתדבקים תמיד בשורש העליון שהוא מקום בעלי תשובה. לכן נאמר בפרשה "שני חיי שרה" לומר שהשנים נתדבקו בשורש הימים שלמעלה כדאיתא בזה"ק פ' נח לכל אדם יש שורש למעלה. וזהו נח כו'. וכמו כן הימים כפי מה שיש לאדם בעוה"ז יש לו כנגדם בשורש הארות מיוחדים לכל ימיו והאדם במעשיו צריך לעורר כח השורש. והאמת כי זה הכח מיוחד לבני ישראל שיוכלו במעשיהם לעורר סיוע עליון שלמעלה מהטבע

וזוהו ענין הברית שניתן לבני"י וגם ש"ק שהיא מעין עוה"ב. וז"ש וה' ברך כו' אברהם בכל פירוש שנתן לו כח להמשיך הקדושה והברכה בכל עת ובכל מקום שהי'. וזה עצמו ואברהם זקן שהוא התדבקות בעולם העליון כידוע. ושם אין מחסור לכן נקרא כל:

ספר עבודת ישראל - פרקי אבות פרק שני

**רבי טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק,** פירוש על ידי שהיום קצר והמלאכה מרובה, מחמת זה השכר הרבה. ... והפועלים עצלים, פירוש בזה העולם שהוא מלא תאות וחמדות ועצלות וביגיעה רבה בא לאדם פעולת שמים, שזה העולם נקרא עולם העשיה כמו שכתוב בזהר חדש, היושבת בגנים (שה"ש ח, יג), גנים, הוא מלשון גנות, פירוש שהיא יושבת בזה העולם שהוא מלא זבל ודברים גשמיים, חבירים, הם המלאכים המקשיבים לקולך, שמקשיבים לקול של בני ישראל, ואחר כך נגשים לומר שירה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה מחמת שהוא מלא זבל, לפיכך הקב"ה מתאוה לתפלתן של בני ישראל. כמשל יותר מה שמזבלין השדה יותר מוציאה פירות. ולכך עשי"ה, בגימטריא שכינ"ה, שהוא שוכן גם בזה העולם, ומחמת זה השכר הרבה, ובעל הבית דוחק. כי בודאי מי שהוא מכונה בשם עושי רצונו, בודאי לסוף יעשה תשובה בעל כרחו על ידי פורעניות שיבא ח"ו עליו, וזהו ובעל הבית דוחק, מוטב שתעשה תשובה בעוד לא נגעה בך יד ה':

ספר אדיר במרום ח"א - עת אימת ניתב בקיימא דחד סמכא ואפרש לך זה הענין היטב בסוד מה שארז"ל, היום קצר והמלאכה מרובה כו' (אבות ב, טו). כי סוד כל הילוך האדם בעולם בימי ח"ו, הוא בסוד התריסר שעתי המוזכרים בספרא דצניעותא (זח"ב קעו ב), ויבואר לקמן בס"ד בענין האורחא דפלגותא דשערי ע"ש. וכולם נקראים יום א', בסוד, כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור (תהלים צ, ד). והוא סוד, היום לעשותן (עירובין כב א) שבבחינת יום א' שלה [נ"א, שלנו] צריך שתהיה העבודה. אמנם יש יום קצר ויום ארוך. יום קצר מצד הז"א, ולכן השנים שהן השעות של זה היום הם מועטים. ויש יום ארוך מצד א"א, שהשעות שלו רבות. ובתחלה היה היום ארוך והמלאכה מועטת, כי היה הכל בנחת ובשלוח, רק בקבלת אור הקדושה. ואחר כך בא היום קצר, ואז נעשית המלאכה מרובה בסוד המצות. והאמת כי אורך הימים, סודו התפשטות המדרגות בהתפשטות גדול. וקוצר היום הוא מיעוט התפשטות המדרגות, ושם ה"ס"א מתחזקת לקטרג ולא ביום ארוך. וצריך לטרוח באלה הימים שהם מועטים, ולהשתמש באור המועט ולתקן תיקון השכר, ואח"כ הוא בסוד היום ארוך והוא יום שאין לו תכלית. והוא סוד אורך ימים של התורה, שמתקיימת ביום קצר, והשכר ביום ארוך. אך מפני היות האורות מועטים, על כן צריך זריזות גדול להשתמש מן האורות

העולם הזה ימי חייו, מכל מקום מה שהעולם הזה הוא בעל תכלה מכל מקום המלאכה הזאת שהיא התורה מרובה עליו, ולפיכך היום קצר והמלאכה מרובה. ואמר ובעל הבית דוחק כלומר שהש"י אשר נתן התורה הוא דוחק לעשות בזריות, כי הוא יתברך נבדל מן הגשם וידוע כי הבלתי גשם אין מלאכתו בזמן רק הוא פועל בלתי זמן וזהו הזריות היותר, ואלו האדם אשר יפעול בכח גשמי שייך בו עצלה. ולכך אמר שאם נשער מלאכת האדם בתורה אל בעל הבית הוא השם יתברך אשר אליו המלאכה הזאת, נמצא כי הוא דוחק מאד מאד כי הוא יתברך מסולק מן הליאות לגמרי לפי עוצם כחו, ומפני שנתן השם יתברך התורה השכלית אל האדם ראוי שיהיה נוהג כאילו לא היה אדם גשמי מה שאפשר. ואמר והפועלים עצלים, הרי כי יש כאן שני הפכים כי בעל הבית דוחק מאד לפי מה שהוא יתברך פועל בלא זמן לגמרי, והאדם מצד עצמו הפך זה שהוא בעל גוף לגמרי שאינו דומה לשום אחד מן העליונים שהאדם הוא בעל גוף לגמרי, לכך הוא עצל בעצמו, כי כן ענין כל אשר הוא כח בגוף שמלאכתו היא בעצלה ולפיכך הפועלים עצלים. וכל ענין זה לא שבא לומר שיעשה האדם יותר ממה שאפשר עליו לעשות, רק בא לומר שמאחר שמצד הזמן ומצד המלאכה ומצד הבעל הבית ומצד הפועל אי אפשר שיעשה מה שראוי, מעתה אם מוסיף האדם בעצלה ופונה אל הבטלה אז בודאי פושע גמור הוא, כי איך יעלה על דעתו שיפנה אל הבטלה ורוב אכילה ושתייה וכיוצא בזה מן הביטולין, שלא יהיה שקוד על התורה ללמוד תורתו בזריות אף לפי מה שהוא אדם גשמי, כי אף אם היה עוסק בתורה בזריות מאד נחשב עצל כמו שאמרנו כי כל בעל גשם עצל הוא נגד השכלי שנתן השם יתברך תורה שכלית אליו, אבל יעשה בתורה בזריות ולא יפנה אל הבטלה כאלו בא האדם לגמור את התורה, ומי שיש לו מלאכה מרובה לעשות והיום קצר ובעל הבית דוחק עושה בזריות היותר אפשר, ודבר זה מבוואר מאד באמתת ומפני כי אמר לפני זה הוי שקוד ללמוד וכו' אמר היום קצר וכו'.

ספר עקידת יצחק - שער נט

ומאמר רבי טרפון קיים המוסר הזה מאד, באומר (אבות פ"ב) היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק, הנה שלפי השערות בגודל צורך הזמן, לרוב העניינים המוטלים עליו, המשיל כל זמן האדם ליום אחד, ולא מן השווים אל לילותיהם, אלא מן הקצרים שבימי החורף. ולפי שהזמן הקצר בבחינת המלאכה המעוטה, או שתהיה מרובה ויהיו שם פועלים רבים וחרוצים, הרי הוא ארוך, אמר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים, לומר שהקצור יופלג מכל הצדדים. ולפי שאם יהיה השכר מעט אין לדאג על קיצור הזמן, וכברי חשב לו לארוך, כלומר שלא יקפיד אם יספיק אם לא, אמר והשכר הרבה, וגם אם לא יחוש אל השכר, אמר שהבעל הבית דוחק, לאמר כל מעשיכם ומייסר ומעניש על ביטולם. והנה לפי שמגיוס עוצם המלאכה וקיצור זמנה כבר יחדל האדם ממנה, לומר מה לי אצל מלאכה שאין לה גמר. אמר

האלה ולקנא על הזמן העובר. ומלאכה מרובה - לתקן במיעוט האורות תיקונים רבים:

ספר חובת הלבבות - שער שביעי שער התשובה - פרק י

וכבר ידעת כי ימי האדם קצרים ותשאר בלי ספק יותר קצר כמו שאמר רז"ל "היום קצר והמלאכה מרובה" היתה לך אחי רוח יקר ונכבדת. כבדת העוה"ז הנבזה והכלה והנחת אחריתך הנשאר לך הלא תנשא רוחך אל המקום הנכבד והמעון הרם מקום אשר לא תשפלה הרוחות העולות אליו לעד ותמהר בעוד שער התשובה פתוח והקבלה והכפרה מצויה כמ"ש (ישעיה נה) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב. מהר אחי ומהר קודם בא פחדך כי אינך בטוח (בחי) יום אחד ועיין לנפשך עיון שיאות לכמוך ויהיה שקול עם שכלך. ומי שרוצה להגיע לרצון בוראו יכנס מן הפתח הצר שיכנסו ממנו החסידים הסובלים וכולנו נקוה הטוב ולא יגיעוהו אלא הממהרים אליו הרצים עדיו כמו שאמר חז"ל הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים.

ספר דרך חיים - פרק ב משנה טו

רבי טרפון אומר היום קצר וכו'. יש להקשות מה שאמר ר' טרפון שזמנו של אדם קצר והתורה היא ארוכה, הרי אמר בעצמו ולא עליך המלאכה לגמור כמו שאמר אח"כ, ועוד לא היה לו לומר רק המלאכה מרובה וממילא אנו יודעין שהיום קצר אל המלאכה שאם לא כן לא היה נקרא שהמלאכה מרובה, ועוד מ"ש ובעל הבית דוחק אם בא לומר שהש"י הוא בעה"ב רוצה שילמד האדם תמיד, הלא כבר אמר והמלאכה מרובה, דאם אין בעל הבית רוצה שיעשה הפועל מלאכתו א"כ אין המלאכה מרובה, ועוד מה שאמר והפועלים עצלים מה אשמועינן שהפועלים עצלים, יותר טוב היה לומר שלא יהיה האדם עצל. דע כי בא רבי טרפון לומר שאל יפנה אל הבטלה רק אל התורה, כי יש לפניו מלאכה גדולה לעשות ואם יפנה אל הבטלה הרי הוא פושע נקרא לגמרי. וזה כי אף על גב שאמרנו (ברכות ה', ב') אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשם שמים, גם אמר לא עליך לגמור, היינו כשלא פשע אבל אם פשע לא אמרו כי מוטל על האדם לעסוק בתורה כאלו בא לגמור הכל כך יעשה. וכאשר יסתכל אל המלאכה שיש עליו לעשות הן מצד בעל הבית הן מצד עצם המלאכה הן מצד האדם עצמו הן מצד הזמן, השכל נותן כי אין לאדם לפנות אל הבטלה, גם יעשה מלאכתו בזריות היותר אפשר ואם לא יעשה נקרא פושע, כי האדם מחויב שיעשה כאלו בא לגמור הכל ואז אין נקרא פושע כאשר יעשה את שלו. וזה אם כנגד זמן של אדם אמר היום קצר הלא ימינו כצל, ואמר המלאכה מרובה שהרי דוד אמר לכל תכלה וגו', ר"ל לדבר שהוא בעל גבול ותכלית כמו כל הדברים הגשמיים שהם בעלי גבול יש להם קץ ואפשר לאדם הגשמי שהוא גם כן בעל תכלית וגבול להגביל אותם, אבל התורה שהיא שכלית אין להגביל אותה האדם הגשמי שהוא בעל גבול. ולפיכך אם לא היה היום קצר ונתן לאדם כל ימי

(טז) הוא הנה אומר, לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לְבַטֵּל מִמֶּנָּה. אם לְמַדְתָּ תוֹרָה הֲרַבְתָּ,

לא יצטרך לטרוח ולרדוף אחר החכמה, ולזה סמך לכאן והשכר הרבה, לעורר הישן בשנת העצלות והסכלות, ועוד כי לידע להשיב לאפיקורוס צריך פלפול רב ויגיעה רבה, ולכך אמר אם הטורח מרובה הנה השכר לנגדו לפום צערא אגרא:

ובעל הבית דוחק, הוא פירוש ולפני מי אתה עמל, והורה בזה תשוקתו ית' להיטיב אלינו כי לזה ברא עולמו, ולזה דמה הש"י לבעל הבית החפץ מאד בזריזות הפועלים, ולכן אם תטרח הרבה תמצא חן בעיניו והלך לפניך צדקך. לחמש סבות יתשל האדם ממלאכתו, א' שיש לו זמן רב, כאיש אשר אמר לו המלך שילך אל בית המלכות שהוא רחוק מביתו ק' פרסאות ונתן לו זמן שנה אחת. ב' כי הדרך מועט מאד כפרסה או חצי פרסה. ג' כי הוא קל מאד. ד' כי השכר אשר אמר לו המלך לתת לו אם ילך הוא דבר מועט. ה' כי אין המלך חושש כ"כ אם לא יעשה השליחות ההוא. והנה ר' טרפון סלק כל ה' סבות האלה, והנם מבוארות. והפועלים העצלים האיברים הפועלים המצות, כי יותר ירצו להתענג. ובעל הבית דוחק לעקור סברת האומר כי אבדן הרשעים שלא יזכו לשכר, ולז"א כי אינו כן כי בעל הבית דוחק, כביכול כאילו כבודו תלוי בכך. וז"א על כרחך אתה נוצר, וכמו שאפרש בס"ד:

בינה לעיתים חלק ב - דרוש ב לשבועות

כבר הוא מפורסם מה שלמדנו הרמב"ם ז"ל בביאור הסבות המונעות הלמוד והשגת השלמות שהם חמישה: עומק המושג וקוצר המשיג ואורך ההצעות ובקשת הצרכים ורוע התכונה מנטיית החמר. ואצלי להם רמז ר"ט ע"ה באמרו (אבות ב טו), היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעה"ב דוחק. ואמר כי אמת הוא דרך כלל יש כל אלו העכובים להשגת השלמות, אם מצורך הצעות רבות וכמה הקדמות מחכמה אל חכמה, עד שיהיה כל זמן חיי האדם קצר וחסר לבא עד קצה כלם. וגם מצד עומק המושג, המלאכה מרובה, לא אמר רבה שיהיה מורה על הכמות, אבל אמר מרובה דהיינו קושי באיכותה. ואם מקוצר המשיג, הפועלים עצלים, הם הכלים הצריכים אל ההשכלה, השכל באמצעות החושיים הם כלם עצלים ונרפים, באופן שקצרה ידם מהשיג. ואם מצורך ספוק המזונות, השכר הרבה, יצטרך הגוף לשכר הרבה מכמה מיני דברים מוכרחים למזונותיו ושאר צרכיו. ואם מסבת הנטיה הגשמית אל החמריות, בעל הבית דוחק, היצה"ר אשר הוא נעשה אדון וגביר לבית הזה הגופני, כאמרו אם רוח המושל (יעלה) [תעלה] עליך (קהלת י ד), ובא אליה מלך גדול וסבב אותה (שם ט יד), ורז"ל אמרו (ב"ר כב יא) בתחלה הלך ואחר כך אורח ולבסוף איש שנעשה בעל הבית. לזה אמר כי בעל הבית הזה צר ואויב, הוא דוחק מאד את האדם ומבקש להכניעו, באופן שכל אלו העכובים נקבצו יחדיו לשתיה השגת השלמות קשה המציאות:

בסמוך (שם) הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור וכו'. ירצה, אמת הוא שטבע המלאכה הגדולה הזאת שלא יגמרנה שום פועל, כי רבה היא, אבל מכל מקום אין רשות לשום אדם ליבטל ממנה ומעשות בה כל מה שיוכל, ולזה ראוי לך שתזדרז בה לפעול בעוצם החריצות. ואם עשית בה הרבה, נותנין לך שכר הרבה, לפי העמל אשר עמלת בו, אף על פי שלא תגמרנה. ודע שנאמן הוא בעל מלאכתך, שלא יבא עליך בעקיפין מטעם שלא גמרת אותה, וישלם לך שכר פעולתך, אם מעט ואם הרבה, בערך השכר השלם אל המלאכה השלמה בלי שום ספק. אמנם תדע שעקר מתן שכרן של צדיקים בפעולות אלו הוא לעתיד לבא (שם). ולזה לא תהרהר על המוסר הזה, אם שמא לא תגיע לך השכר למראה עיניך, ממה שאתה משתדל בו, כי היום לעשותם, ולא היום לקבל שכרן (ע"א ג' ע"ב):

ראה כמה יפה שעה אחת של מעשה וזירוז בעולם הזה לקנות בו חיי העולם הבא, ותעריך הזמן בערך נפלא, וכמו שאמר הכתוב (תהלים ל"ד) מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. והנה להיות הטעות בדבר הזה לפחות ופח, בהם יוקשים בני האדם, וכמעט היא היתה נסבה לכל הרעות שהשיגונו מימות עולם. באת התורה האלהית לעשות עקר ממנו, ולפקוח עיניו עליו בצוואתה לנו למנות ימינו כלם על ידי השמטות והיובלים, ובתתה סדר מצות נכוונות בהם, נתעורר אל המחוייב אלינו בהוצאת זמננו כראוי, כמו שיבא ביאורו בשלמות במקומו (שער ס"ט) ב"ה:

ספר ראשית חכמה - שער התשובה - פרק ראשון

וראוי שיזדרז הרבה במעשה העבודה ועל זה נאמר (אבות פרק ב) היום קצר והמלאכה מרובה, וכן אמרו בגמרא זוודין קלילין ואורחא רחיקא, שהרי למהלך שנה צריך להכין סעודה חדש או שני חדשים למהלך כמה שנים אחר מותו כמה וכמה צריך להכין. ועוד אמרו בפסוק (תהלים פח, ז) במתים חפשי, אמר רבי יוחנן כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות, והיינו דקאמר דוד (שם קטו, טו) לא המתים יהללו יה, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שכיון שמת בטל מן המצות ומן התורה ואין לו להקדוש ברוך הוא שבח בו, עד כאן לשונו:

פירוש היעב"ץ לאבות - פרק ב משנה יז

בראות ר' טרפון כי בכלל דברי ר' אליעזר דברי חבריו, כי הוא נאחז בשרשו של אילן, ראה לעשות סימנים לדבריו, ואמר היום קצר והמלאכה מרובה, וא"כ ראה מה תעשה להשיב שולחך דבר. ואם אינו כדברי, מאמר ר' טרפון חסר הגזרה, כי לא פירש מה ימשך מהיות היום קצר. אבל האמת כי הוא כמפרש דברי ר' אליעזר. ובאומרו והפועלים עצלים הורה צורך ידיעת מה שתשיב את האפיקורוס, כי האדם בטבעו נוטה אל המורגשות, וכשישמע דברי כופר יערבו לו, כי לא יצטרך לטרוח ולהמית עצמו על דברי תורה, אמר (משלי ה) בני לחכמתי הקשיבה לתבונתי הט אזנך, לשמור מזמות וגוי כי נופת תטופנה, ואולי תתפתה, היש פתוי גדול וערבות יותר נפלא לשעתו כמינות, כי

## פרק ג

(א) עֲקֵבִיא בֶן מִהֲלָאֵל אוֹמֵר, הַסֵּתֶפֶל בְּשֵׁלֶשֶׁה דְּבָרִים וְאִין אֶתָּה בָּא לִיְדֵי עֲבֵרָה. דַּע, מֵאִין<sup>58</sup> בָּאתָ, וְלֵאן אֶתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אֶתָּה עֲתִיד לִתֵּן דִּין וְחֲשָׁבוֹן. מֵאִין בָּאתָ, מִטְּפָה סְרוּחָה, וְלֵאן אֶתָּה הוֹלֵךְ, לְמָקוֹם עֶפֶר רָמָה וְתוֹלְעָה. וְלִפְנֵי מִי אֶתָּה עֲתִיד לִתֵּן דִּין וְחֲשָׁבוֹן, לִפְנֵי מְלָךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא:

(ב) רַבִּי חֲנִינְיָא סָגֵן הַכְּהֵנִים אוֹמֵר, הָיִי מִתְּפַלֵּל בְּשֵׁלּוּמָה שֶׁל מְלָכוֹת, שְׁאֵלְמָלֵא מוֹרְאָה, אִישׁ אֶת רַעְיוֹ חַיִּים בְּלֵעוֹ. רַבִּי חֲנִינְיָא בֶן תַּרְדִּיּוֹן אוֹמֵר, שְׁנִים שְׁיוֹשְׁבֵינָן וְאִין בִּינֵיהוֹן דְּבָרֵי תוֹרָה, הָרִי זֶה מוֹשֵׁב לְצִידֵי, שְׁנֵאמֵר (תהלים א), וּבְמוֹשֵׁב לְצִידֵי לֹא יֵשֵׁב. אֲבָל שְׁנִים שְׁיוֹשְׁבֵינָן וְיֵשׁ בִּינֵיהוֹן דְּבָרֵי תוֹרָה, שְׁכִינָה שְׂרוּיָה בִּינֵיהוֹן, שְׁנֵאמֵר (מלאכי ג), אֲזִי נִדְּבָרוּ יִרְאִי וְיֵשׁ אֵל רַעְיוֹ וְיִקְשָׁב וְיִשְׁמַע וְיִכְתֹּב סֵפֶר זְכוֹרוֹן לְפָנָיו לִירְאֵי וְיִלְחֲשָׁבֵי שְׁמוֹ. אִין לִי אֵלֵא שְׁנִים. מִנֵּין שְׁאֵפְלוּ אֶחָד שְׁיוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה, שְׁהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׁכָר, שְׁנֵאמֵר (איכה ג), יֵשֵׁב בְּדָד וְיִדַּם כִּי נִטַל עֲלָיו:

(ג) רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, שֵׁלֶשֶׁה שְׁאֵכְלוּ עַל שִׁלְחוֹן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עֲלָיו דְּבָרֵי תוֹרָה, כְּאֵלוּ אֶכְלוּ מִזְבְּחֵי מִתִּים, שְׁנֵאמֵר (ישעיה כח), כִּי כָל שִׁלְחָנוֹת מְלָאוּ קִיא צֹאֵה בְּלֵי מְקוֹם. אֲבָל שֵׁלֶשֶׁה שְׁאֵכְלוּ עַל שִׁלְחוֹן אֶחָד וְאָמְרוּ עֲלָיו דְּבָרֵי תוֹרָה, כְּאֵלוּ אֶכְלוּ מִשְׁלַחְנוֹ שֶׁל מְקוֹם בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאמֵר (יחזקאל מא), וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשִּׁלְחוֹן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה':

(ד) רַבִּי חֲנִינְיָא בֶן חֲכִינְיָא אוֹמֵר, הַנְּעוֹר בְּלִילָה וְהַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ יַחֲדֵי וְהַמְפַנֵּה לְבוֹ לְבִטְלָה, הָרִי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ:

(ה) רַבִּי נְחוּנְיָא בֶן הַקָּנָה אוֹמֵר, כָּל הַמְקַבֵּל עֲלָיו עַל תוֹרָה, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עַל מְלָכוֹת וְעַל דְּרָךְ אֶרֶץ. וְכָל

נוֹתְנִים לְךָ שְׁכָר הַרְבֵּה. וְנִצְמָן הוּא בַעַל מְלֻאכְתָּךְ שְׁיִשְׁלֵם לְךָ שְׁכָר פְּעֻלָּתְךָ. וְדַע, מִתֵּן שְׁכָרְךָ שֶׁל צְדִיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא<sup>57</sup>:

<sup>57</sup> ספר מנורת המאור - אבות [רלו]

מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא:

על כן החסידים הראשונים לא שמו לבם לשכר העולם הזה, בידועם כי גדל השכר הוא השארות לעולם הנצחי. וכן מצינו ברבי אליעזר, כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין קא, א): אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להם: חמה עזה יש בעולם. התחילו הם בוכים ורבי עקיבא משחק. אמרו לו:

עקיבא, אנו בוכין ואתה משחק? אמר להם: למה אתם בוכים? אמרו לו: ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה? אמר להם: לכך אני משחק, שכל זמן שאני רואה את רבי, שאין יינו מחמיץ ואין דבשו מדביש ואין שמנו מבאיש ואין פשתנו לוקה, אמרתי: שמא, חס ושלוש, קבל רבי עולמו; ועכשו שמח אני. אמר ליה: עקיבא, חסרתי מן התורה כלום? אמר ליה: למדתנו רבינו: 'כי [אדם] אין צדיק בארץ וגו'. תנו רבנן: כשחלה רבן יוחנן בן זכאי נכנסו חכמים לבקרו וכו', כדאיתא לקמן, פרק ד מחלק יסורי יחיד (סי' שא, ב):

וגם מצינו מה שארע לרבי חנינא בן דוסא ולרבה בר אבוה, בהיות נקל בעיניהם כל טובות העולם הזה כנגד הקלה שבעולם הבא, כדאיתא לעיל, בהקדמה ראשונה (סי' א, יא ג):

ואפילו מצוה אחת שאדם עושה בעולם הזה הולכת לפניו בעולם הבא, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (ה, א) ובפרקא קמא דסוטה (ג, ב): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת [לפניו] לעולם הבא, שנאמר: 'והלך לפניך צדקך' וגו' (ישעיה נח, ח):

ואמרין נמי התם פרק קמא דעבודה זרה (ד, ב) אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב: 'אשר אנכי מצוך היום' וגו' (דברים ז, יא)? היום לעשותם ולא למחר לעשותם, היום לעשותם ולא היום לטל שכרם. ואמר רבי יהושע בן לוי: כל מצות שעושים ישראל בעולם הזה באות ומעידות אומות העולם בהן לעולם הבא, שנאמר: 'יתנו עדיהם ויצדקו' וגו' (ישעיה מג, ט), 'יתנו עדיהם ויצדקו', אלו ישראל; 'ישמעו ויאמרו אמת' (שם), אלו אומות העולם.

זוהר חלק א דף נט עמוד א

תא חזי זמין קב"ה לאנהרא לון לצדיקיא לעלמא דאתי ולמיהב לון אגר חולקהון, אתר דעינא לא שלטא למיקם עליה, בא וראה, עתיד הקדוש ברוך הוא להאיר להם לצדיקים לעתיד לבא ולתת להם שכרם מקום שעין לא שולטת בו כמה דאת אמר (ישעיה סד ג) עין לא ראתה אלהיים זולתך יעשה למחכה לו, וכתוב (שם סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, וכתוב (מלאכי ג כא) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם, זכאין אינון צדיקיא בעלמא דין ובעלמא דאתי, אשריהם הצדיקים בעולם הזה

ובעולם הבא עליהו כתיב (ישעיה ס כא) צדיקים לעולם יירשו ארץ, וכתוב (תהלים קמ יד) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך:

<sup>58</sup> ספר ליקוטי הש"ס - מסכת אבות

מאין באת דע מוח הסתום נקרא חכמה ונמשך מאין כתר עליון וכן מוח הנוקבא חכמה שבה נמשך מגיע' (ג' עליונות) שלה הנקרא ג"כ אין וז"ש מאין באת שאם זוכה הוא אפשר לו להשיג עד

(יא) רבי אלעזר המודעי אומר, המחלל את הקדשים, והמבזה את המועדות, והמלבין פני חברו ברבים, והמפרי בריתו של אברהם אבינו עליו השלום, והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא:

(יב) רבי ישמעאל אומר, הוי קל לראש ונוח לתשחרת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה:

(יג) רבי עקיבא אומר, שחוק וקלות ראש, מרגילין לערוה. מסורת, סג לתורה. מעשרות, סג לעשר. נדרים, סג לפרישות. סג לחכמה, שתיקה<sup>59</sup>:

(יד) הוא היה אומר, חביב אדם שנברא בצלם. חבה תהיה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר (בראשית ט), כי בצלם אלהים עשה את האדם. חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. חבה תהיה נודעת להם שנקראו בנים למקום, שנאמר (דברים יד), בנים אתם לה' אלהיכם. חביבין ישראל, שנפתו להם כלי חמדה. חבה תהיה נודעת להם שנפתו להם כלי חמדה שבו נברא העולם, שנאמר (משלי ד), כי לקח טוב נתתי לכם, תורת אל תעזבו:

(טו) הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם נדון. והכל לפי רב המעשה:

(טז) הוא היה אומר, הכל נתון בערבון, ומצודה פרוסה על כל החיים. החנות פתוחה, והחונני מקיף,

<sup>59</sup> שער מאמרי רז"ל - מסכת אבות

סייג לחכמה שתיקה כו' נודע כי נה"י דאבא טמירין תוך נה"י דאימא וכולם בסוד מוחין תוך ז"א. ונמצא כי יסוד של חכמה הנקרא אבא תוך היסוד דאימא והיסוד של אימא הוא סייג של יסוד דאבא ונקרא שתיקה לפי שנודע שהיסוד דאימא נקרא שדי ובמלואו (שין דלת יוד = 814 עם הכולל גימ' 815 כמנין שתיקה) הוא בגימ' "שתיקה". והענין הוא כי עד המקום שהוא כלה היסוד דאימא שהוא בחזה דז"א עד שם נעשה סייג אל היסוד דאבא ומשם ואילך מתגלה לגמרי היסוד דאבא ואמנם טעם הקראו שתיקה הוא מפני שבהיות יסוד דאבא תוך היסוד דאימא יש שם קולות רבים מפני רבוי האורות שיש שם במקום צר מאד ומשמיעם קולו בהיותם מתקרבים אלו עם אלו בדוחק אבל בצאתם לחוץ שהוא מן החזה ולמטה מתגלים ומתרחבים ונחים מקולם ושותקים ונמצא כי השתיקה הודאת גלוי החכמה והשגחה בגלוי ובזה תבין מ"ש בזה בהקדמת בראשית א"ר אלעזר מלה בסלע משתוקא בשנים פי' כי נודע שהאורות בהיותם מגולים ומאירים כפליים ולכן המלה בסלע שהוא בהיותם נסתרים האורות משמיעים קול משתוקא בשנים שהוא אחר שנתגלו כי אז הם שותקים ודוממים כנזכר.

הפורק ממנו על תורה, נותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ:

(ו) רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניה אומר, עשרה שיושבין ועוסקין בתורה, שכינה שרויה ביניהם, שנאמר (תהלים פב), אלהים נצב בעדת אל. ומנין אפלו חמשה, שנאמר (עמוס ט), ואגדתו על ארץ יסדה. ומנין אפלו שלשה, שנאמר (תהלים פב), בקרב אלהים ישפט. ומנין אפלו שנים, שנאמר (מלאכי ג), אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע וגו'. ומנין אפלו אחד, שנאמר (שמות כ), בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיד:

(ז) רבי אלעזר איש ברתותא אומר, תן לו משלו, שאתה ושלך שלו. וכן בדרך הוא אומר (דברי הימים א כט) כי ממך הכל ומיך נתנו לך. רבי שמעון אומר, המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר, מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הפתוב כאלו מתחייב בנפשו:

(ח) רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר, כל השוכח דבר אחד ממשנתו, מעלה עליו הפתוב כאלו מתחייב בנפשו, שנאמר (דברים ד), רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. יכול אפלו תקפה עליו משנתו, תלמוד לומר (שם) ופן יסורו מלבבך כל ימי חידך, הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו:

(ט) רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקיימת. הוא היה אומר, כל שמעשיו מרבין מחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרבה ממעשיו, אין חכמתו מתקיימת:

(י) הוא היה אומר, כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו. וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו. רבי דוסא בן הרפינס אומר, שנה של שחרית, ונין של צהריים, ושיחת הילדים, וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאין את האדם מן העולם:

הכתר דנוקבא דהיינו ה' שהוא בחינת נפש דאצילות עד יחידה שבה שהוא בחינת א"י. גי' מהרב ז"ה:

כי עֲדוֹתֶיךָ שִׁיחָה לִי. אֵיזָהוּ גִבּוֹר, בִּינָה הַכּוֹבֵשׁ אֶת יָצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז), טוֹב אֶרְךָ אִפְּיָם מִגִּבּוֹר וּמִשָּׁל בְּרוּחוֹ מִלְכָּד עֵיר. אֵיזָהוּ עֲשִׂיר תַּפְאֵרוֹת הַשְּׁמֵחַ בְּחֻלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכח), יָגִיעַ כַּפֵּיךָ כִּי תֹאכַל אֲשֶׁרִיד וְטוֹב לָךְ. אֲשֶׁרִיד, בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְטוֹב לָךְ, לְעוֹלָם הַבָּא. אֵיזָהוּ מְכַבֵּד, מַלְכוּת הַמְּכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב), כִּי מְכַבְּדִי אֶכְבֵּד וּבְזִי יִקְלוּ: (ב) בֶּן עֲזָאִי אוֹמֵר, הוּי רֵץ לְמַצּוֹה קִלָּה (כַּבְּחֵמוֹרָה), וּבּוֹרַח מִן הַעֲבֵרָה. שֶׁמַּצּוֹה גּוֹרֶרֶת מַצּוֹה, וְעֵבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. שֶׁשָּׂכַר מַצּוֹה, מַצּוֹה. וְשָׂכַר עֲבֵרָה, עֲבֵרָה: (ג) הוּא הֵיָה אוֹמֵר, אֵל תְּהִי בּוֹ לְכָל אֲדָם<sup>61</sup>, וְאֵל תְּהִי מִפְּלִיג לְכָל דָּבָר, שֶׁאֵין לָךְ אֲדָם שֶׁאֵין לוֹ שְׁעָה וְאֵין לָךְ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מְקוֹם:

בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם כו' פה נרמז יחוד השי"ת בדי' אותיות הוי"ה איזהו חכם הלומד מכל אדם כנגד אות י' שבחכמה. איזהו גבור כנגד אות ה' שבבינה שנקראת גבודה בסוד אני בינה לי גבורה. איזהו עשיר כנגד אות ו' שבת"ת הנקי' עשיר כנו"מ בר"מ פרשת כי תשא בפסוק העשיר לא ירבה והדל לא ימעטי. איזהו מכובד כנגד אות ה' תתאה הנקי' כבוד כנודע והאדם הקורא משנה זו יכוין ביחוד הזה:

<sup>61</sup> ספר ליקוטי השי"ס - מסכת אבות

הוא הי' אומר אל תהי בו לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר. פירוש כל האדם שהוא בעל קומה שכולם בכלל האדם אלא שכולם חסרים התולדות חוץ ממי שזוכה לצלם ודמות ואעפ"כ התרה ג"כ כך על כל ב"ח ואמר שלא תתגאה על שום ברי' קלה או גרוע שבעולם לפי שאין אדם שאין לו שעה לכן אפשר שיתעלה בנשמה חשובה יותר ממך וכן מי שאין בו רוח חיים עתיד להתיישב במקומו אל תפליגהו. ג"ז מהרב זל"ה. [עיי' בכנפי יונה ח"ב סי' ע"ט]:

גם אל תהי בו לכל אדם. דע כי לפעמים יהי' לאדם נשמה גדולת הערך ולאיהו סיבה אינו משיג כראוי לסיבת הדור או לאיהו סיבה אחרת ואולי מי שמבין יותר ממנו ירצה לבזותו. לכן אמר אל תהי ב"ז וגו' שאין לך אדם שאין לו שעה ואעפ"י שעתה אינו מבין שמא יבא הזמן והשעה שיסור מעליו הקליפה הסתם שכלו וישיג אז יותר ממך. או ירצה שאפ"י נודע שלא ישיג יותר ממך עכ"ז הוא ראוי להתכבד יותר ממך כי אולי יש לך טי' חלקים ניצוצים נשמה ולו אין עתה כי אם חלק וניצוץ א'. וזה גורם לך שידעת יותר ממנו אבל בערך שאין לו רק חלק א' לבד המועט הוא יותר שמא בגלגול אחר יתנו לו ניצוצים מחלקים רבים כמורך או יותר ולכן אמר אל תבזהו ומי"ש אל תהי מפליג לכל דבר המשל כשאומר אדם אחד איזה פשט שהענין באמת האמיתי אך אינו מתיישב באותו פסוק ומקום שהוא אומרו אל תרחיקהו בעבור זה כיון שהענין נאה יהי' מתיישב במקום ופסוק אחר:

והפנקס פתוח, והיך כותבת, וכל הרוצה ללוות יבוא וילוה, והגבאים מחזירים תדיר בכל יום, ונפרעין מן האדם מדעתו ושללא מדעתו, ויש להם על מה שיסמוכו, והדין דין אמת, והכל מתקן לסעודה:

(יז) רבי אלעזר בן עזריה אומר, אם אין תורה, אין דרך ארץ. אם אין דרך ארץ, אין תורה. אם אין חכמה, אין יראה. אם אין יראה, אין חכמה. אם אין חכמה, אין דעת. אם אין דעת, אין בינה. אם אין בינה, אין תורה. אם אין תורה, אין קמח. הוא היה אומר, כל שחכמתו מרבה ממעשיו, למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מעטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר (ירמיה יז), והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב ויטובו חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרבין מחכמתו, למה הוא דומה, לאילן שענפיו מעטין ושרשיו מרבין, שאפלו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר (שם), והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חס, והיה עלהו רענן, ובשנת בצורת לא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי:

(יח) רבי אלעזר בן חסמא אומר, קנין ופתחי נדה, הן גופי הלכות. תקופות וגמטריאות, פרפראות לחכמה:

## פרק ד

(א) בן זומא אומר, איזהו חכם, חכמה הלומד מכל אדם<sup>60</sup>, שנאמר (תהלים קיט), מכל מלמדי השכלתי

<sup>60</sup> ספר ליקוטי השי"ס - מסכת אבות

בן זומא אומר איזהו חכם וגו'. הנה בכאן דיבר בן זומא כנגד אותיות הויה שהם עולמות אבי"ע וז"ש איזהו חכם שהיא עולם אצילות אשר שם הוא אבא עילאה וז"ש מכל מלמדי השכלתי כי היסוד דאצילות משם חיות כל העולמות בסוד כולם בחכמה עשית איזהו גבור כנגד הבינה אמא עילאה דדינין מתערין מינה והם בחסדים אשר בהם נמתקים הגבורות ונמצא שהוא גבור כובש את יצרו ממש. איזהו עשיר שהוא משמח בחלקו כנגד הזעיר שבו ה' חסדים שהם מורים על העושר שמח בחלקו אעפ"י שנותנים בידו חלק הנוקבא שמח בחלקו ונותן לה חלקה וז"ס ישמח משה במתנת חלקו. איזהו מכובד הוא כנגד הנוקבא בסוד ובהיכלו כלו אומר כבוד ושם שייך לומר כי מכבדי אכבד ובזוי יקלו ווי למאן דאנהיג וגו'. ג"ז מהרב זל"ה:

מִנְתָּ לַעֲשׂוֹת<sup>64</sup>, מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד לְשֹׁמֵר  
וְלַעֲשׂוֹת. רַבִּי צְדוֹק אֹמֵר, אֵל תַּעֲשֶׂם עֶטְרָה לְהַתְגַּדֵּל

<sup>64</sup> שפת אמת ספר במדבר - פרשת שלח - שנת [תרמ"ז]

איתא מחלוקת בגמרא אי תלמוד גדול אי מעשה גדול ואמרו  
תלמוד גדול שמביא לידי מעשה. והיינו הלומד על מנת לעשות  
הוא גדול מהמעשה ודור המדבר היו בחינת מילולא ונקראו  
ראשי בניי כי התורה היא ראשית. אכן כתיב טוב אחרית דבר  
מראשיתו והמרגלים היו דבקים רק בתורה. אבל הלימוד צריך  
להיות מביא לידי מעשה שנק' אחרית טוב שכן הי' דור המדבר  
וקבלת התורה הכנה לארץ ישראל שהוא בחינת עובדא כני"ל.  
וכדאיתא האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו.  
והמרגלים טעו בזה לכן כתיב על כלב וימלא אחרי. פי' שהי'  
עבודתו בשלימות עד אחרית שהוא המעשה. והמרגלים לא  
גמרו האחרית והיו חפצין רק בראשית שהיא התורה בלבד :

ספר דברי סופרים אות [כא]

העיקר להיות עושה לשמה שיהיה כוננו ומחשבתו לשם שמים  
דאם עושה מעשה גולמת מה בידו כלום שהרי המעשה מהשם  
יתברך והוא הפועל, ומכל גמילות חסדים של אאע"ה והכנסת  
אורחים שלו לא נזכר בתורה לשבח אלא מה שעשה למלאכים  
שלא היה בזה שום מעשה של גמ"ח על האמת כלל שהם לא  
הוצרכו לכ"ז כלל ורק לכבודו הוכרחו להיות כאוכלים, ואין  
בוה אלא המחשבה והרצון הטוב של אאע"ה הודיע שזה  
העיקר מכל המעשים בהשתדלות ועבודת האדם שלא להשיג  
על גמר מעשה, וע"כ העוסק בתורת קרבנות כאלו הקריב  
(מנחות ק'). על ידי החשק שיש לו בלימוד מתי יבוא לידו  
ויקיימנו דזהו עיקר הלימוד ועסק בתורה על מנת לעשות, וע"ז  
נאמר ולך ד' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, שזה להשם  
יתברך ברוב רחמיו דנותן שכר גם בעד מעשה לבד כאלו אדם  
הפועל, ולמ"ד מצחת אין צריכות כונה אפילו כפואו ואלו מצה  
יצא (ר"ה כ"ח). ולדברי הכל האומר סלע זו לצדקה בשביל  
שיחי' כו' הרי זה צדיק גמור (פסחים ח'). אף דלהנאת עצמו  
מתכוין כל דעתו למצוא הוי ל"י כונה המועילה גם למ"ד מצות  
צריכות כונה וסגי בהכי להיות צדיק גמור, ופי' ברי"ה [ד' א']  
דהוא רק בישראל ע"ש ברש"י שלבן לשמים כו', והוא ע"ד  
שנאמר רמב"מ [פ"ב מהלכות גירושין] בטעם כופין עד שיאמר  
רוצה אני דבמעמקי לב כ"א רוצה לשמוע דברי חכמים רק  
השאר שבעיסה מעכב ומשהוכה ותשש כח יצרו עד שאומר  
בפה גם כן רוצה אני סגי ע"ש, וה"נ המחשבה שלא לשמה  
בישראל אינו אלא מצד היצר המרגילו לבקש בכל דבר הנאת  
עצמו אבל מעמקי לב דבני ישראל אינו אלא לשם שמים בלבד,  
וכמ"ש [ברכות י"ז רע"א] גלוי וידוע שרצונו לעשות רצון כו',  
וכשיש מעשה בפעל גם כן סגי בהכי להצטרף לרצון שבמעמקי  
הלב ואין משגיחין למחשבת שאור שבעיסה המערבת, ונראה  
עוד דגם בחישוב לעשות מצוה שלא לשמה ונאנס גם כן מעלה  
עליו הכתוב כעשאה, אע"ג דמהחשבה היה שלא לשמה זהו  
מצד השאר המבלבלו ועומק מחשבתו ורצונו לא כן, [והגם

(ד) רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יִבְנֶה אוֹמֵר, מֵאֵד מֵאֵד הָיִי שֶׁפֶל  
רוח<sup>62</sup>, שְׁתַּקְוֹת אָנוּשׁ רַמָּה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא  
אוֹמֵר, כָּל הַמְחַלְלֵל שָׁם שְׁמַיִם בְּסֵתֶר, נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ  
בְּגִלּוּי. אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מְזִיד בְּחֻלּוּל הַשֵּׁם :

(ה) רַבִּי יִשְׁמַעֵאל (בְּנֵו) אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד תּוֹרָה עַל מְנַת  
לְלַמֵּד<sup>63</sup>, מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד. וְהַלּוֹמֵד עַל

וע"ד הסוד כי השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה כמשארז"ל  
והנה הזעיר שהוא אדם נקרא יום. והמלכות נקרא שעה וז"ש  
אל תהי בז לכל אדם ואעפ"י שהוא עת הקטנות ואינו משיג  
המוחין גדלות הוא בסבת שאין לו בת זוגו העוזרת אותו  
הנקראת שעה ואין לך אדם שאין לו שעה היום או מחר ואל  
תהי מפליג לכל דבר שהיא המלכות כי אם אינך מבין אותו לפי  
שאינו לה מקום אשר לא נתלבשה בלבושים שלמטה ממנו כדי  
שתוכל להבינה וכשתלבש באותו לבוש שהוא מקומה אז תבין  
אותה ולכן אל תפליגהו. ג"ז מהרב זל"ה :

<sup>62</sup> שער מאמרי רז"ל - מסכת אבות

ר' לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקנות אנוש  
רמה. כבר ידעת כי ז"א נקרא ישראל וכן יעקב יש בכל אחד  
מהם הוי"ה אחת דמ"ה וכאשר ז"א משפיל ראשו למטה  
ומסתכל ביעקב ומאיר בו זמ"ש מאד מאד ב' פעמים מ"ה  
שבז"א וביעקב צריך שתהיה שפל רוח כדי שתגרום שמ"ה  
דז"א תאיר במ"ה דיעקב אבל הבעל גאווה גורם הפך מזה  
ואומרו שתקנות אנוש רמה רמו אל רחל שבאחורי ז"א והנה  
הנקבה היא אחוריים פשוטים של אלהים שהם בגי' ר' ועומדת  
באחורי ז"א הנק' מ"ה וזו מלת רמה ויותר טוב הוא להיות  
רמה בפתי"ח תחת הרי"ש ולפעמים נעשית מרה אמר מורי  
זלח"ה שכחתי הדרוש בפרטיו וכתבתי הכלל :

<sup>63</sup> ספר חסידים - סימן יז

שורש התורה, צריך האדם להעמיק וללמוד ולדעת מעשה בכל  
דבר, שנאמר (תהלים קיא ז) שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם  
לא נאמר אלא לעושיהם, שלא יהא אדם קורא ושונה, בועט  
באביו או ברבו או במי שגדול ממנו. אלא לומד על מנת ללמד  
לשמור ולעשות, וזו היא תורה לשמה. וכל העוסק בתורה שלא  
לשמה נוח לו שלא נברא, וכל אדם שעוסק בתורה ויודע בה  
המצות ואין מקיימן, אוי לו ולמזלו שהוא טורח בעולם כדי  
לקנות גיהנם. וגדול דינו מאשר לא למד ולא ידע להזהר, כי  
הוא מבין ומתכוון למרוד :

מסכת קידושין דף עמוד ב

וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד  
נשאלה שאילה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול נענה רבי  
טרפון ואמר מעשה גדול נענה ר"ע ואמר תלמוד גדול נענו כולם  
ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה.

בָּהֶם<sup>65</sup>, וְלֹא קָרְדִים לְחַפּוֹר בָּהֶם. וְכִךְ הָיָה הַלֵּל אוֹמֵר,  
וְדֹאשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא, חֲלָף<sup>66</sup>. הָא לְמִדְתָּ, כָּל הַנְּהַנְהָ  
מְדַבְרֵי תוֹרָה, נוֹטֵל חַיִּיו מִן הָעוֹלָם:

למען רבות נחת להבורא ברוך הוא וברוך שמו, ולא לשום  
תועלת עצמו, וסוף הכבוד לבא:

ספר שערי קדושה - חלק ב שער ה

הנהנה בכבוד התורה נוטל חייו מן העולם ומתחייב בנפשו,  
ומעשה דרבי טרפון יוכיח (נדרים דף ס"ב ע"א) שהיו משליכין  
אותו ליאור להורגו ולא רצה ליהנות מדברי תורה, כמו שאמרו  
רבותינו ז"ל (אבות פ"ד מ"ה) אל תעשם עטרה להתגדל בהם  
ולא קרדום וכו', שכל הנהנה מכבוד תורה נוטל חייו מן העולם  
וסופו יורש גיהנם:

<sup>66</sup> זוהר חלק ב דף קטז עמוד א

ובגין דלית (ס"א דאית) שמוש בעלמא דין בתגא, אוקמוה מארי  
מתניתין כל המשתמש בתגא חלף, דתגא לתתא בעלמא דין  
איהו, נקודה שמושא דאתון, אבל בעלמא דאתי לית שמושא  
באתון. ובגין דא ספר תורה לית ביה נקודה באתווי, אלא תגין,  
ובגין דא מאן דמשתמש בספר תורה חלף, והכי מאן דמשתמש  
במי ששונה הלכות, עליה אוקמוה רבנן, דאשתמש בתגא חלף:

רעיא מהימנא ספר במדבר פרשת פנחס דף רמד עמוד א

אמר רעיא מהימנא מאן דמזולזל בפרורין דנהמא וזריק לון  
באתר דלא אצטריך האי כל שכן מאן דמזולזל בפירורין דמחא  
דאינון טפין דזרע דזריק לון בארעא דאתמר בהון כי השחית כל  
בשר את דרכו על הארץ או דזריק לון בנדה או בבת אל נכר או  
בשפחה או בזונה וכ"ש וכ"ש מאן דמזולזל בפירורין דנהמא  
דאורייתא דאינון קוצי אתון ותגי אתון דאתמר עלייהו כל  
המשתמש בתגא חלף. כ"ש מאן דמסר רזין דאורייתא וסתרי  
קבלה וסתרי מעשה בראשית או סתרי אתון דשמא מפרש  
לאנשים דלאו אינון הגונים דשליט עלייהו יצר הרע אשה זונה  
דאתמר עליה כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ולית לחם אלא  
כ"ב אתון דאורייתא ולית ככר אלא אפילו הלכה אחת:

ספר שערי קדושה - חלק א שער ה

לא ישתמש בשמות הקדש כלל ודאשתמש בתגא חלף.

ספר שערי הלשם חלק ב - ליקוט - דור הפלגה וענין קבלה  
מעשית

ולכן אמרו בתיקונים שם "ובגינה אתמר כל המשתמש בתגא  
חלף" כי אין היתר להשתמש בשמות אלא רק לצדיקים גמורים  
הגורמים יחודה למעלה והיודעים על כל שם ושם איך שהוא  
נמשך ומתפשט מהשם הויה, וכמ"ש הגר"א בתיקונים סוף  
תיקון נ"ה כי אין רשות להשתמש בשמות כי אם בכוונת ה הויה  
מקורו כי אל"כ הוא ח"ו קיצוץ בנטיעות כו' ע"ש ..... וזהו מה  
שהרעישו כמה קדושי עליון על המשתמשים בהשבעות ושמות  
כי הוא מעין החטא דדור הפלגה רח"ל והיינו כי כאשר אותו  
המשתמש הוא אינו צדיק גמור בכל עניניו וגורם מצד מעשיו  
פירוד בהיחוד דהזו"ן דאצילות ועי"ז הנה מסתתר השכינה  
הקדושה ומתעלמת בכחותיה ומצמצם אותם מבלי להתגלה  
למטה וכדי שלא להתערב בתוך החיצונים שלא ינקו ממנה

דילפינן התם זה מקרא דלחושבי שמו דמשמע לשמו ית', מכ"מ  
מאחר דארי"י לעולם כו' דמתוך שלא לשמה בא לשמה ומשמע  
בערכין [ט"ז ב'] דכהדדי לגמרי ניהו מטעם זה יעו"ש, ה"נ  
במחשבת מצוה שלא לשמה מתוך כו' ונחשב כלשמו] ומכ"מ  
כ"ז הכל מצד חסדי השי"י, אבל מצד האדם צ"ל כל השתדלותו  
על הכונה ומחשבה לשם שמים בכל דבר ואל תהיו כעבדים  
המשמשים כו':

אוצרות הראיה קוק ז"ל בג עמוד 720

על ידי העיון בפרטי המצוות, הן נחקקות בתודעתנו תמיד  
מצוות הזכרון. כמה עז וגבורה יש בהן לאמץ את הרוח הלאומי,  
כמה הוד ותפארת יש בהן לשכללו ולפארו, לחבבו ולעדנו  
בלבות כל בני עמנו; כולם הם אותות היסטוריות מלאות יופי  
וחיים. וכל פרטיהם ודקדוקיהם הרבים, וכל המון הלימודים  
והדקדוקים שיש בהם, עד שרחבו ונסבו לחכמה רבה מעונפת  
ופוריה - כמה רב כחם לשפוך רוחם הלאומי והנהדר על העם  
הזה, החי ברגשות קודש השפוכות על פני כל תולדתו  
הנפלאה. כשם שהמעשים פועלים את פעולתם הלאומית, כן  
הלימודים, שנוסדו דוקא על התכונה הנפלאה של המון  
הדיוקים המכוונים, מפתחים את הרגש הלאומי, ביחד עם  
התפתחות השכל והחריצות, ועוד ביתר שאת מהמעשים עצמם  
וכדברי חז"ל: "תלמוד גדול". התלמוד מבאר את הסדר  
והמשטר המעסיק את השכל של חכמי העם על ידי דקדוקי  
הדינים שיש בתכונת אלה המצוות, קובע את הידיעה הנאמנה  
כמה רב ורם הוא ערך הרוח הלאומי וכמה שוה הוא להשתדל  
על הפצתו וקיומו. הפרטים הרבים באמת הם מתוארים  
במחוגה אלהית, לפי ערך רוח העם והרושם שצריכים לעשות  
אלה הדברים שחיו הכלליים, חיי רוחו וקיומו תלויים. ע"כ  
כולם צריכים להיות חביבים, כולם צריכים להיות אהובים, לפי  
גודל האהבה אשר ירחש לבנו לעמנו האהוב ולרוחו הכביר.  
(עיין מאמרי הראיה א עמוד 137).

<sup>65</sup> ספר עבודת ישראל - פרקי אבות פרק רביעי

אל תעשה עטרה להתגדל בה. רצ"ל אף על פי שהתנא אמר לעיל  
שצריך ללמוד לאחרים, אף על פי כן לא תהא כוונתו להתגדל  
בהם ולהיות נקרא רב, אלא תהא עיקר כוונתך לשם שמים:  
או יאמר אל תעשה עטרה להתגדל בה. כי בוודאי אמת הוא מי  
שדורש ברבים הוא עושה עטרה להקב"ה, ומזהיר אותך שאל  
תעשה אותה עטרה להתגדל בו, ויש לפרש להתגדל, מלשון  
גדילים תעשה לך (דברים כב, יב), כי מחמת התורה שאומר הוא  
נקשר ונתגדל להקב"ה. אך צריך שלא תהא כוונתו לכך רק



## פרקי אבות

41

(ז) רבי ישמעאל בנו אומר, החושד עצמו מן הדין, פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שןא. והגס לבו בהוראה<sup>68</sup>, שוטה רשע וגס רוח:

היינו שאינו צריך לעסוק בלי"ט מלאכות רק הכל נבררו על ידי התורה שיש בה ענין ל"ט מלאכות והוא המחיה אותם ועולים כל הבחינות לשורשם וזהו ובחורות עץ חרושת לשון מחשבה כמו שכתוב (שמות לה לה) וחושבי מחשבות והיינו כשכל מחשבתו הוא עץ היינו בהתורה שהיא עץ חיים לעשות בכל מלאכת מחשבת היינו על ידי התורה נעשה כל המלאכה בסוד המחשבה ויש להם עליה וחיים על ידי טל תורה כנ"ל והבן:

<sup>68</sup> ספר עבודת ישראל - פרקי אבות פרק רביעי

**והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח.** יש לומר הפירוש כמו שנפרש הפסוק זה (דברים טז, יח) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, ושבעה שערים בנפש, וצריך האדם לשפוט את עצמו, כגון העינים שלא לראות רק במקום שרשאין לראות, והאזנים רק לשמוע דברי תורה ומצוות, ובפה רק לדבר בדברי תורה ובתפלה. והאדם נקרא עיר כמו שכתוב בקהלת (ט, יד) עיר קטנה ואנשים בה מעט. וצריך לשפוט ולהורות את עצמו את הדרך אשר ילכו בה, ובפרט בימי הספירה, ויותר בשבוע הששית שהוא צריך לתקן מדת היסוד שהוא בפסוק (דה"א כט, יא) לך ה' הגדולה כו' כי כל בשמים ובארץ, ותרגומו דאחיד בשמיא ובארעא. כי מדת היסוד מרמזו שהקב"ה הוא יסוד ועיקר דכל עלמין וזהו דאחיד בשמיא ובארעא. וזהו הגס לבו בהוראה, שמגיס דעתו ואומר שאינו צריך לשפוט את עצמו וסובר שאין מזיק את עצמו בראיה בעלמא ובאמת לא כן הוא. או יאמר על דרך הפשוט, כי כאשר מגיס דעתו קצת אז תיכף רוח שטות נכנס בלבו:

ספר מנורת המאור - אות [רעג]

טוב לו לאדם לירא מבוראו יתברך ומרבותיו ואל יהא גס לבו בהוראה, כמו שאמרנו בפרק רביעי מאבות: והגס לבו בהוראה שוטה, רשע וגס רוח. אבל יחשך עצמו מן ההוראות בכל זמן שאינו מחיב להורות ואל יבוא לידי הטעות.

ספר מסילת ישרים פרק כב - בביאור מדת הענוה ונדבר עתה מענוות המעשה, והיא תתחלק לדי' חלקים: בהתנהג עצמו בשפלות, בסבול העלבונו, בשנוא הרבנות ובורח מן הכבוד, בחלוק כבוד לכל..... שנאת הרבנות ובריחת הכבוד, משנה ערוכה היא (אבות פ"א): אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, ואמרו עוד: הגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח, ואמרו (כעין זה עירובין י"ג): כל הרודף אחר הכבוד בורח ממנו, ואמרו עוד (פסיקתא רבתי): אל תצא לריב מהר, לעולם אל תהי רץ אחר השררה למה פן מה תעשה באחריתה, למחר באים ושואלים לך שאלות מה אתה משיבם.

(ו) רבי יוסי אומר, כל המכבד את התורה<sup>67</sup>, גופו מכבד על הבריות. וכל המחלל את התורה, גופו מחלל על הבריות:

הקליפות בזמן שליטתם שהוא כאשר חסר היחוד למעלה. וא"כ הרי כאשר אותו המשתמש בהשבעות ושמות הוא מכריח שיתגלה ויתפשט אורויתיה למטה באין יחוי"ד ח"ו הוא קוצץ בנטיעות כי מפריד אותה מאור קדושת האצילות ועליו נאמר ונרגן מפריד אלוף והוא מעין החטא דדור הפלגה שגורם להמשיך אורה בין הקליפות והחיצונים רח"ל ואין רשות להמשיכה למטה אלא רק ביחוד כל קדושת אור העליונים דוקא ואז מתקיים מה שנאמר ונגלה כבוד ה' והיה ה' למלך על כל הארץ:

<sup>67</sup> ספר מסילת ישרים פרק יט - בביאור חלקי החסידות

ונחזור לענין השבת, הנה אמרו (שבת קי"ט): רב ענן לביש גונדא, דהיינו שהיה לובש בגד שחור בערב שבת, כדי שיהיה ניכר יותר כבוד השבת בלבושו בו בגדים נאים, נמצא שלא לבד ההכנה לשבת הוא מכלל הכבוד, אלא אפילו ההעדר שמכחו יבחן יותר מציאות הכבוד, גם הוא מכלל המצוה, וכן אסרו לקבוע סעודה בערב שבת מפני כבוד השבת, וכן כל כיוצא בזה. ובכלל היראה עוד כבוד התורה ולומדיה, ובהדיא שנינו (אבות פ"ד): כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, ואז"ל (סנהדרין ק"ב): אמר ר"י מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה, לפי שכבד את התורה שנתנה בכ"ב אותיות שנאמר וישלח מלאכים אל אחאב וגו', והדבר הזה לא אוכל לעשות. ואז"ל (ברכות י"ח): היה הולך ממקום למקום (וספר תורה עמו), לא יניחנו בשק ויניחנו על החמור וירכב עליו, אלא מניחו בחיקו כו', ואסרו עוד (מו"ק כ"ה):

ספר דגל מחנה אפרים - פרשת כי תשא ד"ה ובחורות

יש בזה הקדמה עצומה מן אא"ז זללה"ה כי על ידי עוסקו בתורה הוא מעלה כל הניצוצות הנ"ל וגם כל המלאכות הנפעלים בכל העולמות נתגלו ונתעלו על ידו דרך משל זה זורע וזה קוצר וזה חורש בגשמיות או מי שמחליף פרה בחמור ותלמיד חכם הלומד תורה לשמה הוא עוסק בענין אותן המלאכות ובה מעלה אותן הדברים לרוב טוב וגם כל המלאכות הנעשים בעולם הגשמי עולים על ידי דיבורו והתקשרותו בתורה ובקודשא בריך הוא אך זה דוקא כשעוסק בתורה לשמה אזי מכניס חיות בתורה עצמה כאשר אמרתי על משנה במסכת אבות (פ"ד מ"ח) כל המכבד את התורה וכו' פירוש שנותן כבוד שהוא מספר ל"ב נתיבות החכמה (קהלת ז יב) והחכמה תחיה בעליה נמצא על ידי זה הוא נותן חיים לתורה וזהו צריך ביאור רחב ונבון לב ימצא הרבה בהקדמה זו וכבר הארכתי בזה בפסוק (בראשית מה כז) וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ותחי רוח יעקב וגו' עיין שם וזהו כל העוסק בתורה ונותן חיים לתורה אזי טל תורה מחייהו

אנו בוטחים שאתה אחד יחיד ומיוחד אין זולתך ואין דומה לך, יר"מ שלא יהיה דיננו אלא בידך, אל יחיד ומיוחד, כמו שבטחנו רק בך כן אתה תהיה תשועתנו, ה' אל תאחר, לישועתך קויתי ה':

סמ"ג - חלק מצות עשה - מצוה צז

גרסינן בירושלמי (סנהדרין פ"א ה"א והובא ב, ב תד"ה דברי) רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרויהון שנים שדנו אין דיניהן דין וכן הלכה [דיני ממונות בשלשה דיני נפשות בשלשה ועשרים ושנינו פרק אחד דיני ממונות (לב, א) שהכל כשרין לדון דיני ממונות וכל הגרים כשרין כשאמן מישראל כדאיתא בפרק החולץ (קה, א) ובפרק מצות חליצה (קב, א) אומר גר דן את חבריו הגר דבר תורה וסומא כשר לדון כאשר יתבאר כרבנן דפליגי עליה דרבי מאיר (סנהדרין לד, ב) דמקיש רבים לנגעים ולא קיימא לן כוותיה] בד"א מדברי סופרים אבל מן התורה מותר לאחד לדון שנאמר בצדק תשפוט את עמיתך ומה ששנינו במסכת אבות (פ"ד מ"ח) אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד עצה טובה מדברי סופרים היא ואפילו למומחה לרבים דתנו רבנן שם (סנהדרין ה, א) שדן יחידי אע"פ כן עצה טובה השיאוהו שלא ירגיל לעשות כן (עיי' תד"ה כגון):

ספר החינוך - מצוה רלה

מצות שופט שישפוט בצדק:

לשפוט בצדק, שנאמר [ויקרא י"ט, ט"ו] בצדק תשפוט עמיתך, ובא הפירוש שנצטוו הדיינים להשוות בעלי הריב, כלומר שלא יכבד הדיין אחד מבעלי הדין יותר מן האחר. וכן אמרו בספרא שלא יהא אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך. וכן בפרק שבועת העדות [שבועות ל' ע"א] תנו רבנן, כצדק תשפוט עמיתך, שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך:

וכן בכלל מצוה זו שכל איש שהוא חכם בדיני התורה וישר בדרכיו, שהוא מצווה שידין דין תורה בין בעלי הריב אם יש כח בידו. ואפילו יחיד יכול לדון מדין תורה, וכמו שאמרו זכרונם לברכה [סנהדרין ג' ע"א] אחד דן את חבריו דין תורה, שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, וחכמים הזהירו שלא יהא אדם דן יחידי. ועוד יש בכלל מצוה זו שראוי לכל אדם לדון את חבריו לכף זכות, ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב:

שורש המצוה נגלה הוא, כי בהשוויית הדין יתיישב העולם, ואם יכבד הדיין אחד מבעלי הדין על האחר יפחד בעל הריב מלהגיד כל טענותיו לפניו, ומתוך כך יצא המשפט מעוקל. ובמה שאמרנו שמצוה על החכם בדיני התורה והוא איש ישר לדון בין החולקים, שזהו בכלל המצוה כמו כן, גם בזה תועלת, כי החכם והישר ידין דין אמת, ואם הוא היודע לא ירצה לשפוט ישפוטם שאר בני אדם שאינם חכמים ויטו הדין על האחד מבלי ידיעה: גם במה שאמרנו שכל אדם חייב לדון חבריו לכף זכות, שהוא בכלל המצוה, יהיה סיבה להיות בין אנשים שלום ורעות.

(ח) הוא הַיָּה אֹמֵר, אֶל תְּהִי דֵּן יְחִידִי, שְׂאִין דֵּן יְחִידִי אֶלְא אֶחָד<sup>69</sup>. וְאֶל תְּאֹמֵר קִבְּלוּ דְעֵתִי, שֶׁהוּן רְשָׁאִין וְלֹא אֶתְּהָ:

ספר דרך חיים - פרק ד משנה ז

ואמר וכל מי שגס לבו בהוראה הוא שוטה רשע וגס רוח, פירוש כי סימן השטות נמצא בו מאחר שהוא ממהר להוציא ההוראה ממנו דבר זה סימן שטות הוא, ובהפך זה כאשר אינו ממהר להוציא הדברים הוא סימן חכמה. ודבר זה ביארנו למעלה אצל מרבה דברים מרבה שטות, כי המהירות לדבר הוא מורה על חסרון חכמה ועצירת הדברים בקרבו הוא מורה חכמה וכדאמר במדרש (ב"ר פ"פ) והחריש יעקב עד בואם ואיש תבונות יחריש, כי אצל החכם השכל עיקר וכח השכלי הוא מבטל כח הדברי שהוא כח גשמי כמו שביארנו למעלה באריכות, שכאשר אצל אחד כח השכל ביותר הוא מבטל פעולת כח הדברי הגשמי, ולכן מי שהוא גס לבו בהוראה וממהר להוציא הוא סימן שטות. והוא רשע שאינו ירא באולי יחטא בהוראה, והוא גס רוח שאם אינו גס רוח אף אם הוא רשע מכל מקום מה לו לצרה הזאת למהר בהוראה, רק להראות גאותו שכל התורה ברורה אצלו:

<sup>69</sup> ספר חסידים - סימן תתשסה

אין הקב"ה דן את האדם אלא בפמליא של מעלה, ואם תקשה מה שאמרו רז"ל שאין דן יחידי אלא אחד, יש לתרץ כגון על אומה אחת או על מלך אחד, שנאמר לבני מעלה, וכשהקב"ה גוזר אין מי שישב עליו, שנאמר (איוב כג יג) והוא באחד ומי ישיבו:

ספר תקט"ו תפילות - תפילה רכב

כל סוגי הבתי דיני המוזכרים בדברי רז"ל כמו של ע' ושל כ"ג וגי' כולם כנגד בחינות חד"ר שבספירות ניתקנו, אבל כנגד יחודו ית' לא נתקן שום ב"ד שאין דן יחידי אלא אחד שהרי אין מי שדינו מחזיר רע לטוב אלא יחודו יתברך

אל אחד יחיד ומיוחד הרי אתה דין יחיד, שכמה בתי דינים העמדת לשפוט בהם משפטי עולמך, וכך הם מסודרים, ע' זקנים בראשונה, מצד ע' ניצוצין דאלהים, כ"ג אחריהם, שהם שליש מהם, לכלול כלם בחלק א', (שהם שבעים) [ששבעים] הם, כ"ג בחסד, כ"ג בגבורה, כ"ג בת"ת, מיד אימא מתגלית עליהם והם ע', וכשנכללים כלם בת"ת הרי הם כ"ג שכוללים ע' בקשר א', ועוד ב"ד של שלשה שהם ג' אבות, (בד' שלהם) שהם מלכות, ויש חמשה כשמתחברים נביאי (באמת) [האמת] עמהם שהם נ"ה, והם שבעה כלל כל שבע מדריגות, שבהם העולם מתנהג, ומכלם אין מי שדן יחידי, שהרי כלם דיניהם בחד"ר, אבל אתה דן יחידי ודאי, שעליך אמרו שאין דן יחידי אלא אחד, והרי הדין שלך להחזיר כל הרע לטוב ולתקן הכל בתיקון שלם כמו שנא' ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד, הרי ביחודך אנו מאמינים בתוקף תקוה ותוחלת קיימת, באמתך

## פרקי אבות

43

(יא) רבי אלעזר בן יעקב אומר, העושה מצוה אחת, קונה לו פרקליט אחד. והעובר עברה אחת, קונה לו קטיגור אחד. תשובה ומעשים טובים, כתריס בפני הפרענות. רבי יוחנן הסנדלר אומר, כל פנסייה שהיא לשם שמים<sup>71</sup>, סופה להתקיים. ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים:

(יב) רבי אלעזר בן שמוע אומר, יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשליך<sup>72</sup>, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים<sup>73</sup>:

(ט) רבי יונתן אומר, כל המקיים את התורה מעני, סופו לקימה מעשר<sup>70</sup>. וכל המבטל את התורה מעשר, סופו לבטלה מעני:

(ז) רבי מאיר אומר, הוי ממעט בעסק, ועסוק בתורה. והוי שפל רוח בפני כל אדם. ואם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך. ואם עמלת בתורה, יש שקר הרבה לתן לך:

ונמצא שיעקר כל כוונות המצוה להועיל ביישוב בני אדם עם יושר הדין, ולתת ביניהם שלום עם סילוק החשד איש באיש:

<sup>71</sup> ספר דרך חיים - פרק ד משנה יב

**כל כנסיה שהיא לשם שמים.** רש"י ז"ל פירש כל כנסיה שהיא לש"ש סופה להתקיים שתהא העצה מצלחת ומתקיימת, פירוש לפירושו מתקיימת שאמר קאי על העצה שהיתה בכנסיה שסופה מצלחת ומתקיימת, אך קשה דהוי ליה כל עצה שהיא לש"ש, אפשר לומר דרבנותא קאמר אפילו היו היועצין הרבה, דוקא אם העצה שעשו לש"ש מתקיימת ואם אינה לש"ש אינה מתקיימת. אבל נראה כי מה שאמר כל כנסיה שהיא לש"ש, ר"ל כי הש"י עם הכנסיה של ישראל ובמדרש (ספרי ברכה) ויהי בישורון מלך כשישראל שוים בעצה אחת שמו הגדול משתבח מלמעלה שנאמר ויהי בישורון מלך אימתי בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל ועוד אמרו שם וכן הוא אומר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה רבי שמעון בן יוחאי אמר משל לאדם שהביא שתי ספינות וקשרם בהגונים ובעשתות והעמיד אותם ובנה על גביהן פלטרין כל זמן שהספינות קשורות הפלטרין קיימת פרשו הספינות אין הפלטרין קיימת ע"כ. והנה ביאורו, כי הוא יתברך במה שהוא מקשר ומאחד הכלל עד שהם כלל אחד, אם ישראל שוים בעצה אחת אז שמו משתבח שהוא מלך מולך על הכלל כי המלך מולך על הכלל ביחד. וזהו שכתוב (דברים ל"ג) ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, והביא משל לספינות כאשר הם קשורות אז פלטרין של מלכות קיימת, ואם נפרדו אז הפלטרין נופלת, וכך ישראל כאשר הם מקושרים אז מלכות הש"י עליהם ומתעלה עליהם כי המלך הוא מלך על הכלל ולפיכך פלטרין מלכותו מתקיימת, אבל אם נפרדים ישראל זה מזה כביכול אין מלכותו יתברך מתקיימת שהרי אין כאן עם שיהיה מתעלה מלכותו עליהם. ודבר זה רמז בשם ישראל שדבק שם אל בישראל, שתראה בכל מקום שיש כנסיה שהם אסיפה אחת שהש"י עם זה:

<sup>72</sup> סמ"ג - חלק מצות עשה - מצוה יג

אמרו רבותינו (אבות פ"ד משנה יב) יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשליך והתלמידים מוסיפים בחכמת הרב כדאמרין התם (תענית ז, א) הרבה תורה למדתי מרבתי ויותר מחברי ומתלמידי יותר מכולם ומסקינן בפרק יש נוחלין (ב"ב קיט, ב)

<sup>70</sup> זוהר חלק א דף פח עמוד א

רבי אבא כד אתא מהתם, הוה מכריז מאן בעי עותרא, ומאן בעי אורכא דחיי בעלמא דאתי, ייתי וישתדל באורייתא, הוה מתכנשין כולי עלמא לגביה, רווק חד הוה בשיבבותיה, יומא חד אתא לגביה, אמר ליה רבי בעינא למלעי באורייתא כדי שיהיה לי עותרא, אמר ליה הא ודאי, אמר ליה מה שמך, אמר ליה יוסי, אמר לון לתלמידי דיקרון ליה רבי יוסי מארי דעותרא ויקרא, יתיב ואתעסק באורייתא, ליומין הוה קאים קמיה, אמר ליה רב אן הוא עותרא?

תיקוני זהר דף ה עמוד א

את והב בסופה, ואוקמוה אהבה בסופה, דמה דהות לון שכנינתא סוף דכל דרגין, קושיא ודין מסטרא דגבורה, אתחזרת לון אהבה מסטרא דימינא, אהבת חסד, ובגין דא כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר, והאי איהו אהבה בסופה, וכל מאן דלא מקיים לה מעושר, (לא) יקיימה מעוני:

ספר שיח יצחק חלק ב - ליקוטים ו

"כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר", ר"ל שמי שמחזיק ומקיים התורה אף בעניות וחוסר פרנסה, סופו שהתורה תתן לו רב ברכות, עד שיזכה להחזיק ידי עוסקי בתורה בעשירות. ובאמת כל פרנסתם של ישראל תלויים על ידי הת"ח וגדולי הדור, כמ"ש רז"ל "כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בניי" וכו', ורמזו בזה מ"ש, שבאמת כל אויר התחתון והעליון מלא כוחות הטומאה וקלים בעוה"ר, ובפרט בארץ העמים נעשה מחיצה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים מיום שחרב ביהמ"ק, והיאך אפשר שיבוא שפע אורו יתברך למטה לישראל, שהם כל כוחם וחיותם תלוי רק בהתחברותם בו יתברך, ולכך הת"ח וצדיקים שבדור, ע"י הבל פיהם מה שעוסקים בתורה ומוציאים הבלים קדושים, הם בוקעים באויר התחתון, ובוקעים כל הרקיעים, ונעשה מקום מרווח ושביל ישר שירד שפע קדושתו יתברך בעולם התחתון ע"י שמסירים מן הדרך כל אבני גוף ומכשולים:

(יג) רבי יהודה אומר, הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון<sup>74</sup>. רבי שמעון אומר, ששגגת כתרם

מאני, רומז על הנשמות, וגם כי מתלמידי יותר מכולם, כי מה שההמון מתאווים יותר לשמוע בקול המוכיח, כמו כן בא אליו ההשפעה מאור העליון הדבר אשר יאמר אליהם שיוכל כל אחד לקבל ממדרגת נשמתו והענין הצריך לו והם כולם שכליות נחלקות והם כלולים כולם במחשבת ושכל הצדיק. ולזה הוא יותר מכולם, וכמ"ש בזה"ק על פסוק (משלי א, כ) חכמות בחוץ תרונה, שמתחלה מתחיל בלשון רבים חכמות, ולבסוף מסיים בלשון יחיד תרונה. והיינו שבשכלו הם מיוחדים וכלולים יחד, רק כשהם יוצאים אל העולם נחלקים לכמה חכמות לכל חד וחד כפי מדרגתו. וגם יש לומר, חכמות רומז לשני החכמות והשכליות של החכם הדורש והשכליות של המון השומעים, וכשמקבלים זה מזה על ידי התחברות מחשבתם ושכלם אז נעשה יחוד ביניהם והם כאחד, ולזה תרונה לשון יחיד. וברחובות תתן קולה, רצ"ל כשאומר לפנייהם הדברים בהתרחבות שירחיב לבם לעבודת הבורא יתברך שמו, וכמו כן גורם היחוד בעולם העליון שהשייית ישפע לעולמו השפעות ושכליות קדושות לעבודתו יתברך שמו:

**וכבוד חבירך כמורא רבך.** רומז כשבאים לשמוע לזה החכם אנשים כערכו שהם חביריו ממש כמדרגתו ואינן צריכין כלל לשמוע לדבריו, ואף על פי כן באין לשמוע אליו ונכפפין אליו ומקבלין אותו עליהם כרבי שיקבלו ממנו, ועל ידי זה הבורא יתברך משפיע לזה האומר דברי תורה הדבר אשר יאמר אליהם כפי הדרגתם שיקבלו ממנו. ועל ידי זה גורמים הם גם כן להכניע כל העולם תחות קוב"ה ושכינתיה, כי גם יש עולמות נקראים חבירים, כמ"ש (שה"ש ח, יג) חבירים מקשיבים לקולך, ולא תכפיה לסי"א תחות קוב"ה ושכינתיה. נמצא אף על פי שהוא אומר אליהם הדברי תורה, עם כל זה הם אצלו במדרגת רבו שעל ידם בא לו ההשגה זו כדי שיאמר לפנייהם ועבורם היתה זאת, נמצא כל זה השכל והמדע שלמד הרי כאלו למד מהם, לז"א וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים, רצ"ל שצריך האדם לחשוב בשמעו דברי תורה מפי החכם כאלו שמעה בסיני מפי הגבורה ויחשוב אשר בהחכם הדורש אור אין סוף ב"ה נתלבש בו לומר דבריו אלו בשליחות הבורא יתברך שמו.

<sup>74</sup> ספר מנורת המאור - אות [רלט]

וגם כן כך היא דרכה של תורה, שאין אדם יכול לכנס בלמוד החמור בהתחלה, אלא מן הקל אל הכבד ממנו, מעלה אחר מעלה במעלות הסלם. על כן יש לו לאדם להתחיל מן המקרא ואחר כך במשנה ומן המשנה אל התלמוד ומן התלמוד יוכל לכנס אחר כך בחכמות ובסתי תורה, שהם דבר גדול. ואחר שיוכל להשיג בזה, אל יוציא כל ימיו במקרא ובמשנה, אלא בכל מה שיוכל להשיג. ועל הדא גרסינן במציעא, פרק אלו מציאיות (לג, א): תנו רבנן: העוסק במקרא מדה ואינה מדה, במשנה מדה שנותנין עליה שכר, בתלמוד אין לך מדה גדולה

והלכתא חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב כשהרב עצמו חולק לו כבוד:

ספר ראשית חכמה שער הענוה פרק רביעי  
וצריך אדם לכבד את חבירו ואפילו הוא קטן וצריך ממנו בחכמה ובשנים, והפליגו רבותינו ז"ל בדבר ואמרו רבי אלעזר בן שמוע אומר (אבות פרק ב) יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים, וחייב אדם להורות את חבירו ולהדריכו על הדרך הטובה, ויאהוב אותו כנפשו, ואם בקש מחבירו דבר ולא עשה רצונו אל יאשמהו, ואמר החכם אם בקשתי דבר מחברי ולא עשה בקשתי הייתי אומר לא נעשית בקשתי מפני עוני והנני מוחל לחבירי שלא עשה.

<sup>73</sup> בינה לעיתים חלק א - דרוש א ליום שני של ראש השנה  
**רבי אלעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים.** והדיוקים מבוארים באלו החלוקות. אלא לפי שבפרק א' דתענית (ז א) א"ר חנינא הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מרבתי ומתלמידי יותר מכלם, ע"כ א"ר אלעזר בן שמוע יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, כיון שמצד התלמיד אתה למד יותר ונמצא כאלו אתה מושפע ממנו, א"כ ראוי שכבודו יהא חשוב וחביב אצלך כעין הכבוד שלך. כי כמו שהכבוד שלך הוא מוטל עליו חובה להיותך רבו ומלמדו, כן בערך זה כבודו מוטל עליו להיותו רבך. וכבוד חבירך, עם היותו שוה לך בחכמה, כיון שאתה לומד ממנו יותר ממה שלמדת מרבך, לכן צריך שתנהוג בכבודו כמורא רבך. ואצל רבך ממש, אל תאמר כיון שבהיותי תלמידו הוא למד ממני יותר ממה שאני לומד ממנו הרי הוא חייב במוראי יותר כמו שאני חייב במוראו, אל תעש זה ההקש וההמשכות, אלא תירא ממנו על דרך מוראו ית', ותחשוב כי כמו שהוא יתעלה שמו הוא משפיע גמור ואינו מושפע כלל, כך על זה האופן תדין השפעת רבך אצלך, היותה השפעה גמורה מבלי שיקבל ממך מאומה. כי על האמת מה שנאמר עליו היותו למד ממך, הוא במקרה דרך העברה לא שבאמת אתה משפיע לו כלום. אלא הוא על דרך היונק שאמרנו, שגורם התרבות החלב בשדי אמו עם שהיא באמת נותן ולא מקבל:

ספר עבודת ישראל פרקי אבות פרק רביעי  
**רבי אלעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך.** תלמידים, רומז לזה ההמון הבאין אליו לשמוע דברי תורה מפיו ודרכי ה' ומוסריו. ואמר שיהא זהיר בכבוד התלמידים שלא יבזם בדבריו כמו שהיה דרך המוכיחים הקדמונים אשר לפנינו, וגם רומז שאל יוכיחם בדברים מרים קשים כגידים, רק יוכיחם בדברי ריצוי ודברי נעימות ועריבות, ויראה בדיבורו ובכחו להמשיך להם לבושים נכבדים מאור העליון לנשמותיהם שיוכל כל אחד לקבל כפי כח נשמתו, וזהו ר' יוחנן קרי למאני מכבודתא (שבת ק"ג ע"ב),

הם<sup>75</sup>, כְּתָר תּוֹרָה וְכְתָר כְּהֵנָה וְכְתָר מַלְכוּת, וְכְתָר שֵׁם  
טוֹב עוֹלָה עַל גְּבִיחָן :

והפסק הוא שם טוב בוודאי שהוא טוב הגמור השלם הטוב שאין בו תערובת דע כי למטה כתיב ועץ הדעת טוב ורע בסוד כחות החיצונות הנאחזות סביב הפנימיות ולפיכך וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו כך הוא השם הנמשך משם טוב טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו הכל רמוז וזהו סוד טוב אחרית דבר מראשיתו היודעים סוד יכתירו דעת יודעים סוד נובלות חכמה של מעלה תורה וסד קוצו של יוד הכל רמוז בו :

שפת אמת ספר ויקרא - פרשת אמור - שנת [תרמ"ה]  
דהנה ג' דברים היו בהיכל: שלחן ומנורה ומזבח הקטורת. והמה בחינת הג' כתרים כתר תורה וכהונה ומלכות. והם ג' הברכות שבברכת כהנים. יברכך היא בחינת שלחן מלכים וי"ב הלחם היו ממשיכין הברכה לכל העולם. ובמנורה היא יאר ה' פניו שהיא בחינת התורה שנק' אור. והקטורת הם כתר כהונה בחינת נשיאות כפים ופריסת סוכת שלום ענני הכבוד וענין הקטורת הכל ענין א' הוא. וכמו כן בג' מועדות נמשכו אלה הג' ברכות כי בפסח נכנסו בניי להיות עבדי ה' לקבל עול מלכותו לכן הוא ר"ה למלכי ישראל והיא ברכת העושר. לכן בפסח על התבואה ומצות הפסח באכילת פסח ומצה. וחג השבועות הוא קבלת התורה בחינת המנורה ז' קנים ע"ש שבעה שבועות שהחג נק' על שמם. וסוכות הוא כתר כהונה עניים בזכות אהרן כני"ל. ואיתא כתר שם טוב עולה ע"ג הוא בחינת השבת שכולל ועולה על כל ג' בחינת הנ"ל. ונק' שם טוב כי שבת סהדותא איקרי כדכתי' ביני ובין בניי אות היא כו' ויש בו ג' ברכות הנ"ל לכן יש שלש סעודות מול ג' ברכות הנ"ל.

ספר שערי הלשם חלק א - סימן ח - תורה  
והנה אלו הכתרים כתב הגר"א בספד"צ פ"א בדה"מ וזיוניחון בהגהה שם בשם תדב"א ח"ב פ"ד. שאלו הב' כתרים הן מ"ש ואתם כו' ממלכת כהנים וגוי קדוש. והם חו"ב ברכה וקדושה. ובפרטות הם ג'. והייתם לי סגולה. והם עצמן הג' כתרים שאמרו באבות פ"ד. וכן הם ג"כ ד'. והוא כתר שם טוב העולה על גביהן. כי המוחין הם ב'. חו"ב. והם ג'. חב"ד. והם ד'. כתב"ד. והם הכתרים שאמרו בשבת דף פ"ח והם עצמן העטרין שאמרו בברכות י"ז. כי בעולם הבא שהוא דרגא דבינה תעלה המלכות בעטרה דאימא עצמה. ובסוד קרן ביובלא אתעטר שאמרו בספד"צ ספ"ה. ותהיה עטרת בעלה ושם ישו בו כולם. והרי יהיו אז המוחין כולם בהעטרה דאימא ממש. ולכן יקראו אז אותן הכתרים בשם עטרין. וזהו שאמרו בברכות ועטרותיהם בראשיהם כי יתעלו אז לעטרה דהאימא עצמה :

ספר אור תורה - ליקוטים

ובמסכת יומא פרק בא לו (עב, ב), אמר רבי יוחנן, שלשה זרים הם, של מזבחה, ושל שלחן, ושל ארון. של מזבחה בא אהרן ונטלו, של שלחן בא דוד ונטלו, של ארון עדין הוא מנח, וכל הרוצה ליטול יבא ויטול, שמא תאמר פחות שבהם הוא, תלמוד לומר,

הימנה; ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. הא גופא קשיא, אמרת "בתלמוד אין לך מדה גדולה הימנה", והדר תנית "הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד"? אמר רבי יוחנן: בימי רבי נשנית משנה זו שבקוה כלי עלמא למתניתא ואזול לתלמודא; הדר דרש להו "הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד". מאי דרוש? כדרש רבי יהודה בר אלעאי: 'הגד לעמי פשעים' (ישעיה נח, א), אלו תלמידי חכמים, שאפילו שגגות נעשות להם כזדונות ['יולבית יעקב חטאתם' אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות]. והינו דתנן: רבי יהודה אומר: הוי זהיר בתלמוד, שגגת תלמוד עולה זדון.

<sup>75</sup> ספר ראשית חכמה - הקדמה

פר אחד בן בקר וגוי' עוד שלשה מיני עולה אלו למה, כנגד שלשה כתרים שנתן הקב"ה לישראל על זאת, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר תורה זה הארון שכתוב בו (שמות כה, ב) ועשית עליו זר זהב. כתר כהונה, זה מזבחה הזהב שכתוב בו (שם ל, ד) ועשית לו זר זהב סביב. כתר מלכות זה השלחן שכתוב בו (שם כה, כה) ועשית לו זר זהב סביב. שיער וגוי' כנגד שם טוב הוא המעשה כמה דתנינן לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה לפי שהמעשה הוא המכפר על האדם כההיא דתנינן תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורענות, ואותו כתר (שם טוב) הוא כנגד המנורה לקיים מה שנאמר (משלי ו, כג), כי נר מצוה ותורה אור, למה נקראת התורה אור שהיא מאירה את האדם מה יעשה, ולפי שהתורה מלמדת את האדם כיצד יעשה רצון המקום לפיכך שכן התלמוד גדול, וגדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר (ישעיה לב, יז), והיה מעשה הצדקה שלום, ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם, עד כאן לשונם. והמאמר הזה מבואר במעלת המעשה ובסודו במעלתו שהיא כנגד כתר שם טוב, ונודע שכתר שם טוב עולה על גביהן, ששום כתר מג' כתרים הנזכרים אינם נקראים כתר אלא על ידי שם טוב, שאם לא נהגו הכהן והמלך והעוסק בתורה כראוי אין כתריהם כתר, נמצא שעיקר המכתיר לתורה שתקרא כתר הוא השם טוב שהוא המעשה. מעלה שנית שהמעשה מכפר על האדם, והטעם כי התורה תלמד לאדם היאך יעשה תשובה כדי שיתכפרו לו עונותיו ואם קרא ולא קיים נמצא כאלו לא קרא, וכמו שכתב החסיד בעל חובת הלבבות (שער התשובה פ"י) כי אין התשובה יוצאת מפניו כי אם ממעשיו בכמה תנאים שפירש שם בשער התשובה, ומפני זה סמך התנא לתשובה מעשים טובים, וכן רבא במאמר שהעתיקנו לעיל עיקר תורה תשובה ומעשים טובים :

ספר שערי צדק - השער העשירי

...וכן אמרו שלש כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהם כתר שם טוב הוא סוד ושער ראשה כעמר נקא הוא סוד מקום הטוב שאין לו גבול

(טו) רבי ינאי אומר, אין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשְׁלֹת הַרְשָׁעִים  
וְאֵף לֹא מִיִּסּוּרֵי הַצְּדִיקִים.<sup>77</sup> רבי מתניא בן חרש

נהוראי הוא רבי מאיר כדאיתא בגמרא (עירובין יג ע"ב) מפני שמאיר עיני חכמים בהלכה. ופירוש דבריו כך הם, הוי גוליה, לשון כתי"ר, כמו גולה על ראשה (זכריה ד, ב), והוא על דרך משל, כמו שהכתר הוא עגול סובב על כל דבר שיהיה בתוכו (חסר), כן האומר דברי תורה בפני ההמון ותוכחת מוסר ויורד במחשבתו לעומקי לבם (חסר) הבורא יתברך שמו במחשבות טובות וצלולות ומקשר עצמו במחשבתו ויפשיט (חסר). בארתי לך כמה פעמים שעל אופן זה צריך לומר הדברי תורה ומוסר בפני ההמון, ודומה לכתר שסובב ומתעגל ומתאהל על מחשבות ונפשות ההמון במחשבותיו, ולז"א הוי גולה למקום תורה, והוא כמו עצה טובה שמוטב שיאמר הצדיק התורה והדברי מוסר לפני בעלי תורה ויראי ה' וחושבי שמו במחשבות טובות וישרות ועליהם טוב (חסר) מחשבתו להעלותם, ואדרבה יכוין עוד לבוא אף למעלה יתירה, כמ"ש (משלי יג, כ) הולך את חכמים יחכם. מה שאין כן כשמקשר עצמו בנפשות החוטאים, אזי לא ימלט שלא ידבק בידו מאומה מן החרם ואיזה שמץ פסול ממחשבותם הרעים, כאשר בארתי לך במאמר השי"ס (כתובות עז ע"ב) אהא דאמר כרכת בבבלי ראתן ועסקת בתורה, ובודאי הוא מסירת הנפש גדול אף מי שיוכל לפעול זאת, אבל אין זה שוה לכל נפש. ולזה אמר ואל תאמר שהיא תבוא אחריך, אל תאמר שתוכל לבוא במחשבתך אחריך, רצ"ל באותן מחשבות ונפשות האנשים שהם רק אחוריים מן הקדושה ואי אתה ניזוק שתוכל לעמוד במחשבתך בחוזק. לזה אמר ואל בִּינְתָךְ אֵל תִּשְׁעֵן :

<sup>77</sup> ספר העקרים - מאמר רביעי פרק ז

המאמר דן בשאלת רשע וטוב לו וצדיק ורע לו:

הנביאים המאמינים בהשגחה ומפרסמים אותה בעולם והחכמים התורניים נמצאו מתלוננים על שתי המדות הללו אם על טובות הרשע אם על רעת הצדיק ואע"פ שאין התלוננות שוות שהתלונה ברשע וטוב לו אמיתית וקשה מאד מצד היות כל האנשים רואין בעיניהם רשעת הרשע בהיותו עובד ע"א ומגלה עריות ושופך דמים ועושה עול וחמס מפורסם ואין פחד אלהים לנגד עיניו ועם כל זה מעשיו מצליחין וזה מביא את כל האנשים לספק בהשגחה כמאמר מדוע דרך רשעים צלחה (ירמיה י"ב) אבל התלונה מצדיק ורע לו אינה קשה כל כך שאין העול גלוי אל בני אדם שהכל יודעין שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא אם מועט ואם הרבה ואם יגיעו לצדיק רעות אין זה זר אצלם שיאמרו אולי חטא בפועל במסתרם במקום אשר אין רואה אלא השם והמחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי או אולי חטא במחשבה אמרו רז"ל האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאני רשע אפילו צדיק כר' עקיבא מקודשת שמא הרהר בדעתו הנה גלוי שאין הכרת הצדיק מסור לכל אדם שהאדם יראה לעינים ויחשבהו צדיק וה' יראה ללבב שאינו כן אבל הוא רשע וכן יראה מלשון התנא במס' אבות

(יד) רבי נהוראי אומר, הוי גולה למקום תורה<sup>76</sup> וְאֵל  
תאמר שְׁהִיא תבוא אַחֲרֶיךָ, שְׁחַבְרִיךָ יְקַיְּמוּהָ בְּיָדְךָ.  
וְאֵל בִּינְתָךְ אֵל תִּשְׁעֵן :

"בי מלכים ימלוכו" (משלי ח, טו). רבי יוחנן רמי כתיב, "זר" (שמות כה, יא) וקרינן זיר, זכה נעשית לו זיר, לא זכה נעשית לו זרה. והוא כמו שאמרו בפרקי אבות (פרק ד, משנה ג), ג' כתרין הם, כתר כהנה כו', וכתר שם טוב עולה על גביהם. והינו שבאמת, גם ב' כתרין של כהנה ומלכות הם לעבודת ה', כמו שכתבנו למעלה, שעבודת איש הישראלי הוא בג' דברים, שהם בכלל ב', תורה ומעשה. והמעשה מתחלק לב', מצות עשה ומצות לא תעשה, ותורה כולל כלם, אבל עקר הוא יראת שמים, שאם אינו ירא שמים, אין זה עבודה כלל. ואלו ג' בחינות הם שרש הכל, והם ג' כתרין הנזכרים לעיל; כתר כהנה הוא בעבודת הקרבנות, והוא מימינא בחינת מצות עשה בפעל, ולכן נקרא עבודה; וכתר מלכות להיות שופט בארץ, להרים מכשול, ולגדור גדר בפני עושי עולה, כמו שאמרו (שם פרק ג, משנה ב) אלמלא מוראה, איש את רעהו כו', והוא נגד לא תעשה, והוא משמאלא, והוא שלחן כמו שאמרו (יומא כא, ב), שלחן בצפון, כמו שאמרו (בבא בתרא כה, ב), הרוצה להעשיר יצפין; וכתר תורה הוא באמצע, והם נגד ג' אבות שהם שרש כל ישראל. ועל פי סוד, הם בחינת ג' מוחין שהם הכתרין של האותיות, והם ג' ספרים שנברא בהם העולם, אבל כתר שם טוב, הוא אינו נחשב לכתר בפני עצמו, כי אלו הג' הם נכללים בו, והוא בכלל, ואלו הג' הם בפרט, והוא נגד מלכות שנקרא יראת שמים, שהיא סלקא לעילא לגבי כתר. ואלו הג', הם ג' בחינות אור הנכללים בכתר. אור קדמון, אור צח, אור מצחצח, והם ג' פעמים או"ר בחינת כתי"ר וא' כולל כלם. ולזה אמר כאן, שכתר תורה הוא במדרגה יותר מחלק המעשה במצות עשה ולא תעשה, שהוא נגד הדעת המתפשט בחו"ג, ונמצא שב' הכתרין של כהנה ומלכות הם ממנו, ועל זה נאמר, "ראשו כתי"ם פ"ז, קוצותיו תלתלים כו"י" (שיר השירים ה, יא), שמדבר על התורה כמו שכתבנו למעלה. וזה שנאמר, "בי מלכים ימלוכו" (משלי ח, טו), והם ג' פעמים ז"ר הכתוב בתורה, במזבח (שמות לז, כו), ושלחן (שם כה, יד), וארון (שם כה, יא), ג' פעמים אור הנזכר לעיל. והי' שבתוכם הוא בהעלם, והוא יראת ה', כמו שנאמר, "הן יראת ה' היא חכמה" (איוב כח, כח), והוא נגד ח"ס יו"ד עלאה שהוא בהעלם, ולכן אינו בא בכתיבה אלא בקריאה לבד, תורה שבעל פה קרינן לה, והוא בחינת נקודה פנימאה, "ומקדשי תיראו אני" יהו"ה" (ויקרא יט, ל), דאית לדחלא מינה יתיר, והוא "כתם פ"ז" הנזכר לעיל, ששרשה הוא ב"י עלאה, והוא מה שאמרו, זכה נעשה לו ז"י"ר, לא זכה נעשה לו ז"י"ר, והוא סלוק הנקודה הנזכר לעיל עכתי"ד.

<sup>76</sup> ספר עבודת ישראל - פרקי אבות פרק רביעי

**רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא  
תבא אחריך שחביריך יקיימוה בידך ואל בִּינְתָךְ אֵל תִּשְׁעֵן. רבי**

(יז) הוא הִזָּה אוֹמֵר, יִפָּה שְׁעָה אַחַת<sup>80</sup> בְּתִשְׁבֻּעַה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

מלך, הם לא ישימו לב אל כבודם האמתי, והחושבים שהעוה"ב הוא ענין מופלג לגמרי מתפיסת שכלנו לא יתנו אל לבבם ענין עוה"ב ואהבתו, ובהשתקעם באהבת החמירות לא יכירו כבוד השי"ת לעולם. שהרי עכ"פ תפיסה גדולה יש לנו גם בעוה"ז להשכיל בהוד הרוחניות ובנעם החכמה והצדק ותפארת הישר ויקרת האמונה ותם דרך, אלא שכל אלה ג"כ יתעלו ביקרתם ונעמם ביתר שאת וישגבו מאד בבא. ומי"מ הרי יש לשער בשכל מדין ק"ו, ומה העוה"ז, שמחשכי הגופים מתגברים, והחושים חלושים, והתאות מדיחות למדחפות, וטרדות ספוקי החומר מעכבות כל רגש כבוד עליון ונעם אמתי, ועם כ"ז יש יתרון גדול לדברים המכובדים באמת, אמונה וחכמה יראת ד' וענות צדק, על כל עניני הגוף שהם קרובים וחזקים במורגש, על אחת כמה וכמה לעוה"ב, ששם נהורא שרא, ואוצר החיים פתוח לרוחה, וקול נוגש מתאוה שפלה לא ישמע, כמה יושג שם נעם וכבוד כל אלה דברי הטובות והנשגבות שראוי לנו לדבקה בהם ולהקבע בהם למען כבוד שם השי"ת, המצוונו ללכת בארחות חיים לבחור בחיים הטובים בטוב האמתי.

<sup>80</sup> ספר אור תורה - ליקוטים

ואמרו (אבות פרק ד משנה יז), **יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, מכל חיי עולם הזה, ויפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי עולם הבא.** ולכן מצד זה ראוי לו לאדם, לחוס על הזמן היקר מאד אשר חולף ועובר, ולא ימצא תמורתו לעולם, וידקדק שלא לאבד בתאוות עולם הזה אפלו רגע אחת. ונמצא שעולם הזה, אף שימיו קצרים, באמת הם ארוכים מאד, שכל רגע מהם, יכול להרויח שכר הרבה בעולם הנצחי בלי גבול ותכלית, אבל בעולם הבא הוא בהפוך, ששם הוא עולם שכלו ארוך, ואינו תחת הזמן אשר כלה ואפס, ולכן כל תענוגי הזמן הבל המה, כי רגע אחד דוחה את חברו, ואין לזמן מהות נמצא כלל, שכל רגע מתחלק לעבר ועתיד, שאין בהם תועלת, וההוה אינו בבחינת יש כלל, מאחר שכל רגע היותר קטן מתחלק לעבר ועתיד, מה שאין כן בעולם הבא הם ימים ארוכים ממש, שאינם תחת הזמן, אבל הם קטנים נגד קיום המצות ועסק התורה, ש"לא בשמים היא" ו"ובמתים חפשי" (תהלים פח, ו) כתיב.

ספר עבודת הקודש חלק ב פרק כב שנינו בפרק בן זומא רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, הורה הקדוש הזה כל מה שאמרנו בסמיכת אלו המשניות, כי באמרו התקן עצמך בפרוזדור וכו' הוא תקון הנשמה שצריכה שתהיה כלולה ממעלה ומטה, כמו שהתבאר למעלה, ובאמרו יפה שעה אחת וכו' בא

אוֹמֵר, הִזָּה מִקְדִּים בְּשָׁלוֹם כָּל אָדָם<sup>78</sup>. וְהוּי זָנֵב לְאֲרִיּוֹת, וְאֵל תְּהִי רֹאשׁ לְשׁוּעָלִים:

(טו) רבי יעקב אומר, העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוזדור<sup>79</sup>, כדי שתכנס לטרקלין:

שאינו קושית צדיק ורע לו שוה לקושית רשע וטוב לו אמר אין בידינו לא משלות הרשעים (אבות פ"ד) כלומר שאין טעם רשע וטוב לו נודע לנו אינו כן וזה יורה לשון ואף שלא אמר ולא מיסורי הצדיקים ר"ל אף יסורי הצדיקים שיחשב שהטעם נודע לנו אינו כן וזה יורה לשון ואף שלא אמר ולא מיסורי הצדיקים וזה ממה שיוורה שאין תלונת צדיק ורע לו קשה כל כך לפי שאין העולם מכירין מי הוא צדיק גמור ואין התלונה הזאת אלא ליוודע בעצמו שהוא צדיק גמור כי אמר ירמיה אתה ה' ידעתני תראני בחנת לבי אתך וגוי (ירמיה י"ב).

<sup>78</sup> ספר מסילת ישרים פרק כב - בביאור מדת הענוה ונדבר עתה מענוות המעשה, והיא תתחלק לד' חלקים: בהתנהג עצמו בשפלות, בסבול העלבונות, בשנוא הרבנות ובורח מן הכבוד, בחלוק כבוד לכל....

החלק הדי' הוא חילוק הכבוד לכל אדם, וכן שנינו (אבות פ"ד): איזהו מכובד המכבד את הבריות, ואמרו עוד (פסחים ק"ג): מנין היודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפילו דבר אחד שחייב לנהוג בו כבוד וכו', ועוד שנינו (אבות פ"ד): **הוי מקדים בשלום כל אדם**, ואמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הקדים לו אדם שלום מעולם ואפילו גוי בשוק. ובין בדיבור ובין במעשים חייב לנהוג כבוד בחבירו, וכבר ספרו ז"ל (יבמות ס"ב): מכ"ד אלף תלמידי ר"ע שמתו על שלא היו נוהגין כבוד זה לזה. וכמו שהבזיון הוא דבר מתיחס אל הרשעים, כדבר הכתוב שזכרנו, בבוא רשע בא גם בוז, כי הכבוד מתיחס אל הצדיקים, כי הכבוד שוכן עמם ואינו מתפרש מהם, ואומר (ישעיה נ"ד): ונגד זקניו כבוד:

<sup>79</sup> עולת ראייה חלק ב עמוד קעג

**העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין.**

ההנהגה הישרה והשלמה בעוה"ז, ע"פ אמונת אמת וחכמת לב ישר, היא קובעת ביד האדם לשער שלא יבוש בה לעוה"ב. והוא שנבין שאין העוה"ז והעוה"ב רחוקים לגמרי זה מזה, ואיז העוה"ב מופלג לגמרי משום תפיסת שכלנו כלל. הפרוזדור, אע"פ שהוא פחות בערכו הרבה מאד מהטרקלין, מ"מ אי-אפשר שהנהגת האדם בפרוזדור של מלך תהי' הפוכה הרבה ממה שהיא בטרקלין, ואע"פ שאין שוה הוד מלכות המתגלה בפרוזדור להעריכו נגד הכרת כבוד המלך שבטרקלין, מ"מ גם בפרוזדור יכון לב לישר כל הנהגותיו ודבוריו והרהורי מחשבותיו, שלא יהיו טרודים ומבוהלים, ונפשו מרגשת עכ"פ בדרך השערה קרובה אמתת הדרת המלכות שבטרקלין. משא"כ החושבים את העוה"ז כערך בורסק נגד טרקלין של

וַיָּפֶה שְׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרֵת רוּחַ בְּעוֹלָם הַבָּא, מִכָּל חַיֵּי  
הָעוֹלָם הַזֶּה:

(יח) רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַל תִּרְצֶה אֶת חֲבֵרְךָ  
בְּשַׁעַת כְּעֶסוֹ, וְאַל תִּנְחַמְנוּ בְּשַׁעַת שְׁמִתּוֹ מִטָּל לְפָנָיו,

להלן דברי חיזוק בעניין שמירת הזמן:

ספר עקידת יצחק - שער נט

והנה לזה היה הזמן כלי חמדה לכל בעלי השנוי והתנועה, לעשות בו מלאכתם להשלמת מציאותם, אשר אי אפשר זולתו, ומה יקר טובו בעיני בעלי השכל השלמים, המקפידים על זמנם כעל שלמותם עצמו, האומרים יפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה וכו' (אבות פ"ד). כוונתו בו שני ענינים:

האחד, להעריך מעט מהזמן בתכלית הערך. והשני, בשתהיה הוצאתו בעניינים היותר יקרים שאפשר, כי בזה יוכפל שיעורו והיו הדברים ההם היותר יקרים, אחר שהם נותנים המציאות לעולמו ההוא המוצלח, אשר שעה אחת של קורת רוח בו הוא יפה בעצמותה מכל העולם הזה (שם):

ולזה היתה עצת רבי מאיר עצה נפלאה, כשאמר הוי ממעט עסק ועסוק בתורה (שם), כי ימעט העסק בהוציא הזמן בענינים המדומים לעסוק בלמוד התורה תמיד ובקיום מצותיה, אשר להם לבדם נתנה מתנת הזמן כלו, דכתיב (יהושע א') והגית בו יומם ולילה. ואם תאמר מה נעשה אל הכבודות המבוקשות אשר אין להם קיימא כי אם ברוב העסק בעסקי העולם, לזה אמר (אבות שם) והוי שפל רוח בפני כל אדם. כלומר, אדרבה שמדת הפשלות היא יותר מעולה, אשר תתקיים במיעוט העסק באלו הקניינים המדומים. ואמר עוד (שם) ואם בטלת מן התורה להתעסק בהבלי העולם, הנה יהיה חלקך עם הבטלים אשר כמותך, אשר היה מציאותם לאין ולאפס, וכמותם ספו תמו מן בלהות. ואם פירשת מעסקי העולם ועמלת בתורה, יש לך שכר הרבה ליתן לך לעולם הבא, כי כל העולם כלו לא נברא אלא לצוות לך ולאשר כמותך. (ברכות ו' ע"ב):

ספר יערות דבש חלק ראשון - דרוש יא  
במטותא אחיי, חוסו על זמן יקר הנבראים, מבלי לכלותו בתוהו והבל, יפה שעה אחת בעולם הזה בתורה ומעשים טובים מכל חיי עולם הבא, והלא תודה לאל יש לנו תורת אמת וישרה, וכי אנו כשאר עמים עכו"ם אשר לדעתם קנין שלימות חמור, עד שיתענו יום וליל, ומסגפים עצמם בסיגוף עצום, ומכ"ש עמים היושבים בארץ הודו וגלילות, אשר הרבה יושבים במחילות תחת קרקע, ואינם רואים בשנים רבות אור יומם, ושרש עשבים לחמם, ואומרים שזהו לקנין שלימות, ולא כן אנחנו, שהנחיל ה' אותנו תורת אמת ומשפטים ישרים, ולא העמיד עלינו דברים קשים לעשותם, ויום אחד בשנה שצוה לענות נפש, צוה לאכול מקודם ולמצוה יחשב, וכל עסקינו בעבודת ה' הכל בדרך ממוצע:

להתיר הספקות שספקנו למעלה, האחד טעם ביאת הנשמה אחר שהתכלית שתשוב למקומה שבאה ממנו למה באה, והשני מהסכנה שיש בביאתה אם יטה החמר מהדרך הישרה. כי באמרו יפה שעה אחת וכו' מכל חיי העולם הבא היתר הספק הראשון, כי טעם ביאת הנשמה הוא לייחד את השם המיוחד, וכדי שיתפשט מציאות אדון הכל ממעלה למטה, והרי הנשמה כלולה מכל הצדיק ובה משתלם הכבוד בשוב הנשמה אליו כמו שהתבאר ובהיותה במקומה קודם בואה, והוא שקראוהו כאן העולם הבא ונקרא כן לפי שכבר בא מששת ימי בראשית. כמו שאמרו במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה ע"ה וסודו ליודעי חן, ואין פירושו כמו שחשב ה"ר יוסף אלבו בפרק ל"א מהמאמר ה' מספר העקרים שלו, וחשב לעשותו סמכים למברא ולא הבין המדרש ולא פירוש הרמב"ן עליו, והנה הנשמה בעודה שם אין כוונת הייחוד והתפשטות המציאות נשלמת, ואין הכבוד משתלם, ועל הדרך שבארנו כבר ובבואה להשלים כל זה הנה שעה אחת שתעסוק להשלים השלמות ההוא יפה מכל חיי העולם הבא שהיתה שם קודם בואה, שהיה כל זה נעדר בהיותה שם וזה טעם בואה:

ספר אמונות ודעות מאמר תשיעי אות ד

ואמרו עוד כי שעה בתשובה בעולם הזה מועילה מכל העולם הבא, לפי שאין תשובה שם כמו שבארנו שמה שהושג לנפש מן הכחות והשחרות בעולם הזה אין שום דרך להתנקות ממנו אלא בתשובה, ושעה של נחת בעולם הבא טובה מכל חיי העולם הזה, כי הנפשות לא תחדלנה מלהיות שואפות אליהם וכלפיהם צופות כמו שבארנו, יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מחיי העולם הבא. יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

ספר נועם אלימלך - פרשת קרח

וזהו שאמר התנא **יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא** פירוש יפה לפני הקדוש ברוך הוא שעה זו אחת רוצה לומר שנעשה אחדות בתשובה ומעשים טובים כי על ידי התשובה ומעשים טובים אנחנו נדבקים בו והוא כביכול בנו ונעשה אתה # בעולם הזה היינו מה שאנחנו עושים בעולם הזה. **מכל חיי עולם הבא** רוצה לומר מכל התענוגים שיש לו בעולם הזה מכל חיי עולם הבא רוצה לומר מכל התענוגים שיש לו בעולמות העליונים. כי תשוקת ותענוג השם יתברך ברוך הוא אינו אלא להתאחד בנו להטיבנו. **ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה** רוצה לומר ויפה שעה אחת כנ"ל דהיינו שאנחנו פועלים להמשיך את הבורא ברוך הוא לעולם הזה להיות שכנינו בתוכנו ועל ידי זה יש להבורא ברוך הוא קורת רוח כנ"ל וחשוב בעינינו הקורת רוח של עולם הבא פירוש התענוג שיש להבורא הוא הנקרא עולם הבא והתענוג שלו יפה לנו מכל חיי ותענוגי עולם הזה שלנו כי זה עיקר הבריאה:



הוא דומה, לְדִיו כְּתוּבָה עַל גִּיר מְחוּק. רַבִּי יוֹסֵי בַר  
 הֵיזְדָּה אִישׁ כָּפַר הַבְּבִלִי אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטָנִים<sup>83</sup>  
 לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים קְהוּת וְשׁוֹתָה יֵין  
 מִגֵּתוֹ. וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאוֹכֵל  
 עֲנָבִים בְּשׁוֹלוֹת וְשׁוֹתָה יֵין יָשָׁן. רַבִּי אוֹמֵר, אֵל תִּסְתַּכֵּל  
 בְּקִנְיָן<sup>84</sup>, אֲלֵא בְמָה שֵׁשֶׁשׁ בּוֹ<sup>85</sup>. יֵשׁ קִנְיָן חֲדָשׁ מְלֵא  
 יָשָׁן, וְיָשָׁן שֶׁאֵפְלוּ חֲדָשׁ אֵין בּוֹ:

התחתונה, וכמו שאמרו רבותינו, זכרונם לברכה: 'מה שעשתה  
 חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסלותא', ועל כן לא  
 נצטיר אלא הדמות, והוא כמו דיו, שאף שנצטיר בו הצורה  
 ממש והדמות כנ"ל. עם כל זה אינו רק ציור ודמות ואינו ממש  
 הדבר בעצמו, כן הדבור אף שבו נצטיר הדמות, עם כל זה אינו  
 אלא ציור ודמות, היינו מדרגה התחתונה שלו, היינו דבור.  
 והבן:

<sup>83</sup> שפת אמת ספר בראשית - פרשת וישב - שנת [תרנ"ו]

בי"ה [תרנ"ו]:

והוא נער את בני בלהה ואמרו חז"ל שהי' עושה מעשה נערות  
 כו'. נער הוא נקרא ע"ש שצריך תמיד התעוררות מחדש. זה  
 החילוק בין זקן שקנה חכמה שהחכמה בקביעות אצלו ונער  
 צריך תמיד התעוררות. ובאמת הוא ענין ימי המעשה מחדש  
 בטובו בכל יום מעשה בראשית ועל הנהגה זו כתיב אי לך ארץ  
 שמלכך נער ושריך בבוקר יאכלו. שצריכין להתחדש בכל יום  
 כמ"ש בכל יום ויהי ערב ויהי בוקר. אבל שבת קודש הוא כולו  
 אור וטוב. ולפי שיוסף הצדיק נגלה להם בדמות נער. לא רצו  
 השבטים להמשך אחר הנהגתו כדאיתא במשנה הלומד מן  
 הקטנים דומה לשותה יין מגתו שיש בו תערובת השמרים. וכן  
 הוא בהנהגה זו שמעורב בו פסולת. ולכן הביא דבתם רעה. אבל  
 הלומד מן הזקנים כשותה יין ישן שנח על שמריו. אכן איתא  
 רבי אומר אל תסתכל בקנן אלא במה שיש בו יש קנן חדש  
 מלא ישן. וכן הי' בחינת יוסף. ויעקב אבינו הבין זה. ולכן כתיב  
 בן זקונים הוא לו כלומר הם חשבוהו לנער והוא חשבו לזקן.  
 וכן נק' אברך מה"ט אב בחכמה ורך בשנים. ומה שנגלה להם  
 בבחינת נער הי' בעבורם כמ"ש נער את בני בלהה. ומדת הצדיק  
 הוא בפנימיות למעלה מכל. ובחינוניות הי' נראה קטן מכל  
 השבטים. כמו שקראוהו חכמים יוסף קטן של שבטים. וזה הי'  
 בחינת חינוניות שלו:

<sup>84</sup> תיקוני זהר דף נח עמוד ב

ועוד, שכניתא איהי שלוח הקן, מאן קן דילה דא ירושלם,  
 ולעילא קן דילה ההוא דאתמר ביה ונקא לא ינקא, ודא  
 מטטרין, עליה אתמר אל תסתכל בקנן אלא במה דאית ביה,  
 ודא איהו כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ,  
 בכל עץ דא גוף וברית, צדיק איהו ברית ואיהו כ"ל עץ דא  
 עמודא דאמצעיתא, או על הארץ דא אימא תתאה, אפרוחים

ואל תשא אל לו בשעת נדרו, ואל תשתדל לראותו  
 בשעת קלקלתו<sup>81</sup>:

(יט) שמואל הקטן אומר, (משלי כד) בנפל אויביך אל  
 תשמח ובפשלו אל יגל לבך, פן יראה יי ורע בעיניו  
 והשיב מעליו אפו:

(כ) אלישע בן אבויה אומר, הלומד ילד למה הוא  
 דומה, לְדִיו כְּתוּבָה עַל גִּיר חֲדָשׁ<sup>82</sup>. וְהַלּוֹמֵד זֶקֶן לָמָּה

<sup>81</sup> פירוש היעב"ץ לאבות

רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חברך בשעת כעסו  
 וכו'. ארבעתן ענין אחד שיושג הפך הכונה, משל למה הדברים  
 דומים לפחם הבוהר הרבה ומטילים בו מים שהוא מתחזק  
 יותר. ואל תשאל לו בשעת נדרו פתחים של היתר, לומר אדעתא  
 דהכי מי נדרת, כי בעודנו כעוס ונודר יבא לפרש כל השאלות  
 ויכניסם בנדר. ואל תשתדל לראותו, כי כוונתך לכבדו ויחשב לו  
 לקלון כי יתבייש ממך:

<sup>82</sup> ליקוטי מוהר"ן מהדורא קמא סימן קצב

וזה (אבות פרק ד'): 'הלומד ילד למה הוא דומה' כו'. כי זה  
 הלומד עם התלמיד הוא ממש ככותב בדיו על הניר, ומציר  
 אותיות שכלו שם, כן הוא מציר בדעת התלמיד, שכלו ודמותו  
 ממש כנ"ל, אך שיש בהלמוד בחינות, היינו שיש בחינות הלומד  
 ילד, היינו כשהתלמיד שומע הדבר מפי הרב ממש ובעת שחדש  
 הרב זה הדבר, שאז הוא בחינת ילד, כי החדשים נהוים על  
 ידי מה שמעלה את הנפשות בבחינות עבור ומחדש אותם  
 כמבאר לעיל (סימן ג). ונמצא שהוא בחינות ילד כאלו נולד  
 היום, ואז דומה לדיו כתובה על ניר חדש, שנחקק ונצטיר שם  
 היטב בלי טשטוש, היינו שאז יוכל להצטיר ולחקק בדעתו  
 היטב ויוכל לזכרו:

אבל הלומד זקן שאינו שומע מפי החכם בעצמו, או אפילו מפיו  
 לאחר כך שלא בשעת החדוש, ואזי לא נתחדש נשמתו בבחינת  
 עבור כנ"ל, ואז הוא בחינות זקן כמו שהיה מקדם, ואז דומה  
 לדיו כתובה על ניר מחוק, שהכתב מטושטש שם. כן החדוש  
 שמחדש החכם אף שנכתב ונחקק בדעתו, עם כל זה לא נצטיר  
 היטב שם ויוכל לשכחו, וזה בחינות (ברכות נח): 'דיו לעבד  
 להיות כרבו', 'לעבד' דיקא, עבד, הוא מי שזוכר מה שמקבל  
 מרבו על ידי שחזר מאה ואחת פעמים כנ"ל, כמו שדרשו  
 רבותינו, זכרונם לברכה (חגיגה ט): 'עובד אלקים זה החוזר  
 פרקו מאה ואחת פעמים, ועל ידי הזכרון זוכה להיות כרבו, כי  
 נזדמן לו דמות דיוקנו של רבו, וכאלו רבו אמרו אז כנ"ל, כי  
 נחקק ונצטיר היטב בדעתו פנים ודמות רבו כדיו כתובה על  
 הניר כנ"ל, וזה בחינות דיו לעבד כו'. בחינת דיו כתובה כנ"ל,  
 (וכן מובא בזהר הקדוש תרומה קנ"ט עין שם): כי מה שנצטיר  
 דמותו אצל התלמיד הוא בחינות דיו. כי לא נצטיר אלא דמות  
 דיוקנו, כי זה כלל שכל ההתלבשות שמתלבש דרגא בדרגא אינו  
 מתלבש אלא מדרגה אחרונה שבדרגא העליונה, היינו בחינת  
 רגלין של העליונה, והוא מדרגה הראשונה אצל דרגא

כי ק"ן ק"ן שבמלת ונקח לא ינקה גימ' מצפ"ץ כמנין שם יהו"ה והנה מטטרו"ן הוא ק"ן להקב"ה בימי החול בסוד היבוס לז"א שח"ו שאל יאמינו שיש במטטרו"ן שום יכולת ורשות אלא הכל בכח שיש בק"ן ק"ן הנזכר שהוא שם מצפ"ץ. ג"ז מהרב זלה"ה:

הנהגות צדיקים - כללים מרבי אליעזר צבי מקאמרנא זיע"א סעיף ק"ח. אל יסתכל בקנקן של בר ישראל שהוא חסיד או בן גדולים או עשיר אלא במה שיש בו בפנימיות לבו היינו תורה ועבודה מדות טובות מעש"ט כי יש קנקן חדש מלא ישן וישן שאפילו חדש אין בו:

#### 85 פירוש היעב"ץ לאבות

רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר. אין דרך לשים שני משלים יחד לביאור ענין. אמנם פה אשוב שאמר כן להודיענו ענין הלמוד כי הוא בשני ענינים: א' ידיעת ההקדמות האמתיות. הב' המשך התולדות מהם. והענבים משל להקדמות, והיין משל ליוצא מהם, אמר כי צדקו שניהם יחדיו בזקנים, שהחמיצו ידיעתם ונתבררו להם ההקדמות וגם היוצא מהם ברוב הזמן, והוא להפך בנערים. וזה על הרוב, אבל יש ילדים שלזכות טבעם תתיישב החכמה בלבם יותר מהזקנים אשר האריכו ימים, וכ"ש אם הם גסי הטבע. וזה שאמר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, ולרמוז שזה כפי טבע הבריאה המשיל בקנקן היוצר.

#### ספר תפארת ישראל - פרק יג

דע כי התורה התמימה תקיף גם כן בכל ההשגות ולא תחסר כל בה, ועם כי נראה בעיני האדם כי דברי התורה הם כדברים פחותים ושפלים, אין בזה תמיה, כי קרה לתורת האדם מה שקרה אל האדם, כי האדם עומד בתחתונים עם שיש לו נשמה שהיא חצובה מתחת כסא כבודו יתברך ממדרגה עליונה גם זורח עליו צלם אלהים שהיא המעלה העליונה, כך הם מצות התורה עם שהם דברים גשמיים יש להם סוד פנימי שהוא עומד ברומו של עולם. ומעתה אל יתמה האדם איך יזכה האדם לעולם הבא על ידי התורה שהיא בדברים הקטנים והפחותים, כי השאלה הזאת גם כן כמו השאלה על האדם איך יזכה האדם בעל חומר לחיים הנצחיים, שהתשובה בזה עם שהאדם הוא בעל גוף וחומר, אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו כי יש בו רוח אלהים נשמה קדושה אשר הנשמה הזאת חצובה מתחת כסא הכבוד ובשביל הנשמה הזאת זוכה האדם אל חיים הנצחיים, וכך עם שמצות התורה נראה שהם בדברים הפחותים יש במצות דברים עליונים על הכל מגיעים עד עולם הבא עד שמצות התורה שמחויב האדם לפעול הם דומים לגמרי אל האדם ונשמתו. ולפיכך כמו האדם עצמו אשר הוא עומד בעולם הזה ונשמתו מגיע עד עולם הבא, כך התורה והמצות שמחויב האדם לפעול הם בדברים שהם בעולם הזה ותכלית מדרגתם עומד ברומו של עולם. וכך סבירא ליה לתנא (קידושין ל"ט ע"ב)

תרין דרועין, או ביצים תרין שוקין, והאם רובצת דא אימא עלאה, שלח תשלח את האם דא אימא תתאה את ודאי: הסביר זאת הרב דניאל פריש שליט"א בבאורו "מתוק מדבש" על תיקו"ז דף תרטו לפי באור הגר"א, כסא מלך ועוד מפרשים: מצות שילוח הקן באה לרמוז ולהזכיר לנו את שילוח השכינה מהקן שלה. בזמן שבית המקדש היה קיים שרתה שכינה בקדש הקדשים בירושלים וכעת שורה בגלות. בעת הגלות ז"ן דאצילות יורדים ומתלבשים במט"ט ובת זוגו עליהם נאמר "ונקה לא ינקה" הזכיר כאן פעמים "קן" ונרמזו במשנתנו "קנקן", שאין להסתכל במט"ט ובת זוגו אלא במה שיש בו שהם ז"ן דאצילות עי"ש.

#### תיקוני זהר דף ק"ז עמוד ב

קם רבי שמעון ואמר, ותוסף ללדת את אחיו את הבל, ווי לעלמא דאית לון עיינין ולא חזאן, אודנין ולא שמעין ברזין דאורייתא, ואזלין בתר בצעין דהאי עלמא. תא חזי קין איהו יצר הרע, הבל יצר הטוב, הבל איהו הלב, ואינון תרי בתי לבא, הדא הוא דכתיב (קהלת י') לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, לב חכם לימינו דא הבל, דאתמר ביה ותוסף ללדת את אחיו את הבל, איהו תוספת רוח הקדש, קין איהו רוח הטומאה דאיהו גרע ולא אוסיף, קין גופא, קן לתרווייהו, ובגינה אתמר **אל תסתכל בקנקן אלא במה דאית ביה**, ודאי קין איהו לבא, דאיהו קליפה דאגוזא, לאו ההוא דלעילא דאיהו איבא דאילנא דחיי, ובגין דהאי קין אית ביה טב וביש, אתמר ביה ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, עד דאתעבר ההוא קליפה מניה דאגוזא, איבא אתקרי מיתה וחיי אור וחשך. הבל טב והבל ביש, הבל דאורייתא דאיהו להב, עלה אתמר קול ה' חצב להבות אש, ודא ה' דמשה, מ' משה, ש' שת, דאתמר ביה כי מן המים משיתיהו, ש' שם, ולא למגנא הוה שם קובע מדרשות באורייתא, והוה שת סיומא דאלפא ביתא, שת בגין כל שתה תחת רגליו:

קין והבל נדרשים כאן כיצר טוב ויצר רע. כשם שיש "קין" בקדושה יש "קין" בצד השני והם שני "קיינים" בחלל הלב, חלל ימיני ליצר טוב וחלל שמאלי ליצר הרע. בא התנא לאמר "אל תסתכל בקנקן", דהיינו חיצוניות, צד שמאל ויצר הרע, אלא במה שיש בו דהיינו הפנימיות, בימין וביצר הטוב. בחינת "לב חכם לימינו". (קהלת פרק י, 2)

#### ספר ליקוטי הש"ס - מסכת אבות

**אל תסתכל** וגו' הנה הכתוב אומר ונקח לא ינקה ויש בהם רמז שם יהו"ה במלת ונקח יש ו"ה ובמלת ינקה יש י"ה והנה מפשטן של דברים משמע שאפילו לשים אינו מוחל לזה אמר שאל יסתכל **אלא במה שיש בו** דהיינו שם יהו"ה הרמזו בר"ת וס"ת העולה מ"ה שהוא המקבל שבים וגם רמזו עוד סוד אחר

(כא) רַבִּי אֱלֶעָזָר הַקַּפָּר אֹמֵר, הַקְּנָאָה וְהַתְּאֵוָה  
וְהַכְּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם<sup>86</sup>:

שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כי למעלת מדרגת המצות  
ופנימית שלהם, אין ראוי שיהיה תשלום שכר מצות בעולם הזה  
זולת מצוה שהוא טוב לבריות כמו כל אותם שאמרו כבוד אב  
ואם גמילות חסדים והבאת שלום, מתוך שהם טובות האדם  
שהוא בעולם הזה ראוי שיאכל פירות בעולם הזה ולא כן שאר  
מצות שאין שכרם רק בעולם הבא:

ספר ביאורי אגדות (אפיקי ים) - מועד דף קטן דף טז ע"א  
ועיקר קיום העולם בסוד יסוד הפנימי שבו, והוא אור הגנוז בו  
לקיום העולם בחסד עילאה, כמ"ש (מדרש כונן) שהעולם עומד  
על סניירו של לוינו ועליו אמרו אל תסתכל בקנקן אלא במ"ה  
שיש בו, כמ"ש רבינו בפי' לתיקונים שהוא בסוד ונק"ה ל"א  
ינק"ה שבו הם ג' שמות של הנהגה ג' גוויי הקשת אל אלקים  
הו"ה, שקנק"ן הוא אלקים בגילופי יודין ונשאר א"ל הו"ה,  
וקנקן הוא מטי"ט ולכן אסור להסתכל בו אלא בפנימיות מ"ה  
שבו. רב יוסף אמר זה העובר עבירה בסתר וכו' כמ"ש בפי'  
מרובה (עט ע"ב) מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן וכו'  
שזה עושה עין שלמעלה כאלו אינו רואה וכו', והוא מיעוט  
אמונה בהשגחתו ית' למטה בעולם השפל שאומר שאין כבודו  
להשגיח בשפלים, וכדעת המינים האומרים על השמים כבודו  
ולא על הארץ, ולכן אמרו כאלו דוחק רגלי שכינה ר"ל שחושב  
שאינן השגחתו מתפשטת למטה, מה שאין כן העושה בגלוי  
שיכול להיות שעושה לתגבורת יצרו, משא"כ בעושה בסתר  
ומצי כייף ליצרי רק שמורא בשר ודם עליו ואין עליו מורה  
הקב"ה, והוא מ"ש ל"ק כאן דמצי כייף ליצרי וכו' דאז עושה  
בסתר כדי שלא יהי' חלול ה' בדבר, ולא מצי כייף ליצרי אינו  
חמור כ"כ ואין זה מצד כפירתו בהשגחתו ובידיעתו יתברך  
כמבואר:

<sup>86</sup> ספר עבודת הקודש חלק ג פרק ז

כמה הפליגו רז"ל בפירוש משנה זו שהיא שנויה במסכת אבות  
בפרק ד' רבי אלעזר הקפ"ר אומר הקנאה והתאוה וכו', והביאה  
תנא של ברייתא זו של פרקי רבי אליעזר לשתי כוונות גדולות,  
וכשיתבאר יעלה בידנו מה שאנו בבאורו ממעלת האדם קודם  
מרותו על כל הנבראים עליונים ותחתונים. והיות המלאכים  
מונעים ומעכבים ביצירתו לסבה זו:

ואמנם הכוונה הראשונה במשנה זו לבאר, כי שלשה אלה סבת  
יציאת אדם הראשון מן העולם שנגזרה עליו מיתה, תחת אשר  
קנא לאלהיו וכפר בו ובעצתו והאמין לעצת הנחש שאמר אין  
צווי זה אלא עין רעה שבשעה שאתם אוכלים ממנו תהיו  
כאלהים, מהו עושה בורא עולמות ומחריב עולמות, כך אתם  
יכולים לברא עולמות ולהחריב עולמות, מה הוא ממית ומחיה,  
אף אתם יכולים להמית ולהחיות שנאמר כי יודע אלהים וגו',  
הלך הנחש ונגע באילן וכו' כדאיתא התם, והוא אכל מן העץ

המר ההוא לתכלית זה, ובאמת כי עלו בידו חציין של דברים  
להחריב עולמות ולהמית החיים, כי מה שבקש לא נתנו לו ומה  
שבידו נטלו ממנו, כי בקש לברא עולמות והיה סבת חרבנו  
וחרבנו. בקש להחיות ונטלו ממנו חיינו ונצחיותו ומכל הבאים  
אחריו, וסוד הפתוי והחטא אין זה מקומו ולזה לא ראיתי  
להאריך בו.

ספר מסילת ישרים פרק יא - בפרטי מדת הנקיות  
על הקנאה והתאוה שנינו בהדיא (אבות פ"ד): הקנאה והתאוה  
והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. אמנם, העיון המצטרך  
בם הוא להמלט מהם ומכל ענפיהם, כי כולם כאחד סורי הגפן  
נכריה. ונתחיל לדבר בם ראשון ראשון:

הנה כלל ענין הגאווה הוא זה, שהאדם מחשיב עצמו בעצמו,  
ובלבבו ידמה כי לו נאווה תהלה. ואמנם, זה יכול לימשך  
מסברות רבות מתחלפות, כי יש מי שיחשיב עצמו בעל שכל,  
ויש מי שיחשיב עצמו נאה, ויש שיחשיב עצמו נכבד, ויש  
שיחשיב עצמו גדול, ויש שיחשיב עצמו חכם. כללו של דבר, כל  
אחד מן הדברים הטובים שבעולם אם יחשוב האדם שישנה בו,  
הרי הוא מסוכן מיד ליפול בשחת זה של גאווה. אך אחרי שקבע  
האדם בלבו היותו חשוב וראוי לתהלה, לא תהיה התולדה  
היוצאת מן המחשבה הזאת אחת בלבד, אלא תולדות רבות  
ומשוונות תצאנה ממנה ואפילו הפכיות נמצא בהן ונולדות  
מסבה אחת ושתייהן לדבר אחד מתכונות:

הנה ימצא גאה אחד שיחשוב בלבו שכיון שהוא ראוי לתהלה  
והוא מיוחד ורשום במעלתו כפי מחשבתו, ראוי לו גם כן  
שיתנהג בדרך מיוחד ורשום בכבוד רב, בין בלכתו, בין בשבתו,  
בין בקומו, בדיבורו ובכל מעשיו לא ילך אלא בנחת גדול, עקבו  
בצד גודלו, לא ישב אלא אפרקדן, לא יקום אלא מעט מעט  
כנחש, לא ידבר עם הכל אלא עם נכבדי העם, וגם ביניהם לא  
ידבר אלא מאמרים קצרים כמאמרי התרפים, וכל שאר  
מעשיו: בתנועותיו, בפעולותיו, במאכלו ובמשותיו,

במלבושיו ובכל דרכיו יתנהג בכבוד גדול כאילו כל בשרו  
עופרת וכל עצמיו אבן או חול: וימצא גאה אחר  
שיחשוב שלפי שהוא ראוי לתהלה ורב המעלות, צריך שיהיה  
מרגיז הארץ ושהכל ירעשו מפניו כי לא יאות שיהרסו בני  
האדם לדבר עמו ולבקש ממנו דבר, ואם יעפילו לעלות אליו  
יבהלם בקולו וברוח שפתיו יהומם בענות להם עזות, ופניו  
זועפות בכל עת ובכל שעה. ויש גאה אחר שיחשוב בלבו שכבר  
הוא כל כך גדול ומכובד על שאי אפשר לכבוד שיתפרש ממנו  
ואינו צריך לו כלל, ולהראות הדבר הזה יעשה מעשים כמעשה  
העניו ויפריז על מדותיו להראות שפלות גדול וענוה עד אין  
חקר, ולבו מתנשא בקרבו לאמר, אני כל כך רם וכל כך נכבד,  
שכבר איני צריך לכבוד, ואין לי אלא לוותר עליו, שכבר רב הוא  
אצלי:

(כב) הוא הָיָה אוֹמֵר, הַיְלֹדִים לְמוֹת, וְהַמְתִּים לְהַחְיֹת, וְהַחַיִּים לְדוֹן. לְיַדַּע לְהוֹדִיעַ וּלְהַנְדִּיעַ שֶׁהוּא

ספר מסילת ישרים פרק יא - שם

....כללו של דבר, הכבוד הוא הדוחק את לב האדם יותר מכל התשוקות והחמדות שבועולם, ולולי זה, כבר היה האדם מתרצה לאכול מה שיוכל, ללבוש מה שיכסה ערותו, ולשכון בבית שתסתירהו מן הפגעים והיתה פרנסתו קלה עליו ולא היה צריך להתיגע להעשיר כלל, אלא שלבתי ראות עצמו שפל ופחות מרעיו מכניס עצמו בעובי הקורה הזאת ואין קץ לכל עמלו. על כן אמרו רבותינו ז"ל (אבות פ"ד): הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. והזהירונו (שם פ"ו): אל תבקש גדולה ואל תחמוד כבוד. כמה הם שמתענים ברעב וישפילו את עצמם להתפרנס מן הצדקה ולא יתעסקו במלאכה שלא תהיה מכובדת בעיניהם מיראתם פן ימעט כבודם. היש לך הוללות גדול מזה? ויותר ירצו בבטלה המביאה לידי שעמום ולידי זימה ולידי גזל ולידי כל גופי עברות שלא להשפיל מעלתם ולהבזות כבודם המדומה. ואמנם, חכמינו ז"ל אשר הורונו והדריכונו תמיד בדרכי האמת. אמרו (אבות פרק א'): אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות. ואמרו עוד (פסחים ק"ג): פשוט נבילתא בשוקא ולא תימר, גברא רבא אנא, כהנא אנא. ואמרו עוד (בבא בתרא ק'): לעולם יעבוד אדם עבודה שהיא זרה לו ואל יצטרך לבריות:

כלל הדברים, הכבוד הוא מן המכשולות היותר גדולים אשר לאדם. ואי אפשר לו להיות עבד נאמן לקונו כל זמן שהוא חס על כבוד עצמו, כי על כל פנים יצטרך למעט בכבוד שמים מפני סכלותו. זה הוא מה שאמר דוד המלך עליו השלום (שמואל ב ו'): ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. והכבוד האמיתי אינו אלא ידיעת התורה באמת. וכן אמרו ז"ל (אבות פ"ו): אין כבוד אלא תורה, שנאמר (משלי ג'): "כבוד חכמים ינחלו", וזולתה אינו אלא כבוד מדומה וכוזב, הבל ואין בו מועיל. וראוי הנקי להנקות ולהטהר ממנו טהרה גמורה, אז יצליח. והנה כללתי עד הנה רבים מפרטי הנקיות. וזה בנין אב לכל שאר המצוות והמדות כולם. (משלי א'): ישמע חכם ויוסיף לקח ונבון תחבולות יקנה:

והנה אינני יכול להכחיש שיש קצת טורח לאדם להגיע אל הנקיות הזה. אף על פי כן אומר אני שאין צריך כל כך כמו שנראה לכאורה והמחשבה בדבר הזה קשה מן המעשה, כי כאשר ישים האדם בלבו ויקבע ברצונו בקביעות להיות מבעלי המדה הטובה הזאת, הנה במעט הרגל שירגיל עצמו בזה, תשוב לו קלה הרבה יותר ממה שהיה יכול לחשוב. זה דבר, שהנסיין יוכיח אמיתו:

<sup>87</sup> עולת ראייה ב עמוד קעה

**החיים לידן לידע ולהודיע ולהודע.** החיים אינם כי-אם דעת, אלא שיש דעת גדולה והיא חיים גדולים, ויש דעת קלה והחיים ההם ג"כ קלים. שהרי אם יעשה החי כל פעולות החיים ובפנימיותו לא ידע מהן אינו נקרא חי כלל. וכן כל ההנאות

שבועולם הן רק ידיעות של דבר מהנה, אלא שהן מתחלקות לפי הדרכים, שעל ידם אפשר להגיע לאותה הידיעה: יש ידיעות הבאות ע"י שמיעה ויש ע"י ראייה ויש ע"י טעימה, ויתר החושים, אבל עכ"פ המהנה אינו כ"א הידיעה הטובה הנאותה, והחומר הוא הכלי שעל ידו מגיעים את הידיעה. גם כל מיני צער אינם כ"א ידיעות שאינן נאותות, שנודעות ע"י הרגש כוית אש או פצע או טעם מר וכדומה. נמצא שאפילו בחיי הגוף אין כלל חיים בעולם מבלעדי ידיעה, אלא שבהיות הנפש היודעת כלולה בחומר באות לה הידיעות ע"י החמרים. ומזה בנין ערך הנפש השכלית לעומת הבהמית המרגשת, כמו שאנו רואים, שכל מה שיגדל האדם בערכו תהיה הידיעה, שתשמח לבבו ותמלאהו רצון, צריכה להיות יותר גדולה, חסר לב ישמח על חכמה קלה, וגדל דעה לא ישים לה לב כ"כ, ורק בהשיגו חכמה גדולה ורחבה ישמח באמת. והנה כשנעריך ערך ידיעת הטעם של דבר מוטעם, וכדומה ממיני ההרגשות הערביות, מה נחשבת היא אפילו לעומת ידיעת חק אחד מהחכמה, וכמה הרכבות של חכמה ותבונה דרושות עד שתרגיש בה הנפש נועם פנימי, ומה נכבדו הדברים ההם, וקימים וקבועים הם, והידיעה של הרגשת ההנאות הרי היא פחותה ואינה קיימת, רק דמיונית לשעתה, ע"כ הנגרר אחריה הרי הוא נגרר אחרי שקר ודמיון, וגורמת לטמטם הלב מכל חכמה אמיתית. עכ"פ האדם מצד הגוף לבד הוא שפל כ"כ עד שהידיעות הקטנות של ההרגשות ג"כ מספיקות לו להנאתו, ומצד הנפש גדול הוא מאד, עד שידא על כנפי רוח לדעת חכמה רבה, ועיקר שלמותו הוא בהגיעו לכלל זה שיהי חי בחיים של ידיעה היותר גדולה ונכבדה, שהיא ידיעת השי"ת, שבהכרח רק זה הוא החיים האמיתיים. אכן שלמות הפעולות היא בהעשותן ע"י אמצעיים רבים והדרגה, ומהלך האמצעיים וההדרגה נעלם מעין האדם, ונמצאים כולם בתורה הקדושה, והיא חיי עולם ממש. א"כ עיקר החיים ותכליתם אינו כ"א כולם בתורה הקדושה, והיא חיי עולם ממש. א"כ עיקר החיים ותכליתם אינו כ"א לידע, ולהשפיע חיים לזולתו זהו להודיע. וכל מה שיתוספו פרטים בידיעה כן יגדל ערך החיים, כמו שאנו רואים בהרגשות, שכל מה שמוסיף בהרגשות טובות ימיו כפלים, ולפי"ז צ"ל שכל ערך החיים הוא בכל אחד ואחד לפי ערך הפרטים, המיוחדים לו מזולתו, בידיעה האמתית, שהיא ידיעת השי"ת, אלא שעדיין אין העולם בשלמותו בכדי שנוכל לקבל את אור החיים רק בזה האופן, שבאמת אין חיים אחרים במציאות כלל. א"כ החיים להודיע, שכל מה שיתוסף ידוע תתוסף הידיעה בכללה, וכל מה שתתוסף הידיעה יתוספו החיים בערך תכונת הידיעה האמתית שבהם. ובכלל הלא מובן שכל עיקר ידיעת השי"ת שייכה באדם מצד הנמשך ממנו יתברך לנבראים, א"כ כל חי הרי מטובו ית' הוא חי, ובודאי אין כל חי דומה לחברו, ואופן ההמשכה שנמשך מאור ד' לזה החי אינו דומה לחברו, ולפיכך כל מה שידוע יותר אופן הקישור, שיש לחייו עם אור השי"ת, השופע עליו להחיותו, ואופן ההמשכה של כל חייו ממנו, כן תתרבה הידיעה האמתית, שהיא החיים האמיתיים.

## פרקי אבות

53

אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדן, הוא עד, הוא בעל דין, והוא עתיד לדון. ברוך הוא, שאין לפניו לא עולה ולא שכה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד, שהכל שלו. ודע שהכל לפי החשבון. ואל בטיחך יצרך שהשאל בית מנוס לך, שעל כרחך אתה נוצר, (ועל כרחך אתה נולד), ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא:

(א) **בְּעֶשְׂרָה מַאֲמָרוֹת**<sup>88</sup> נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמָה תִּלְמוּד לומר, וְהָלֵא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהַבְרִאות, אֶלָּא

<sup>88</sup> ספר עץ חיים - שער יא פרק ו מ"ת

ועתה צריך לתת טעם אל כל הנ"ל מה נשתנו נקודות זו"ן מנקודות הגי' דע, כי כל העולם כולו מתנהג ע"י זו"ן שהם מידות הנתנה"ם וכמו שהם נקראו בנים של או"א גם אנחנו נקראים בנים של זו"ן בסוד בנים אתם לה' וגו' וגם כי הכתוב אומר כי אמרתי עולם חסד יבנה ר"ל שהעולם מבחינת החסד ואילך שהם ז"ת שהם כללות זו"ן וז"ס שבעת ימי בראשית כנודע. ולכן כל הפגם שגורמים התחתונים ע"י מעשיהם הרעים אינו מגיע בגי' שהם א"א ואו"א רק בז"ת שהם זו"ן. והנה גם בזו"ן עצמן יש שינוי ביניהן כי פשוט הוא שאין הפגם הנוגע בנוקבא שוה אל הפגם הנוגע עד ז"א ממש שהוא גדול ומעולה ממנה והחילוק שיש בזה הוא כי (ע"י) הפגם המגיע עד נוקבא לבד אפשר שיהיה כח בפגם ההוא אם יהיה החטא גדול באופן שיגרום שישתלקו ממנו הטי' חלקים כולם ולא ישאיר בה רק חלק עשירית שהוא כתר שבה אבל בז"א אין כח בפגם מעשה התחתונים שישתלקו ממנו הו"יק רק הגי' לבד. וצריך לתת טעם לזה ובכלל הדבר נבאר מ"ש לעיל כי ביציאת נקודת ז"א יצאו ו' חלקי תחתונים ולא ג' ראשונות ונקודות הנוקבא יצאה נקודה העליונה כתר שבה בלבד וטי' חלקי התחתונים לא יצאו אמנם ב' הטעמים לב' השאלות האלו הם נתלן זה בזה והענין תלוי כמ"ש בפרקי אבות **בעשרה מאמרות נברא העולם** וכך פ"י הדבר שבחינת הו"א שהוא עולם מתחיל מהחסד ולמטה והוא נקרא עולם בסוד אמרתי עולם חסד יבנה מחסד ואילך יבנה כנ"ל ובחינת זו הנקרא ז"א היה המאציל העליון יכול לבוראו מחובר יחד כל הי"ס שבו ולא להיות י' מאמרות נפרדות זו מזו ולא היה בדרך גי' שהם א"א ואו"א שכל י' חלקיהם יצאו מחוברים יחד כנ"ל ונתן לזה טעם ואמר **להפריע מן הרשעים** כו' פירוש כדי להיות בעה"ז שכר ועונש לצדיקים ולרשעים ולכן היה הדבר הזה שיהיה זו"ן מחולקים ל' חלקים שהם עשרה מאמרות ולא יצאו כלולים יחד ע"ד ג' נקודות הראשונים. והטעם הוא לפי שכפי גודל שיעור הפגם שיפגמו הרשעים כך יגרעו במאמרות האלו ויפרע אז מהם כפי הערך ההוא וכן להיפך זה אצל הצדיקים. והנה הפגם המגיע אל נוקבא דז"א יש בחינת פגם שיגרום שישתלק ממנה חלק אחד ויש שיגרום לסלק ב' חלקים ועד"ז עד שאפשר שיהיה בחינת פגם שיגרום שישתלקו ממנה הטי' חלקים תחתונים ולא ישארו בה רק חלק א' העשירי העליון בלבד שהיא הכתר שבה אשר ז"ס מה שנאמר אל הירח לכי מעטי את עצמך והבן זה. ואמנם אם מה שהיה נשאר קיים ממנה לא היה חלק העליון מכולם אלא האחרון שבכולם ע"ד הז"א שנשארים התחתונים ומשתלקים העליונים הנה אז לא היה כח כלל בחלק ההוא ואז אפילו אותו החלק היתה מתבטל להיות תחתון שלה והיה נחרב ומתבטל העולם ולכך הוצרך שחלק הנשאר יהיה העליון שבה

שהוא הכתר שבה מחמת היותה כולה נתונה תוך הקליפה כמבואר בסוד רגליה יורדות מות והנה (נ"א והוא) החלק הזה הנשאר הוא בעצמו בחינת החלק שיצא מתחלה קודם התיקון כנ"ל כי אז לא יצא מכל חלקי נקודת נוקבא דז"א רק חלק עשירית ממנה והוא עליון שבה. וטעם הדבר כי כל דבר שבא בתחילה בבחינת שורש ועיקר אינו מסתלק אח"כ בעת הפגם אמנם מה שבא לה בסוד תוספת בעת התיקון שהם ט' חלקים האחרים אלו הם מסתלקים בעת הפגם משא"כ אם באו מתחלה קודם התיקון בסוד שורש ועיקר שאז אם יפגמו התחתונים לא יוכלו להסתלק. ואם תאמר ויותר טוב הי' שלא יסתלקו לזה ביאר הטעם ואמר **להפריע מן הרשעים** כו' ויהיה שכר ועונש (ודין ורחמים) ודין ודין ובהסתלק יפרע מן הרשעים על שגרמו הסתלקות לבחינת היותן י' מאמרות נפרדות כי אם יצאו מחוברים כא' לא יהיו מסתלקים וזה שאמר **שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות** פירוש ואלו נברא במאמר אחד כלול מכולם לא היה כך וכן על דרך זה **לתת שכר טוב לצדיקים** שמחזירין אותן אחר הסתלקותן משא"כ אם לא היו מסתלקין מעליהן ע"י הפגם לא הי' שכר לצדיקים המחזירין אותן והבן זה:

שער הפסוקים - פרשת תצא

אמרו רז"ל **בעשרה מאמרות נברא העולם** וכו'. והענין היא, שהקדושין הם מצד החכמה, שכן כל קדושה היא מצדה. וכל כללות הספירה מעשר, הם מצד חכמה, וז"ס **בעשרה מאמרות**, שהם מצד החכמה, שהיא כללות היו"ד, נברא העולם שהיא בינה, **ומה ת"ל, והלא במאמר אחד יכול להבראות**, ר"ל, מה צורך לבריאת העולם בכל העשר, שהם הלי"ב נתיבות חכמה עצמם, **והלא** בסוד הדעת, הנקרא **מאמר אחד**, שגם הוא כולל כל הלי"ב, **יכול להבראות**, והוא שושבין המיוחד חו"ב, שהוא נעשה ס, וז"ס לסרבה המשרה. **אלא ליתן שכר טוב לצדיקים**, ר"ל, צריך העולם להיות נברא מדין ורחמים, והרחמים צריכים שיהיו גמורים מצד החכמה, שמצדה כללות כל העשר להשפיע לצדיקים. ומצד א' צריך עונש ודין, לפרע מן הרשעים, וזהו

טעם שנברא העולם בעשרה מאמרות מצד החכמה:

וזהו חלק ב דף מג עמוד א

לבתר עבד משמשין לאלין מאנין, כרסייא בארבע סמכין, ושית דרגין לכרסייא, הא עשר, וכלא איהו כרסייא, כגון כוס דברכה דתקינן ביה עשרה דברים, בגין תורה דאתייחיבת בעשרה דברן, בגין עלמא דאיהו מעשה בראשית, דאתברי **בעשרה מאמרות**. ותקינן לכרסייא כתות לשמשא ליה, דאינון, מלאכים, אראלים, שרפים, חיות, אופנים, חשמלים, אלים, אלהים, בני אלהיים, אישיים.

רמב"ם יד החזקה - הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ז:

שינוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא, ולפיכך נקראים חיות הקדש והם למעלה מן הכל ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני אלהים וכרובים ואישים כל

שהוא היצירה, לאחוז להם. ונתייחד בזה כח הבחירה והשכר ועונש. משא"כ אם שהיה יציאת כולם במאמר אחד וכנזכר, וזהו שאמרו, להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם (ע"י) שנברא בעשרה מאמרות. וליתן שכר טוב לצדיקים שמקימין את העולם (ע"י) שנברא בעשרה מאמרות. כי אילו שהיה נברא במאמר אחד. שהיה יציאת הז"ת עם הג"ר ביחד. לא היה כח לשום בריה להוסיף או לגרוע בהבריאה מאומה. כי הג"ר הוא אור אלהו"ת. וכנודע שמהנשמה הכללית ולמעלה הוא אור אלהו"ת. ואין כח לשום בריה לשנות שם מאומה, ומה גם כי המאמר הראשון. שהוא ביום ראשון. הרי היה הוא בשימוש אור הגנוז. שאין מעשה בני אדם מגיע שם. והרי נתבאר לנו עכ"פ כי הענין דהעשרה מאמרות. הגם שהיה יכול להבראות במאמר אחד. אך כ"ז היה כדי לייסד את העולם על כח הבחירה. והוא ע"י המציאות דטוב ורע. וכדי שיכוף האדם את יצרו אשר הוא מעורב בכל המציאות ובכל עניני העולם והוא ע"י שנבראו בעשרה מאמרות ולא במאמר אחד כנזכר וכדי שישתדל האדם תמיד לכוף את יצרו ויכבוש אותו מכל וכל. להיות דבוק בה' ובתורתו. כי רק על זה היה כוונת הבריאה בהעשרה מאמרות שבה, ר"ל כי הרי לכך נברא בעשרה מאמרות כנזכר, והמתנהג בדרך ההוא משלים כוונת הבריאה ונעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית:

ספר מבוא לחכמת הקבלה חלק ב שער ו פרק ב ועל זה אמרו רז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם ומה ת"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא כדי ליתן שכר כו', והיינו כי אלו עשרה מאמרות הם הי' כלים דעשר ספירות דאצילות שבהם הוא כח כל הבריאה בפרטות בכל דבר ושם הגיע הגבול שיהיה ראוי שיתנהג על פי ב' דרכים שכר ועונש, לפי רבוי כח המאורות או לפי מעוטם הכל על פי הבחירה על ידי טו"ר יצר הטוב ויצר הרע.

כללי ספר קנאת ה' צבאות להרמח"ל ז"ל כלל ג - סדר הבריאה סדר הבריאה: וכיון שהבנת ענין הנבראים, אבינך עתה בס"ד סדר הבריאה, כי בהיות הנבראים מסודרים בהדרגה זאת, הנה גם הבריאה תהיה מסודרת בהדרגה הזאת. וזהו הנותן השכר והעונש, כמו שתשמע עתה בס"ד. וזה, כי אמת הוא שהמאציל ב"ה היה יכול לברוא כל ברואיו באופן שוה, כי הלא במאמרו יכול לברוא הכל, ואין צריך לו שינוי מעשה. וזה יהיה כלל בידך, שאין לומר - המאציל ב"ה כך היה צריך לעשות, כי באמת היה יכול לעשות הכל ברצונו, אלא שכך רצה:

ובאמת, הוא רצה בשינוי, כדי לתת מקום לשכר ועונש. כי על כן בעשרה מאמרות שונים נברא העולם, ובששת ימים שונים כמו כן, כי רצה המאציל להשוות פעולתו אל הנפעל ממנו. ועל כן הנה פעל מין פעולה אחת, דרך משל - שהיא מקבלת לחלק הראש שבאדם, והוציא בריאה אחת בבחינה זו בעולם, וכן נמצא אחר כך באדם. ואחר כך פעל מין פעולה אחרת, מקבלת

אלו עשרה השמות שנקראו בהן המלאכים על שם עשר מעלות שלהן הן ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלת האל ברוך הוא היא מעלת הצורה שנקראת חיות לפיכך נאמר בנבואה שהן תחת כסא הכבוד ומעלה עשירית היא מעלת הצורה שנקראת אישים והם המלאכים המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה לפיכך נקראו אישים שמעלתם קרובה למעלת דעת בני אדם:

ספר מגיד מישרים - פרשת בראשית וכד שמע דאמר בעשרה מאמרות נברא העולם אקשי ט' הוי דלא אשכחן ויאמר אלא ט' זימנין? ואהדר ליה בראשית נמי מאמר כלומר בראשית אע"ג דרמיז בחכמה כתר נמי כליל ביה. והיינו דתרגם אונקלוס בקדמין למרמז על תרין קדמין. קדם דחכמה וקדם דכתר. הא כתר רמיז בראשית ומ"מ לא אתמר ביה ויאמר מרוב אתעלמותי. וכיון דאיזכר כתר בבראשית אע"ג דלא איתמר ביה ויאמר שפיר יכילין למימר בעשרה מאמרות.

מסכת ראש השנה דף לב עמוד א  
משנה: אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות רבי יוחנן בן נורי אומר אם אמר שלש שלש מכולן יצא: גמרא הני עשרה מלכיות כנגד מי אמר (רבי) [רבי לוי] כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים הלולים טובא הוו הנך דכתיב בהו הללוהו בתקע שופר רב יוסף אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו לו למשה בסיני רבי יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם הי ניהו ויאמר (ויאמר) דבראשית תשעה הוו בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו.

מסכת מגילה דף כא עמוד ב  
תני רב שימי אין פוחתין מעשרה פסוקין בבית הכנסת וידבר עולה מן המניין. הני עשרה כנגד מי? אמר רבי יהושע בן לוי כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת. רב יוסף אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני. (רבי לוי) אמר כנגד עשרה הלולין שאמר דוד בספר תהלים) ורבי יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. הי ניהו ויאמר דבראשית הני תשעה הוו בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם.

בריאת העולם בעשרה מאמרות אפשרה הנהגת שכר ועונש:

שערי הלשם חלק א - סימן ו - בחירה וענין הזווגי דאב"א הרי נודע הוא שהוא ע"י עליית הזו"ן בהיכלין דאב"א, אמנם לידתם היה למטה במקומם גופה בהיותן אב"א, כמ"ש בדרושי מ"ן ומ"ד דרוש א', והנה ע"י שיצאו הרוח ונפש שבהם במאמר בפני"ע ובלידה בפני"ע חלוק מהג"ר, הנה ע"י נעשה בהם האפשרית לאחיזת החיצונים.

לְהַפְרֵעַ מִן הַרְשָׁעִים שֶׁמֵאֲבָדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא  
בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת, וְלִתֵּן שֶׁכֶר טוֹב לְצַדִּיקִים שֶׁמְקִיְמִין  
אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת:  
(ב) עֶשְׂרֵה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אָרְךְ  
אֲפִים לְפָנָיו, שֶׁכֶל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מְקַעֲסִין וּבְאִין עַד

השמש, והכל יצא ע"י מאמרי פיו ית' במע"ב (במעשה בראשית), שאלו המאמרים הוא צירופי האותיות שהם הכלים עם הרוח שהוא הנקודות, והם צירופי כ"ב אותיות ע"י רל"א שערים פנים ואחור, שהם בסוד והמשכילים כו':  
והוא ענין העולמות שמתחדשים תמיד ע"י חידושי תורה של הצדיקים, שע"י נעשים שמים חדשים וארץ חדשה, שהוא ע"י הרכבת האותיות עם המחשבה, והשגתם בתורה ע"י יגיעתם בה לשמה, נעשה צירופים חדשים באותיות ובנקודות ומתחדשים ע"י הנבראים וע"י נאמר, כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני תמיד נאום ה', כן יעמוד זרעכם ושמכם וגו', וכולם כלולים במאמרות שנברא בהם העולם בכח, ובסוד י' הדברות הכוללים כל התורה. ולכן שם נמצאו כל הנשמות שהיו ושעתידין להיות, וקבלו כל אחד חלקו בתורה:

שפת אמת ספר בראשית - פרשת נח - שנת [תרל"ח]

ב"ה פ' נח [תרל"ח]:

ברש"י באברהם נאמר התהלכתי לפניו ונח ה' צריך סעד כו'.  
כי הנה במשנה דאבות אמרו **בעשרה מאמרות נברא והלא במאמר אחד יכול להבראות לתת שכר טוב לצדיקים** כו' אח"כ עשרה דורות מאדם עד נח אח"כ עשרה דורות מנח עד אברהם כו' והנה הצלת נח בתיבה הוא ממש כמו שהי' יכול להיות במאמר אחד שהוא באופן התדבקות הבריאה אל שורש האחדות בלי בחירה והתפרדות הכחות שלה נברא בעשרה מאמרות. והרשעים מאבדין הארת העשרה מאמרות עד שהביא המבול ונתקיים נח בבחינת מאמר א'. ולכן איתא בזוה"ק כי נח הוא בחינת השבת. כי בו שבת. שהוא שורש הבריאה שמתייחדין בש"ק להתדבק בשרש האחדות. רמו לדבר שדרשו חז"ל בן נח ששבת חייב דכ' לא ישבתו כו' מכלל שהצלת נח בתיבה ה' בחינת שבת כמובן. אמנם אברהם אבינו זכה להציל כל אנשי דורו שהוא חזר ותיקן כל בחינת העשרה מאמרות. כמ"ש לתת שכר לצדיקים שמקיימין העולם כו' כמ"ש בהבאם באברהם. לכן קיבל עליו שכר כולם. ונח לא הי' יכול להציל בני דורו שהצלתו לא הי' בבחינת זו רק בהתדבקות בשרש כמ"ש במדרש אף נח כו' אלא שמצא חן. וביאור הענין דכ' אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. והול"ל שאתה צדיק. אבל הפי' כמ"ש וירא כו' כל אשר עשה כו' טוב מאוד והוא השגחת הבורא ית' על כל דור ודור. ממילא ע"כ גם דורות הרשעים ראה השי"ת מקום קיום להם. ואת נח ראה השי"ת לצדיק בדור המבול וניתן בו הכנה להציל דורות הבאים:

דרך משל לחלק הצואר, והוציא בריאה אחת בבחינה זו בעולם. וימצא שייכות וקשר בין שתי הפעולות האלה, וכן בין שתי הבריאות האלה, כקשר ושייכות הנמצא בין הראש והצואר באדם. והפעולות שפעל המאציל ב"ה בבריאה, הנה הוא מתמיד לפעול בקיומה:

עשרה מאמרות אלו עשרה כלים של הספירות שבהם עשרה אורות

ספר פתחי שערים נתיב אורות אח"פ דא"ק - פתח ט  
ולבאר ענין הכלים, נקדים הקדמה אחת, והוא להבין מאמר חז"ל, בעשרה מאמרות נברא העולם כו' וכמ"ש בתורה, ויאמר אלהים וגו'. והוא כי כבר כתבנו, שבכל העולמות יש עצמות וכלים, וכן באצילות. והיינו, סדרי מאורות שהאירו לברוא כל הנבראים של ב"ה, שהם מסודרים כל א' בגבול וסדרי הנהגתם המשוער לפי ענין הנבראים, הם נקראים כלים, שע"י נברא הכל, ומתנהג הכל, והם כחות המאירים ברצונו ית', כמ"ש למעלה (והכוונה לספירות). והרצון המתלבש בהם, הוא סוד קו הפנימי שבכלים, שהוא נשמה להם, שע"י הרצון וכוונה נעשה כמו שהנשמה פועלת ע"י אברי הגוף:

ספר פתחי שערים נתיב אורות דעקודים - פתח ג

כללות הבריאה בעשרה מאמרות:

**עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, הם שיתוף כל המדרגות כולם בפה דא"ק. כ"ב אותיות וי' ספירות של הנפש, הם בחינת גוף ונפש הקשורים ביחד באדם. י' מאמרות עצמם, הם הי' ספירות של הרוח ומדרגת אדם. אותו צירוף של הכלים (אותיות) עם הרוח (נקודות) הוא ענין העולמות והתחדשותם התמידי על ידי עבודת הצדיקים:**

ואלו הם סוד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם, והם כלל כל האמירות שנעשה ע"י חיבור האותיות והרכבתם, שכוללים כל הכלים של אבי"ע שהם נכללים ב"ב אלה"ם (שזכרו בתורה) בז' ימי בראשית אלו, שהם ל"ב נתיבות שנברא בהם העולם. והם כ"ב אותיות דכלים וי"ס דנפש שיתופא דגופא, שכולם נקראים בחינת אלה"ם. וי' מאמרות בעצמם הם י"ס דרוח, והוא דרגא דאד"ם שקיו דאילנא לגיו (השקאה, היינו המשכת האור לפנימיות האילן) והם המניעים לאותיות שהם הכלים. והם בסוד חיות ואופנים. וכתוב כי רוח החיה באופנים ובהנשא החיות, ינשאו האופנים וגו', והוא סוד ד' חיות (הכוונה לד' חיות המרכבה שהם אריה, נשר, שור, אדם) הכוללים ד' אותיות הוי"ה שהוא בפנים:

וכל מה שהיה הוה ויהיה בכל עלמין ובדצח"מ ובד' יסודות בכל פרט ופרט, הכל מבואר בתורה ונכלל בתיבת בראשית עד (התיבה) לעשות בז' ימי בראשית, כמ"ש רבינו הגדול הגר"א ז"ל בפירושו לספד"צ פ"ה באריכות. והוא, כי אין כל חדש תחת



הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שבא אברהם וקבל  
(עליו) שכר כלם :

(ג) עשרה נסיונות<sup>90</sup> נתנסה אברהם אבינו<sup>91</sup> עליו  
השלוש ועמד בכלם, להודיע כמה חבתו של אברהם  
אבינו עליו השלום :

ויעקב וי"ב שבטים עי' נפש כולם היו מזוקקים ומבוררים  
קדושים משרתי עליון ולכן אמר מאדם ועד נח ומנח עד אברהם  
כי כל אחד הוא בחי' בירור בפ"ע ובמ"ש יובן המשל של רז"ל  
הנ"ל ויתורץ הקושיא כי כמה פעמים נאבד המרגליות וחזרה  
ונאבדה וגו'. ג"ז מהרב ז"ל :

<sup>90</sup> רמב"ם פירוש המשניות - מסכת אבות פרק ה  
עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכלם להודיע כמה  
חבתו של אברהם אבינו - העשרה נסיונות שנתנסה אברהם  
אבינו כולם דבר הכתוב. הראשון הגרות באמרו יתברך לך לך  
מארצך וגו'. השני, הרעב אשר נמצא בארץ כנען בבואו שם  
והוא יעדו ואעשך לגוי גדול וזה נסיון גדול והוא אמרו ויהי רעב  
בארץ. והשלישי, חמס המצריים עליו בהלקח שרה לפרעה.  
והרביעי, הלחמו בדי' מלכים. החמישי, לקחו הגר לאשה אחר  
שנאש מהוליד משרה. הששי, הוא המילה אשר צוה בה בימי  
הזקנה. השביעי, חמס מלך גר עליו בלקחו שרה גם כן.  
השמיני, גרש הגר אחרי הבנות ממנה. התשיעי, הרחקת בנו  
ישמעאל והוא אמרו יתברך אל ירע בעיניך על הנער וגו', וכבר  
העיר הכתוב איך היה קשה בעיניו הדבר הזה באמרו וירע הדבר  
מאד בעיני אברהם אלא ששמר מצות הש"י וגרשם. העשירי,  
עקידת יצחק :

<sup>91</sup> ספר עבודת ישראל פרקי אבות  
עשרה דורות מנח ועד אברהם וכו' וקבל שכר כולם. השכר הוא  
העבודה, כענין שכר מצוה מצוה (אבות פ"ד מ"ב), מה שהשיית  
נותן לאדם מחשבות טהורות וקדושות, וזה הוא הגן עדן  
בעצמו, וכן ח"ו ההיפך המחשבות זרות והסטי"א כחות  
הטומאה שניתן לאדם זה לעומת זה הוא הגיהנם. והנה כל  
ישראל יש להם חלק לעולם הבא כמש"ל שכל נשמה היא  
מעורב טוב ורע, ולכל נשמה יש חלק בתורה ועבודה ואורות  
העליונים המוכנים לה, אם תיטיב דרכיה. ואם ח"ו לא תיטיב,  
אזי אלו האורות אין להם מקום לחול, ובאים אל הצדיק  
העובד את ה' ונתגלים אליו ומוסיף בזה כח ועוז בעבודת  
הש"י. וכמו כן חלק הרע של הצדיק המדחה אותו בשתי ידיים,  
הרשע הרודף תמיד אחר חמדת עולם הזה והסטי"א והכחות  
הטומאה מקבלם בסבר פנים יפות :

וז"ש רז"ל (חגיגה טו.) זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בגן  
עדן, נתחייב רשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם. דאי לא  
תימא הכי תיקשי מה חלק יש להרשע בגן עדן, אלא יען שהכל  
ממקום אחד באו ולכל נוצר יש לו חלק הטוב והרע, והצדיק

שְׁהִיָּא עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַמְּבֹל. עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנְחָ וְעַד  
אֲבָרָהם<sup>89</sup>, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרְךָ אַפִּים לְפָנָיו, שְׁכָל

<sup>89</sup> ספר ליקוטי הש"ס - מסכת אבות

י' דורות מנח ועד אברהם. כבר ביארנו בענין הגילגולים כי  
אדה"ר הי' כולל כל הנשמות כולם וכאשר חטא נפגמו כולם  
ונשרו ממנו וכאשר בא אדה"ר לתקן תחלה יצאו קין והבל  
מבלי תיקון וישב ק"ל שנה במי גיחון עד צוארו והי' מוליד שם  
רוחין ושידין וכולם היו נשמות רמות וקדושות רק שהיו באים  
בדרך קר"י בלי נקבה והשדות הי' לוקחות אותן הטיפות  
ומתעברות מהם ובונים להם גופים משידים וגם זה הי' קצת  
[נ"א צריך] תיקון וכאשר בא והוליד שת הוציא אותו מבורר  
ומתוקן וגם זה עוד לא נתקן כהלכה עד שבא מרע"ה אשר עליו  
נאמר כל שתה תחת רגליו כי הוא תיקון הזעיר ונעשה משת  
משה ולכן כל אותן הדורות היו מקולקלין לפי שהיו בתחלת  
הבירור וזוה יתורץ קושיא אחת שהקשו רז"ל במה שמנו במס'  
אבות י' דורות מאדם ועד נח וכן מנח עד אברהם ומה צורך אל  
מנין זה ותירצו משל למלך שאבד מרגליות א' וגו' אשר יש  
להקשות בו בשלמא אם אינו יודע באיזה מקום אבד המרגליות  
צריך לבקש בכברה אחת כאן וכאן אבל הקב"ה היודע באיזה  
מקום שאבד ולמה צריך כברה יקח את המרגליות ויניח השאר  
ובמ"ש יתורץ יפה כי כולם היו נשמות רמות וקדושות והיו  
מלובשים בחטא אדה"ר בהקליפה ולכן הוא צריך להביאם פעם  
אחר פעם כדי לברר בירור אחר בירור עד אשר יתוקנו והיו ג"כ  
כל כך מקולקלי' לפי שהיו בתחלת הבירור ולא הי' להם ידיים  
לנוס ועוזר לא הי' להם משא"כ עתה יש לנו אלו הב' בחי' הא'  
שכבר נשברו הכלים [נ"א הקליפין] ויצאו רובם והב' שיש לנו  
עוזרים רבים כי כל השרשים שנתעלו וישבו בגי"ע באים לסייע  
את הגוף שלהם כל א' בא בענין שלו לפי שצריך להתברר כמשל  
אם הי' האדם כולו מבורר ונשאר רגליו בטיט שצריך לתקן  
ולכן בא לסייעו אבל דורות הראשונים לא היו מתוקנים כ"א  
ראשי הדור בלבד שהם בחי' הנקודה פנימיות והיו קדושים  
מאוד [צ"ל לפי שהיו מעולים ביותר ולכן היו חיינן זמן רב וכו']  
לפי שהיו ממקום גבוה אבל עתה אשר הולכים ומשתלשלים  
במדריגות ע"כ החיים קצרים ביותר.

והנה ראשי הדור אשר היו מתוקנים הנה הם עשר מאדם ועד  
נח כי אותן הדורות היו אותן שהוליד אדה"ר בק"ל שנה בלי  
נקבה והנה אדה"ר חטא בעי"ז וגי"ע וש"ד ובזה הפגם נפגמו  
הבאים אחריו דור אנוש בעי"ז ודור המבול בגי"ע ונח שהי' ראש  
הדור יצא מתוקן צדיק ונכנס בתיבה שהיא מלכות כדי לתקן  
פגם ההוא כי השחית כל בשר וגו' כנודע ואח"כ כשחזרו ובאו  
בדור הפלגה חטאו בש"ד וגם חזרו לקלקל בעי"ז וזשי"ה הבה  
נבנה לנו עיר ומגדל כמו שיש בקדושה יסוד ומלכות יחד  
וכוונתם הי' לחזור ולבנות גופן מן החיצונים אל הנשמות  
להכניסם בקליפה כבראשונה ולכן עמד אאע"ה [במובחר  
שבאבות הגי' וכלם. אח"כ כשיצא אברהם בבירור הגי' יצאו  
ממותקים וכו']. ויצא ממותק כל הצורך ונולד בבבל ונפל באור  
כשדים כי שם הי' צריך תיקון לכן כל גזע היוצא ממנו יצחק

(ה) עֲשֶׂה נְסִים<sup>94</sup> נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. (א)  
לא הפילה אשה מריח בשר הקדש, (2) ולא הסריח

המרגלים ושם נאמר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי:

<sup>94</sup> ספר גבורות השם - פרק עא

לא היה מנהג בית המקדש על פי הטבע החמרי רק בנסים כוללים כמו ששינו (אבות פ"ה) עשרה נסים נעשו לאבותינו במקדש וכו', שתראה כי אין שם הנהגת הטבע שהיא חמריית כלל רק נסים אלהיים ובלתי טבעיים. ונבחרו אלו הנסים כי החל מן המדריגה האחרונה עד המדריגה העליונה על כל, וזה כי התחיל באשה לומר ולא הפילה אשה מריח בשר הקדשים וסיים ולא אמר אדם צר לי המקום שאלן בירושלים הרי שסיים במקום שהוא כולל מקיף הכל. וזהו המדריגה העליונה שהוא כולל ומקיף הכל כי אלו עשרה נסים נגד עשר ספירות בלימה החל באחרונה לכך אמר ולא הפילה אשה מריח בשר הקדשים כי האשה (שהיא כנגד ספירת המלכות. והרב לא המשיך לבאר רק רמז לנו. ונ"ל בס"ד שהבאור כך: בשר הקדש כנגד ספירת החכמה, זבוב רומז לחב"ד דקלי" שכן כתב בספר "קהלות יעקב" ערך זבוב: "זבוב בא"ת ב"ש גימ' חכמה בינה ודעת דקליפהע"ה. כהן גדול בחסד אש המערכה בגבורה, רוח בתפארת, עומדים צפופים כנגד נצח והוד שהם הרגליים, נחש ועקרב הם הקליפות המסובבות את הקדושה, לא אמר אדם צר לי המקום כנגד בינה רחובות הנהר) היא אחרונה שהיא מקבלת מאחר ועם כל זה היה לה כח ולא הפילה ודבר זה ידוע. ואמר אחר כך ולא הסריח בשר קדשים רק היה מקוים מקבל העמידה והקיום במקדש ולא היו הדברים אשר במקדש בעלי הפסד רק היו מקבלים הקיום והיסוד. ואמר אחר כך ולא היה נראה זבוב במטבחיים, דע כי הזבוב הוא מאוס ומגונה וזהו ענין אחד, ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים הוא הטומאה וזהו ענין שני, ואלו שני דברים כל אחד ואחד בפני עצמו שאין לך דבר יותר מאוס ומגונה כמו הזבוב ואין לך יותר טומאה כמו הקרי ורצה לומר כי לא היה נוטה מעלת בית המקדש לא לימין ולא לשמאל חוץ ממדריגת הקדושה, כי הדבר הזה המאוס והטומאה הוא הרחקה מן הקדושה לשמאל ולימין כמו שהוא ידוע למי שהעמיק בחכמה. ולפיכך אחר שאמר לא הסריח בשר קודש אמר ולא נראה זבוב וכו' מפני כי במקום זה הוא נטיה לשמאל ולימין לכך אמר על זה כי לא היה מעלת בית המקדש נוטה ממדריגת קדושתו, ולא נמצא זבוב בבית המטבחיים שהוא המאוס ולא נראה קרי ביום הכפורים שהוא הטומאה אבל היה עומד בית המקדש בקדושתו. ואח"כ אמר ולא נצחה הרוח לעמוד העשן, לפי שהוא נמשך בשווי עולה ומתמר כמקל כקו ההולך ביושר ובאמצע ולא נצחה הרוח לעמוד העשן הזה וגם דבר זה ידוע. ואחר כך אמר ולא כבו גשמים אש המערכה, כי כח האש היה כח גדול וחזק מכח האש של מעלה ולפיכך לא כבו אותו. וגם כן לא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם כי אלו שתיים הם התחלת וראשית קציר התבואה, כי העומר ראשית קציר שעורים ושתי הלחם ראשית קציר חטים וכדכתיב (דברים ט"ז) מהחל חרמש בקמה ולכך אחר שהזכיר אש של

(ד) עֲשֶׂה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂה עַל הַיָּם.<sup>92</sup> (עֲשֶׂה מִפּוֹת הַבַּיִת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂה עַל הַיָּם). עֲשֶׂה נְסִיוֹנוֹת נְסוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא בְּמִדְבָּר, שְׁנֹאֲמַר (במדבר יד), וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֲשֶׂה פְעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי.<sup>93</sup>

במעשיו נוסר את חלקו הרע והרשע להיפך וכדבר האמור למעלה, ולזה בא אברהם אבינו ע"ה ונטל שכר כולם ודו"ק:

<sup>92</sup> רמב"ם פירוש המשניות - מסכת אבות פרק ה משנה ד  
הי' ניסים שהיו על היס הם קבלה. הראשון הבקעות המים כפשוטו של פסוק ויבקעו המים. השני שאחר שבקעו נעשה כקובה עד ששב כדמות גג ולא מקורה ולא משופע והיה הדרך כאילו היה נקב במים והמים מימין ומשמאל וממעל, הוא מאמר חבוק נקבת במטיו ראש פרזיו. השלישי שארצו נתקשה ונקפא להם כאמרו הלכו ביבשה ולא נשאר בקרקעיתו שום חומר וטיט כבשאר נהרות. הרביעי שדרכי מצריים היו בחומר מדובק, והוא אמרו חומר מים רבים. והחמישי שנבקעו לדרכים רבים כמספר השבטים כעין קשת עגול על זאת הצורה [ענין בערכין הצורה], והוא אמרו לגוזר ים סוף לגזרים. והששי שנקפאו המים ונתקשו כאבנים ועל זה אמר שברת ראשי תנינים על המים. ר"ל שנתקשו המים עד ששבו בענין שישבור הראשים עליהם. והשביעי שלא נקפאו כקפיאת שאר המים הנקפאים ר"ל חתיכה אחת אבל היו חתיכות רבות כאילו הם אבנים וסדרו קצתם על קצתם, והוא אמרו אתה פוררת בעוד ים. והשמיני שנקפה כזכוכית או כשהם ר"ל בהיר עד שיראו קצתם אל קצתם בעברם בו והוא אמרו חשכת מים עבי שחקים. ר"ל שקבוץ המים היה כעצם השמים לטוהר שהוא בהיר. והתשיעי שהיו נוזלים ממנו מים מתוקים והיו שותים אותם. והעשירי שהיו נקפים בעת שהיו נוזלים אחר שלקחו מהם מה ששתו עד שלא היו יורדין לארץ, והוא אמרו נצבו כמו נד נוזלים, ר"ל הדבר הנוזל היה נקפה בלב ים.

<sup>93</sup> רמב"ם פירוש המשניות - מסכת אבות פרק ה משנה ד  
העשרה נסיונות שנסו אבותינו את המקום כולם דברי הכתוב הם. הראשונה, על ים סוף באמרם המבלי אין קברים במצרים. והשני, במרה הוא אמרו וילינו העם על משה לאמר מה נשתה. והשלישי, במדבר סין כשבקשו המן והוא אמרם מי יתן מותנו ביד ה' וגוי. הרביעי, מריתם בהניח המן עד הבקר והוא אמרו ויותירו אנשים ממנו עד בקר. החמישי, מריתם בבקשם אותו ביום השבת כמו שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט. והששי, ברפידים על המים ג"כ. והשביעי, בחורב במעשה העגל. והשמיני, בתבערה בהיותם מסופקים במקום ההוא באמרו המתאוננים והוא אמרו ויהי העם כמתאוננים. והתשיעי, בקברות התאוה בבקשם הבשר אמרו והאספסוף אשר בקרבו התאוה תאוה. והעשירי, במדבר פארן בענין

והמון, והמטה, והשמיר, והקתב, והמכתב, והלוחות. ויש אומרים, אף המזיקין, וקבורתו של משה, ואילו של אברהם אבינו. ויש אומרים, אף צבת בצבת עשויה<sup>97</sup>:

(ז) שבעה דברים בגלים<sup>98</sup> ושבעה בחכס. חכס אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, ואינו

דומ"ה דאיהו פי הארץ. את פי האתון לאסגה קמריא"ל דאקרי פי האתון. פי הבאר כגוונא דא מאן פי הבאר הוא דרגא דהוה ממנא עליה לתתא ואיהו תחתו פי י"י ומאן איהו יהדריא"ל שמייה. תלת פומין אלן אתבריאו ע"ש בין השמשות בשעתא דקדש יומא סלקא פה דממנא על כל שאר פומין ומאן איהו ההוא יומא דאסתלק ואתקדש בכלא ההוא דאקרי פי י"י ע"ש בין השמשות אברון שאר פוסין. אתקדש יומא סליק פומא דשליט על כלא פי י"י.

<sup>97</sup> ספר עבודת ישראל - פרקי אבות פרק חמישי

**ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה.** מאמר זה תמוה, היה לו לומר ואף צבת עשויה, אך דהענין רומז, צב"ת הוא לשון צבאות, כמ"ש (ישעיה ו, ג) ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, וצבאות יש לו שני פירושים, אחד הוא לשון רצון וחפץ, וכדאיתא בזוה"ק צבאות איקרי כמצבייה עביד, ומורה שאין שום כח בעולם מבלעדו, ולזה מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו, ג), ראשי תיבות כ"ת כ"ל ה'כתרים, שהשי"ת הוא רצון כל הרצונות, והיינו הגם שנראה שהאדם עושה דבר מרצונו כל זה הוא כח הבורא (חסר ב' ג' תיבות), וגם הבחירה ורצון הוא ביד הבורא ית"ש בעצם רוחני מה שאינו מושג לשום בריה, או צבאות הוא לשון צבאי צבאות, ונקרא ה' צבאות כי אות הוא בצבא דליה, והיינו שהוא נותן כח בכל העולמות. וזהו אומרם ואף צבת בצבת עשויה, רצ"ל שכל הרצונות והבחירות שבעולם בצבת עשויה, ברצון הבורא (חסר) וכל אלו נבראו בין השמשות. וזהו שאמר הכתוב (בראשית ב, ג) אשר ברא אלהים לעשות, רצ"ל אף אלו שהם לעשות איזה פעולה וענין, גם אלו ברא אלהים בששת ימי בראשית שיפעלו ויעשו תועלתם, ומה שיש איזה שינוי הוא לערכינו, אבל לגבי הבורא ית"ש אין שום שינוי, לפי שאין לו זמן וקצבה והכל הוא אצלו באחדות פשוט, מה שזה אי אפשר להשיג שום בריה בעולם שעל ידי זה נפלה מבוכה בין הפילוסופים שהיה רוצים להשיג אמיתת ודרכי הבורא יתברך שמו בשכלם האנושי, אבל זה אי אפשר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי (ישעיה נה, ח):

<sup>98</sup> עבודת ישראל על פרקי אבות

**שבעה דברים בגולם ושבעה בחכס** כו'. המאמר קצת תמוה, במה דפתח בענין בגולם, הלא כתיב (תהלים קיט, קל) פתח דבריך יאיר, רצ"ל שלעולם צריך להתתיל בטוב. ועוד אחר שמפרש המעלות אינו מפרש בענין הגולם כלל, אך דהענין הוא, כי יש (חסר) והגולם הראשון הוא עוד במעלה יתירה מן החכס,

בשר הקדש מעולם<sup>95</sup>, (3) ולא נראה זבוב בבית המטבחים, (4) ולא ארע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, (5) ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה, (6) ולא נצחה הרוח את עמוד העשן, (7) ולא נמצא פסול בעמר ובשתי הלחם ובבלחם הפנים, (8) עומדים צפופים ומשתתחים רוחים, (9) ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, (10) ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים:

(ו) עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן, פי הארץ, ופי הבאר, ופי האתון<sup>96</sup>, והקשת,

מערכה הוא האש העליונה אמר ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם נגד ראשית והתחלת העולם. וזה לפי גרסת ספרים שלנו, אבל לפי מה שמוכיח בפרק קמא דיומא (כ"א ע"א) לא גרסינן לא נצחה הרוח ולא כבו גשמים רק גרסינן ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, והם ג' דברים העומר חלה אחת ושתי הלחם שתיים ולחם הפנים שנים עשר ואלו דברים ידועים למי שהעמיק בחכמה. בבאורו דרך חיים כתב כעין דברים אלו והוסיף פנים חדשות עיי"ש.

<sup>95</sup> ספר נועם אלימלך - פרשת שלח לך

ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי כו' דהנה יש ב' גווני צדיקים דהיינו יש צדיקים שמוכרחים להיות פרושים ומובדלים מבני אדם כי כאשר יהיו בין העולם יוכל להיות שיפלו ממדרגתם הנכונה להם, ויש צדיקים שמעורבים בין העולם ומדברים עמהם ואף על פי כן אינו נופל ממדרגתו ואדרבה הוא מחזירם למוטב. ע"ד ששמעתי הפירוש מרבי ומורי הרב הגאון הקדוש המנוח מ' דוב בער דק"ק ראווני נשמתו בגן עדן ולא הסריח בשר קודש מעולם ופירוש מי שהוא בשר קדוש שהוא צדיק גמור אינו מסריח מעולם אף כשהוא מעורב עמהם ומדבר עמם וזהו ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת היינו אף שדיבר עמהם אף על פי כן לא נפל ממדרגתו ואדרבה וימלא אחרי לגמרי וק"ל.

<sup>96</sup> זוהר חלק ג דף רא עמוד ב

ותו אתון דבלעם כד מלילת, מלאכא עלאה הוה עלה מלעילא. השתא אית לגלאה חברייה שמעו פי האתון דאברי ע"ש בין השמשות, סלקא בדעתייכו דפומא הוה פתיחא מההוא זמנא? או תנאי דאתני קב"ה מההוא זמנא? לאו הכי ורזא הכא דאתמסר לחכימי דלא משגחן לטפשו דליכא. פי האתון דרגא דאתני ההוא עלאה דסטור נוקבי ההוא הוה דשריא על ההוא אתון ומליל עלה וכד ברא קב"ה להאי דרגא דאקרי פי האתון סתם ליה בגו (האתון) נוקבא דתהומא רבא ואסתים עליה עד ההוא זמנא. כד מטא ההוא זמנא פתח ההוא נוקבא ונפק ושרא עלה ומלילת. כגוונא דא ותפתח הארץ את פיה. את לאסגה

נִכְנַס לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבָרוֹ, וְאֵינוֹ נִבְהַל לְהִשָּׁיב, שׁוֹאֵל  
 פְּעֻנֵן וּמְשִׁיב פְּהֶלְכָה, וְאוֹמֵר עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל  
 אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מָה שֶׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר לֹא שְׁמַעְתִּי,  
 וּמוֹדָה עַל הָאֲמֵת. וְחִלּוּפִיהֶן בְּגֻלָּם:

(ח) שְׁבַעַה מִיְנֵי פְּרָעֲנִיּוֹת בָּאִין לְעוֹלָם עַל שְׁבַעַה גּוֹפֵי  
 עֲבָרָה. מְקַצְתּוֹ מְעַשְׂרֵין וּמְקַצְתּוֹ אֵינּוֹ מְעַשְׂרֵין, רָעַב  
 שֶׁל בְּצַרְתְּ בָּאָה, מְקַצְתּוֹ רְעֵבִים וּמְקַצְתּוֹ שְׁבַעִים. גָּמְרוּ  
 שֶׁלֹּא לְעֶשֶׂר, רָעַב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בְּצַרְתְּ בָּאָה. וְשֶׁלֹּא  
 לְטוֹל אֶת הַחֶלֶה, רָעַב שֶׁל פְּלִיָּה בָּאָה. דְּבַר בָּא לְעוֹלָם  
 עַל מִיתוֹת הָאֲמִוּרוֹת בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין,  
 וְעַל פְּרוֹת שְׁבִיעִית. חֲרַב בָּאָה לְעוֹלָם עַל עֲנֵי הַדִּין, וְעַל  
 עֲוֹת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא כְּהֶלְכָה:

(ט) חִפָּה רָעָה בָּאָה לְעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שְׁוֹא, וְעַל חִלּוֹל  
 הַשֵּׁם. גְּלוּת בָּאָה לְעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל  
 גְּלוּי עֲרִיּוֹת, וְעַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וְעַל הַשְּׁמַטַּת הָאֶרֶץ.  
 בְּאֶרְבַּעַה פְּרָקִים הַדְּבַר מִתְּרַבֵּה. בְּרַבִּיעִית, וּבְשִׁבְעִית  
 וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי הַחֵג שֶׁבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.  
 בְּרַבִּיעִית, מְפַנֵּי מְעַשֵּׂר עֲנֵי שְׁבַשְׁלִישִׁית. בְּשִׁבְעִית,  
 מְפַנֵּי מְעַשֵּׂר עֲנֵי שְׁבַשְׁשִׁית. וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מְפַנֵּי  
 פְּרוֹת שְׁבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הַחֵג שֶׁבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מְפַנֵּי  
 גָּזֵל מִתְּנֹנֹת עֲנִיִּים:

(י) אֶרְבַּע מִדּוֹת בְּאֲדָם. הָאוֹמֵר שְׁלֵי שְׁלֵי וְשֶׁלֶף שֶׁלֶף, זֶה  
 מִדָּה בִּינוֹנִית. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זֶה מִדַּת סְדוּם. שְׁלֵי שֶׁלֶף  
 וְשֶׁלֶף שְׁלֵי, עִם הָאֶרֶץ. שְׁלֵי שֶׁלֶף וְשֶׁלֶף שֶׁלֶף, חֲסִיד.  
 שְׁלֵי שְׁלֵי וְשֶׁלֶף שְׁלֵי, רְשָׁע:

כלל, ועם כל זאת הישראל מבררים כל זאת אל הקדושה ואינן  
 משגיחין כלל אל האחוריים והסטי"א, כי אם לאור אין סוף  
 המתלבש בו ואינן עוזבין את הדרך הישרה בשום אופן, עבור  
 ידיעתם שהבורא יתברך הוא המנהיג את כולם, וזה ואומר על  
 ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, היינו שידע ויתבונן היטב בין  
 הראשון ובין האחרון, דהיינו בין המדות טובות והאור אין סוף  
 המתלבש באחוריים שיאמר עליו כי הוא זה ראשון וידבק אליו.  
 ועל אחרון אחרון, ועל המדות המגוננות והרעות ידע באמת  
 שהם רעים מסטרא דרע, ולא יטעה אחריהם כלל. וזה פירוש  
 הפסוק (דברים יג, ב-ה) כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום  
 וגוי אחרי ה' אלהיכם תלכו כו' והנביא ההוא יומת. הנה  
 המפרשים דקדקו מה ענין זה הפסוק אחרי ה' אלהיכם תלכו  
 לכאן, היה לו לכתוב מקודם. אך דהענין פשוט, דגם בזמן הבית  
 היה צריך להיות אחוריים ונסיונות בעולם, וזה הוא הנסיון  
 כמ"ש (שמות כ, יז) כי אם לבעבור נסות כו'. ואמר אחרי ה'  
 אלהיכם תלכו, רצ"ל אף במדרגת האחוריים תתבוננו באור אין  
 סוף ברוך הוא המלוּבש בו ותלכו אחריו ובו תדבקון:

כי החכם הוא שיש בו כל אלו המעלות רק שידע בעצמותו  
 שהוא חכם עם כל אלו המעלות והוא נחשב בעיניו לרוב חכמתו,  
 והוא כמתהלל ברוב חכמתו, וגם חכם בגימטריא חיי"ם, רוצה  
 לומר שהוא יודע שהוא חי עם כל המעשים אשר יעשה. מה  
 שאין כן זה הגולם אינו כן, גלם גימטריא חכמה, על דרך  
 והחכמה תחיה את בעליה (קהלת ז, יב), רצ"ל שבכל מעשיו  
 אשר יעשה ועם כל המדות יודע שאינו עושה מעצמו ומכחו  
 מאומה, כי אם בקבלת הכח והחכמה מן הבורא ית"ש, ונחשב  
 בעיניו לגולם שאין בו דעת ושכל כלל:

וזהו פירוש הפסוק (דברים יב, יז) לא תוכל לאכול בשעריך  
 מעשר דגןך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך כי אם  
 במקום אשר יבחר ה'. מעש"ר, רומז ליראה. ותירוש"ך, רומז  
 למדת השמחה. ויצהר"ך, הוא לשון צהר תעשה לתיבה  
 (בראשית ו, טז), וזה רומז על האדם העובד את ה' ביראה או  
 בשמחה, או אף מי שהגיע למדרגה גדולה, היינו שכיוון פתיחין  
 ליה לקבל שמיא, והיינו שיכול לדבק את עצמו בהבורא ית"ש  
 עד שיוכל לראות את שם הוי"ה ברוך הוא. כל אלו המדות לא  
 תוכל לאכול בשעריך, רצ"ל שיחשוב האדם לעצמו עם המדות  
 שהוא העובד ומכחו הוא ומחכמתו. רק במקום אשר יבחר ה',  
 שצריך לחשוב שהוא מחסד השי"ת שבחר בו לעבודתו ונתן לו  
 שכל (חסר):

ואינו נבהל להשיב. ביאור על דרך דאיתא באברהם שאמר אחר  
 העקידה אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך  
 צויתני לעקדו ואחר כך אמרת אל תשלח כו' עיי"ש, אך לא  
 הייתי נבהל להשיב ולהרהר אחרי מדותיך עיי"ש. כמו כן יש  
 לומר כאן, נבהל להשיב, אחר כל המאורעות שאירע לו מאת  
 השי"ת לא ירהר ולא יהא נבהל להשיב, כי כל מה דעביד  
 רחמנא לטב עביד:

ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. ראשון, הוא לשון  
 ראש, רומז על מדות טובות וישרות בעבודת השי"ת, ואחרון,  
 רומז למדות הרעות שהם אחוריים להקדושה, כמו באדם יש  
 איברים גבוהים כמו הראש והאזניים והדיבור ושאר איברים  
 חשובים, וגם כן יש איברי אחוריים כמו בית הרעי וכיוצא בהם.  
 והוא לבעבור יסתכל האדם תמיד שפלותו וערך פחיתתו, שאם  
 יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים, וכן  
 יש למעלה, הראשון הוא הסטרא דקדושה וכל המדות טובות,  
 והיפוכם הם האחוריים עולמות התוהו והקליפות והסטי"א,  
 ובכולן מלכותו משלה ומנהיגן בעולם והכל הוא מכחו  
 ומחכמתו ומרצונו ית"ש, כמו שכתוב (דברים לב, לט) ראו עתה  
 כי אני אני ומבלעדי אין אלהים, אתה הוא ראשון ואתה הוא  
 אחרון וכמו כן כל הצרות והשיעבודים העוברים עלינו תמיד  
 הכל הוא (חסר) הבורא ית"ש נתלבש בו, כמו שנאמר בכל עת  
 צרה וצוקה אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה. וכל אלו  
 האחוריים הוא שהעמיד הבורא יתברך שמו לנסות בהן את  
 ישראל, הילכו בדרך הישרה ולזכות אותם ולהגדיל שכרן, כי  
 בודאי יש מקום לטעות ח"ו בזה העולם הנראה לעינינו שגברו  
 בעולם הקליפות והסטי"א ואין מלכות שמים נתגלה ונראית

מתלמידיו של אברהם אבינו<sup>99</sup>. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו, אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, שנאמר (משלי ח), להנחיל אהבי יש, ואצרתיהם אמלא. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר (תהלים נה), ואתה אלהים תורידם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך: (כ) יהודה בן תימא אומר, הוי עז פנמר, וקל פנשר, ורץ פצב, וגבור פארי לעשות רצון אביך שבשמים. הוא היה אומר, עז פנים לגיהנם, ובשת פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך יי אלהינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

(כא) הוא היה אומר, בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצות, בן חמש עשרה לתלמוד, בן שמונה עשרה לחפה, בן עשרים לרדוף, בן שלשים לכח, בן ארבעים לבניה, בן חמשים לעצה, בן ששים לזקנה, בן שבעים לשיבה, בן שמונים לנבונה, בן תשעים לשות, בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם:

<sup>99</sup> אורות הקדש ב עמוד תפג שורה 18 והידיעה העליונה מתבהרת עד כדי ההבנה התוכנית, שכוננויותו של רצון כעור זה בכל מדותיו היא עצה עמוקה, של החכמה והחסד, של העדינות העליונה, הנובעת ממקור החיים חיי כל. בנצחון הרשעה העמוקה, בהגברת החופש הטהור על הכח העז של העבודות הרשעה, העולם וכל מלוואו מתעדן ומתעלה, ורצונו של האדם מתעשר בעומק וחוטב אמיץ, שמבטיחהו חיי עולם של שלטון ופעולה עדינית מקורית, למעלה מכל גבולי זמן ומקום. אמנם הרשעה עצמה חמושה היא בכלי זיינה נותנת היא רוח עויעם בלב חכמי תוהו, שופכת בוז על נדיבים, ומציגה גדודים, המגבירים את חילה, תלמידיו של בלעם הרשע, שהשתקע בעומק הרצון הגס, בכל מלא כח חייו, בכל שעור הקומה של השכלתו חכמתו שאיפתו וברק חזיונותו. וספיחי הספיחים של תלמידי תלמידיו הם הם אלה, המפריאים את רוחו, בעלי עין רעה ונפש גבוהה ורוח רחבה, והם הם שמוכרחים להיות נוחלים גיהנם ויורדים לבאר שחת, ולהיות אפר תחת כפות רגלי הצדיקים, תלמידיו של אברהם אבינו, בעלי העין הטובה, הנפש השפלה והרוח הנמוכה, האוכלים בעולם הזה ונוחלים לעולם הבא, ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם ביום אשר אני עושה אמר ד' צבאות.

(יא) ארבע מדות בדעות. נוח לכעוס ונוח לרצות, יצא שָׁכְרוּ בַּהֲפָסְדוֹ, קָשָׁה לְכַעֵס וְקָשָׁה לְרַצוֹת, יצא הַפְּסָדוֹ בְּשָׁכְרוֹ קָשָׁה לְכַעֵס וְנוֹחַ לְרַצוֹת חֲסִיד. נוח לְכַעֵס וְקָשָׁה לְרַצוֹת רָשָׁע:

(יב) ארבע מדות בתלמידים. מהר לשמוע ומהר לאבד, יצא שָׁכְרוּ בַּהֲפָסְדוֹ. קָשָׁה לְשָׁמוֹעַ וְקָשָׁה לְאָבֵד, יצא הַפְּסָדוֹ בְּשָׁכְרוֹ. מהר לשמוע וקשה לאבד, חכם. קשה לשמוע ומהר לאבד, זה חלק רע:

(יג) ארבע מדות בנותני צדקה. הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן, עינו רעה בשלן. יתנו ויתנו אחרים, חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים, רשע:

(יד) ארבע מדות בהולכי לבית המדרש. הולך ואינו עושה, שָׁכְרָה הַלִּיכָה בְּיָדוֹ. עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ, שָׁכְרָה מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חֲסִיד. לא הולך ולא עושה, רשע:

(טו) ארבע מדות ביושבים לפני חכמים. ספוג, ומשפך, משמרת, ונפה. ספוג, שהוא סופג את הכל. משפך, שמכניס בזה ומוציא בזה. משמרת, שמוציאה את היין וקולטת את השמרים. ונפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת:

(טז) כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר, בטלה אהבה. ושאִינָה תְלוּיָה בְּדָבָר, אֵינָה בְטֹלָה לְעוֹלָם. אִיזוֹ הִיא אֲהָבָה הַתְלוּיָה בְּדָבָר, זֶה אֲהָבַת אֲמָנוֹן וְתָמָר. וְשִׂאִינָה תְלוּיָה בְּדָבָר, זֶה אֲהָבַת דָּוִד וִיהוֹנָדָב:

(יז) כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים. ושאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוּפָה לְהִתְקַיֵּם. אִיזוֹ הִיא מַחְלֻקַּת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, זֶה מַחְלֻקַּת הַלֵּל וְשָׁמַיִ. וְשִׂאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, זֶה מַחְלֻקַּת קָרַח וְכָל עֲדָתוֹ:

(יח) כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו. וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר (דברים לג), צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ורבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שנאמר (מלכים א טו), על חטאות ורבעם (בן נבט) אשר חטא ואשר החטיא את ישראל:

(יט) כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו. ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה,

כְּדָאי הוּא לוֹ, נִקְרָא רַע, אֶהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמְּקוֹם,  
אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׁמֵּחַ אֶת הַמְּקוֹם, מְשַׁמֵּחַ אֶת  
הַבְּרִיּוֹת, וּמְלַבְּשֵׁתוֹ עֲנָה וְיִרְאָה, וּמְכַשְׂרֵתוֹ לְהִיּוֹת  
צָדִיק חֲסִיד יֵשֶׁר וְנֶאֱמָן, וּמְרַחֲקֵתוֹ מִן הַחֲטָא,  
וּמְקַרְבֵּתוֹ לִיְדֵי זְכוּת, וְנִהְיֵי מִמֶּנּוּ עֲצָה וְתוֹשִׁיָה בֵּינָה  
וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר לִי עֲצָה וְתוֹשִׁיָה אֲנִי בֵּינָה לִי גְבוּרָה,  
וְנוֹתְנָת לּוֹ מַלְכוּת וּמְשַׁלָּה וְחִקּוֹר דִּין, וּמְגַלֵּין לוֹ רְזִי  
תוֹרָה, וְנַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂי הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנִהַר שְׁאִינוּ פּוֹסֵק,  
וְהוּהוּ צָנוּע וְאֶרְךְ רוּחַ, וּמוֹחֵל עַל עֲלְבוֹנוֹ, וּמְגַדְּלֵתוֹ  
וּמְרוֹמְמֵתוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים :

(ב) אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי, בְּכָל יוֹם וַיּוֹם בֵּת קוֹל  
יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמְכַרְזֵת וְאוֹמְרַת אוֹי לְהֵם לְבְרִיּוֹת  
מַעֲלֹבֵנוּהָ שֶׁל תוֹרָה שְׁכַל מִי שְׁאִינוּ עוֹסֵק בְּתוֹרָה נִקְרָא  
נְזוּף, שֶׁנֶּאֱמַר נָזַם זָהָב בְּאֵף חֲזִיר אִשָּׁה זָפָה וְסָרַת  
טַעַם, וְאוֹמַר וְהִלַּחַת מַעֲשֶׂה אֱלֹהִים הִמָּה וְהַמְּכַתֵּב  
מְכַתֵּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת עַל הַלַּחַת, אֵל תִּקְרָא חֲרוּת  
אֶלָּא חֲרוּת, שְׁאִין לָךְ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק  
בְּתַלְמוּד תוֹרָה, וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תוֹרָה הִרִי זֶה  
מִתְעַלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר וּמִמִּתְנַהֵּן נִחְלִיאֵל וּמִנְחִיאֵל בְּמוֹת :

(ג) הַלּוֹמֵד מִחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֵלְכָה אֶחָת אוֹ פְּסוּק  
אֶחָד אוֹ דְּבַר אֶחָד אוֹ אֶפִּילוֹ אוֹת אֶחָת, צְרִיף לְנִהַג בּוֹ  
כְּבוֹד, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּדוֹד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לְמַד  
מֵאֲחִיתוֹפֵל אֶלָּא שְׁנֵי דְּבָרִים בְּלִבְדָּה, קָרְאוּ רַבּוֹ אֶלּוֹפוֹ  
וּמִדְּעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אָנוּשׁ כְּעַרְפֵי אֶלּוֹפֵי וּמִדְּעֵי,  
וְהֵלֵא דְּבָרִים קַל וְחוֹמֵר, וּמָה דּוֹד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא  
לְמַד מֵאֲחִיתוֹפֵל אֶלָּא שְׁנֵי דְּבָרִים בְּלִבְדָּה קָרְאוּ רַבּוֹ  
אֶלּוֹפוֹ וּמִדְּעוֹ, הַלּוֹמֵד מִחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֵלְכָה  
אֶחָת אוֹ פְּסוּק אֶחָד אוֹ דְּבַר אֶחָד אוֹ אֶפִּילוֹ אוֹת  
אֶחָת עַל אֶחָת כְּמָה וְכְמָה שֶׁצְרִיף לְנִהַג בּוֹ כְּבוֹד, וְאִין  
כְּבוֹד אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ  
וְתַמְיָמִים יִנְחָלוּ טוֹב, וְאִין טוֹב אֶלָּא תוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר כִּי  
לְקַח טוֹב נִתְתִּי לָכֶם תוֹרַתִי אֵל תַּעֲזָבוּ :

(ד) כִּף הִיא דְּרַכָּה שֶׁל תוֹרָה, פֶּת בְּמִלַח תֹּאכֵל<sup>103</sup> וּמִים  
בְּמִשׁוּרָה תִּשְׁתֶּה וְעַל הָאֶרֶץ תִּישֶׁן וְחַיִּי צַעַר תִּתְחַיֶּה

צריכות להיות ע"י אות ה' כמו שנבאר וזהו לשמה לשם ה'. ועייני  
שם כוונות המשכה.

<sup>103</sup> ספר ליקוטי השי"ס - מסכת אבות

פת במלח תאכל וגו' דע כי יש ב' מזלות נוצר ונקח ובכל מזל יש  
בו ג' היות גימ' מז"ל והנה פת הוא לחם שהם ג' היות שהם  
י"ב אותיות וזהו בחי' נוצר והנה במלח יש ג"כ ג' היות והם

(כב) בֶּן בֶּג בֶּג אוֹמַר, הִפְךָ בָּה וְהִפְךָ בָּה, דְּכֻלָּא בָּה<sup>100</sup>.  
וְבָה תִּחְזִי, וְסִיב וּבְלָה בָּה, וּמִנְהָ לֹא תִזּוּע, שְׁאִין לָךְ  
מִדָּה טוֹבָה הִימְנָה. בֶּן הָא<sup>101</sup> אוֹמַר, לְפּוֹם צַעֲרָא  
אֶגְרָא :

## פרק שישי

(א) רַבִּי מֵאִיר אוֹמַר כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה לְשִׁמְהָ, זוֹכֵה  
לְדְבָרִים הַרְבֵּה<sup>102</sup>, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁכַל הָעוֹלָם כְּלוּ

<sup>100</sup> שער מאמרי רז"ל - מסכת אבות

בן ב"ג ב"ג אומר הפוך בה והפוך בה דכלא בה כו' ב"ג ב"ג הם  
ה' חסדים כמנין ב"ג המתפשטי' בז"א ונדע כי ב' החסדים  
העליונים מכוסים וגי' התחתונים מגולים ולכן נתחלקו בשתי  
אותיות ב"ג והנה אלו יורדים עד היסוד כנדע ואח"ך חוזרים  
ועולים למעלה להגדיל לז"א לזה אמר הפוך בה כנגד הירידה  
הא' ואמר שתכוין להורידם ולהפכם עד שירדו ביסוד ואח"ך  
והפוך בה ב' לחזור לעלותם למעלה להגדיל לז"א ונתן טעם  
באומרו דכלא בה פירוש כי כל הגדלת ז"א תלויה בהפוך זה. גם  
אפשר לפרשו על ה' גבורות הנקבה ע"ד הנז' ממש אלא שצריך  
לפרש מלת ב"ג להפך כי אות ב' הם ב' הגבורות התחתונות  
המגולות ואות ג' הם ג' עליונות המכוסות כנדע. עוד מצאתי  
כתוב במקום אחר וז"ל בן ב"ג ב"ג אומר כו'. דע כי המשנה  
הזאת מדברת בענין החזרת ה' חסדים כמנין ב"ג כאשר נופלים  
ביסוד ז"א וחוזרים לעלות ממטה למעלה והשאר תבין מעצמך :

<sup>101</sup> שער מאמרי רז"ל - מסכת אבות

בן ה"א ה"א אומר לפום צערא אגרא כו' הנה ידעת כי בכל ד'  
בחינת מילוי ההווי"ת לא יש בהם ההי"ן כפולות אלא בהווי"ה  
דב"ן אחרונה וזהו ב"ן ה"א ה"א שהוא ענין ההווי"ה דמלוי  
ההי"ן שיש בה ב' ההי"ן כפולות :

<sup>102</sup> שער מאמרי רז"ל - מסכת אבות

רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה  
כו' ביאורו הוא זה כי לשמה ר"ל לשם ה' ר"ל שימשיך התורה  
לאות ה' וה' זו היא בלאה והתורה היא יסוד דאבא שבתוך ז"א  
והנה מן החזה ולמטה יש ב' פרצופים אחד של יעקב בפנים  
דז"א והוא לוקח האורות יסוד דאבא והב' היא רחל באחוריים  
דז"א ולוקחת אורות יסוד דאימא אבל מן החזה ולמעלה אין  
שם אלא בחינת לאה באחורי ז"א וסבת היות המקום מכוסה  
בשני כסויים שהוא אורות דאבא המכוסים תוך יסוד דאבא  
ותוך יסוד דאימא כנדע כי לכן לא יבא בחינת יעקב מן החזה  
ולמעלה אמנם כל האורות של או"א יוצאות אל לאה וזו היא  
כוונת עסק התורה לשמה שיכוין להמשיך אורות יסוד דאבא  
הנקרא תורה אל לאה עליונה הנקראת אות ה' ועיי"כ  
מתמתקים הדינים הקשים אשר בה כנדע כי לאה נקראת דינא  
קשיא לכן שכרו גדול כנז' במשנה הנזכרת ונמצא כי כל הכוונות

המיישרים, אוהב את התוכחות, ומתרחק מן הכבוד, ולא מגיב לבו בתלמודו, ואינו שמח בהוראה, נושא בעל עם חברו, ומכריעו לכף זכות, ומעמידו על האמת, ומעמידו על השלום, ומתישב לבו בתלמודו, שואל ומשיב שומע ומוסיף, הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות, המחכים את רבו, והמכונן את שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאלה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

(ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעשיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר כי חיים הם למוציאיהם ולכל בשרו מרפא, ואומר, רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך, ואומר, עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר, ואומר, כי לזית חן הם לראשך וענקים לגרגרתיך, ואומר, תתן לראשך לזית חן עטרת תפארת תמגנת, ואומר, כי בי ירבו ימיד ויוסיפו לך שנות חיים, ואומר, ארץ זמים בימינה בשמאלה עשר וכבוד, ואומר כי ארץ זמים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך ואומר, דרקה דרכי נועם וכל תבובתיה שלום:

(ח) רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר, הנוי והלחם והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, ואומר, עטרת זקנים בני זקנים ותפארת בני אבותם, ואומר תפארת בחורים כוחם וחדר זקנים שיבה, ואומר, וחסרה הלבנה ובושה החמה כי מלך יהנה צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד:

(ט) רבי שמעון בן מנסיא אומר, אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים, כלם נתקיימו ברבי ובבניו:

(י) אמר רבי יוסי בן קסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד, ונתן לי שלום, והחזרתי לו שלום, אמר לי, רבי מאיזה מקום אתה, אמרתי לו, מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני, אמר לי, רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דגרי זהב ואבנים טובות ומרגליות, אמרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, אני דר אלא במקום תורה, וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל, טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, ולא עוד, אלא שבשעת

ובתורה אתה עמל אם אתה עשה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא:

(ה) אל תבקש גדלה לעצמך, ואל תחמוד כבוד, יותר מלמודך עשה, ואל תתאנה לשלחנם של שרים, ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך:

(ו) גדולה תורה יותר מן הנהוניה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות<sup>104</sup>, והנהוניה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, ואלו הן, בתלמוד, בשמיעת האזן<sup>105</sup>, בעריכת שפתיים, בבינת הלב, באימה, ביראה, בענוה, בשמחה, בטרה, בשמוש חכמים, בדקדוק חברים, בפלפול התלמידים, בישוב, במקרא, במשנה, במעוט סחורה, במעוט דרך ארץ, במעוט תענוג, במעוט שנה, במעוט שיחה, במעוט שחוק, בארץ אפים, בלב טוב, באמונת חכמים, בקבלת היסורין, המכיר את מקומו, והשמח בחלקו, והעושה סיג לדבריו, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, אוהב את הצדקות, אוהב את

י"ב אותיות בגי' היות אשר ב"ונקה" ומזווג אלו הבי' מזלות יבא לך מזון. ומים במשורה תשתה כי המים הם חסדים המתפשטים לאין תכלית אלא שהבוצינא דקרדוניתא שהם ה"ג שבאמא נותן לה מדה וז"ש ומים ע"י מדה שהם הגבורות שנותנים בהם מדה תשתה. ג"ז מהרב זלה"ה:

<sup>104</sup> ספר ליקוטי הש"ס - מסכת אבות

**המלכות ניקנית בשלשים מעלות.** הנה כבר ידעת כי כל עיקר מעלות השכינה היא כשהיא בזיווג עם בעלה הזעיר והנה י' אותיות דשם מ"ה (שזה שם המיוחד לז"א וספר כאן אותיות אלו: יוד, הא, ואו, הא) וי"ב של אדנ"י (שם המלכות. ספר כאן יב אותיות אלו: אלף, דלת, נו, יוד) הרי כ"ב ויהו"ה אדנ"י (שהם תו"מ, זו"ן, יחוד קוב"ה ושכינ') פשוט הם ח' אותיות הרי ל' מעלות ממש אשר המלכות עולה ומתעלה בהם. ג"ז מהרב ז"ל:

<sup>105</sup> ספר ליקוטי הש"ס - מסכת אבות

**בשמיעת האזן בעריכת שפתיים.** הענין הוא כי אמא עילאה היא ה' שמות ס"ג (זוה הרמז כאן ה' אוזן ה"פ אוזן כי סג ע"ה גימ' אוזן) והנה ה"פ ס"ג עולה שט"ו כמנין ושט וה' כנפי ריאה מאירים בהם וממתיקים אותם בסוד קריאתה ריאה שמאירה (ריאה גימ' גבורה ושורשה בבניה) וז"ש המ"ן שהי' יורד דרך הקנה ק"ן ה' והם לא לקחו אותו בבחי' קני"ה אלא בבחי' ושי"ט בלבד וזשי"ה שט"ו העם בלתי מיתוק ולזה לא הי' להם כצפיחת בדב"ש אלא לשד השמן. וחסר קצת בסוף הענין. ג"ז מהרב ז"ל:

פְּטִירְתּוֹ שֶׁל אָדָם אֵין מְלוּיִן לוֹ לְאָדָם לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, אֲלֵא תוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּלֶבֶד, שְׁנֵאמַר, בְּהִתְחַלְקֶךָ תִּנְחָה אוֹתְךָ בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וְהִקִּיצוֹתָ הִיא תִּשְׁיַחֲדֶךָ, בְּהִתְחַלְקֶךָ תִּנְחָה אִתְּךָ, בְּעוֹלָם הַזֶּה, בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, בְּקִבְרְךָ, וְהִקִּיצוֹתָ הִיא תִּשְׁיַחֲדֶךָ, לְעוֹלָם הַבָּא, וְאוֹמֵר, לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נֹאֵם יְהוָה צְבָאוֹת:

(יא) חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, וְאֵלוֹ הוּא, תוֹרָה קִנְיֵן אֶחָד, שְׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיֵן אֶחָד, אֲבָרְהָם קִנְיֵן אֶחָד, יִשְׂרָאֵל קִנְיֵן אֶחָד, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיֵן אֶחָד. תוֹרָה מִנִּין, דְּכַתִּיב, יְהוָה קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרָכּוֹ קָדָם מִפְּעֻלּוֹ מֵאֵז, שְׁמַיִם וָאָרֶץ מִנִּין דְּכַתִּיב כֹּה אָמַר יְהוָה הַשְּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הַדָּם רַגְלֵי אֵי זֶה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנֶנּוּ לִי וְאֵי זֶה מְקוֹם מְנוּחָתִי, וְאוֹמֵר, מֶה רַבּוּ מַעֲשֵׂיךָ יְהוָה כָּלֶם בְּחִכְמָה עֲשִׂיתָ מְלֶאכֶה הָאָרֶץ קִנְיֵנְךָ. אֲבָרְהָם מִנִּין, דְּכַתִּיב וַיִּבְרַכְהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֲבָרָם לְאֵל עֲלִיוֹן קוֹנֵה שְׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל מִנִּין, דְּכַתִּיב, עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ יְהוָה עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנְיֵנְךָ, וְאוֹמֵר לַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הַמָּה וְאֲדִירִי כָּל חִפְצֵי בָּם, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִנִּין, דְּכַתִּיב, מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלָּתְךָ יְהוָה מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כּוֹנֵנּוּ יְדִידְךָ, וְאוֹמֵר וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קְדָשׁוֹ הֵר זֶה קִנְיֵנְךָ מִיָּנּוּ:

(יב) כָּל מֶה שֶׁבְּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא בְּרָאוּ אֲלֵא לְכַבּוֹדוֹ, שְׁנֵאמַר, כָּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמי וְלְכַבּוֹדֵי בְּרֵאשִׁיתוֹ יִצְרָתִיו אֵף עֲשִׂיתִיו, וְאוֹמֵר יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעַד:

רַבִּי חֲנִינְיָא בֶן עֲקָשְׁיָא אוֹמֵר, רְצָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכֶךָ הִרְבָּה לָהֶם תוֹרָה וּמִצְוֹת, שְׁנֵאמַר יְהוָה חִפֵּץ לְמַעַן צְדָקוֹ יַגְדִּיל תוֹרָה וַיִּאֲדִיר: